

EVANGHELIA DUPĂ TOMA

NOTĂ:

Acest material conține textele din cartea apărută la editura Polirom (2003), și cea de la Editura Orfeu 2000 (1998). Ediția de la Polirom conține traducerea după textul în coptă (cea mai completă), și traducerea după versiunea grecească. Cartea de la Editura Orfeu 2000 conține traducerea lui Vasile Andru după versiuni în engleză și franceză. În cazul ediției de la Polirom, pentru ușurarea lecturii am scos fragmentele care erau scrise și în greacă/coptă păstrând doar traducerea. Am păstrat notele dar am scos bibliografia, chiar dacă multe note fac referire la aceasta. În studiul introductiv am înlocuit cu _ sau ... unele litere sau cuvinte grecești. Am ales să adaug și versiunea tradusă de Vasile Andru pentru că am considerat că notele sale completează cumva ediția de la Polirom, adăugând rigorii științifice o oarecare deschidere în interpretarea evangheliei.

clandher

EVANGHELIA DUPĂ TOMA

Traducere din limba coptă, studiu introductiv și note de Gustavo-Adolfo Loria-Rivel
Ediție îngrijită de Ioan-Florin Florescu
Editura POLIROM, 2003

STUDIU INTRODUCATIV

Evanghelia după Toma este, fără îndoială, unul dintre cele mai populare apocrife. Specialiștii revin mereu la ea, datorită importanței pe care o are pentru istoria creștinismului primar. Iubitorii ezoterismului îi caută neîncetat sensuri ascunse. Unii se tem de ea, alții o exaltă până la sacralizare.

În orice caz, *Evanghelia după Toma* este o carte care a fascinat de la descoperirea ei, în 1945. Spre deosebire de evangheliile canonice, dar și de majoritatea celor apocrife, *Evanghelia după Toma* nu relatează viața lui Iisus, ci doar citează o serie de peste o sută de „spuse”, numite *logion* în greacă (plural, *logia*), atribuite lui.

Pentru o critică exhaustivă, îndrumăm spre lucrările din bibliografia generală. Studiul de față este doar o introducere în principalele probleme pe care le pun istoria și receptarea acestui text.

1. Cum a ajuns până la noi *Evanghelia după Toma* ?

Probabil, prima mențiune a *Evangheliei după Toma* o face Hipolit în *Refutatio*, tratat teologic îndreptat împotriva ereziilor, compus între 223 și 235. Acolo este citat, se pare, *logion-ul* 4 într-o formă foarte diferită atât de textul copt, cât și de cel grecesc. Autorul atribuie *Evanghelia după Toma* sectei naasenilor și se folosește de acest *logion* pentru a combate învățăturile sectei. La rândul său, Origen amintește cartea în prima sa omilie despre Luca, plasând-o între scrierile „heterodoxe”. Către anul 323, Eusebiu de Cezareea menționează *Evanghelia după Toma* ca una din lucrările citate de către eretici, sub numele unui apostol” (*Istoria Bisericească* 111,25,6), iar de aici înainte Părinții Bisericii o vor considera un text eretic folosit sau chiar

compus de adepții maniheismului¹.

Până la începutul secolului XX, tot ce știam despre *Evangelhia după Toma* și alte evanghelii apocrife erau doar referințe indirecte (citate și comentarii) cu ajutorul cărora Părinții Bisericii se străduiau să demonstreze caracterul eretic al acestor scrieri. În 1905 au fost dezgropate, în localitatea Behnesa din Egipt, cunoscută în Antichitate sub denumirea de Oxyrynchus, peste o mie de fragmente de text de natură religioasă. Papirusul *Oxyrynchus 654* conține prologul *Evangelhiei după Toma* și primele șapte logia. Abia în 1952 (pe baza materialului copt) s-a putut dovedi că și papirusurile *Oxyrynchus 655* și *Oxyrynchus 1* conțin logia 24+36-39, respectiv logia 26-33+77a.

În 1945, Muhammad Ali As-Samman și fratele lui, Halifa, au dezgropat în apropierea localității Nag Hammadi, din nordul Egiptului, o amforă care conținea o colecție de douăsprezece cărți² legate în piele. Această bibliotecă includea 45 de lucrări printre care se numărau *Evangelhia după Toma*, *Evangelhia după Filip* și *Evangelhia Adevărului* (scrisă probabil de gnosticul Valentin). Cărțile au ajuns prin anticariatele din Cairo, iar una dintre ele a ajuns chiar în Germania, după ce a fost cumpărată de Fundația Carl Jung. Este vorba de așa-numitul *Codex Jung*. Cele unsprezece volume rămase în Egipt au fost achiziționate de Muzeul Coptic din Cairo și se află de atunci sub protecția statului egiptean. Aceste texte au fost examinate pentru prima dată de specialiști în 1946, când Jacques Schwarz și Charles Kuentz au descoperit Codexul II (care conține *Evangelhia după Toma*) într-un anticariat din Cairo³. De atunci ele au fost obiectul atenției cercetătorilor care le-au consacrat numeroase ediții și o bibliografie imensă.

Originea codexurilor rămâne învăluită în mister. Știm că textele au fost găsite la Nag Hammadi, localitate cunoscută în Antichitate sub denumirea grecească de *Chenoboskion* (Pajiștea Gâștelor), și că în apropierea ei se afla o mănăstire cenobită din comunitatea monastică a Sfântului Pahomie. Caracteristicile caligrafice ale scrisului copt ne arată că manuscrisele au fost copiate între 350 și 400 d.Hr. Cine și de ce a ascuns aceste texte într-o amforă de argilă îngropată în pământ? Răspunsul ni-l poate sugera un eveniment care a avut loc în a doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr. și anume interzicerea de către episcopul Atanasie al Alexandriei, în anul 367, a tuturor scrierilor sacre nerecunoscute oficial de Biserica Egiptului. Este evident că cei care au îngropat textele cu atâta grijă într-o „capsulă a timpului” nu voiau să le distrugă, ci să le păstreze. Nu știm dacă cei care au făcut acest lucru au fost călugării mănăstirii din Chenoboskion sau membrii vreunei confrerii gnostice, ambele teze fiind plauzibile.

Evangelhiile gnostice prezintă un interes științific deosebit, întrucât ne oferă o mărturie de primă mână a gnosticismului creștin. Avem acum sub ochi materiale originale și nu păreri subiective ale unor autori care voiau tocmai să demonstreze

¹ Moreschini, Norelli, 2001, p. 85.

² Se spune că erau treisprezece cărți, din care una a fost arsă de mama lui Muhammad Ali ca să-și facă un ceai.

³ Vezi Paterson Brown, *Metagospels: Thomas, Philip and Valentine*, „Introduction”, <http://www.metalog.org/intro.html>.

caracterul fals al acestor texte. Datorită lor, putem înțelege mai bine istoria timpurie a creștinismului și suntem în stare să contextualizăm mai bine scrierile neo-testamentare canonice. Putem afirma (fără teama de a exagera) că, din punctul de vedere al importanței sale, descoperirea textelor de la Nag Hammadi este comparabilă cu aceea a manuscriselor de la Marea Moartă. Scrierile de la Nag Hammadi au contribuit profund la înțelegerea procesului de apariție și individualizare a creștinismului, precum și a mecanismului de formare a unei „ortodoxii” față de care „ereziiile” au fost catalogate ca atare, fiind relegate unei poziții periferice în fenomenul religios.

2. Când și unde a apărut *Evangelia după Toma* ?

Ca și în cazul evangheliilor canonice, nici în privința *Evangeliei după Toma* nu putem răspunde în mod precis la aceste două întrebări. Lipsesc manuscrisele autografe, iar referințele din text, departe de a oferi informații fiabile, constituie încercări de a obține legitimitatea scrierii sub pretextul că ar aparține unei figuri prestigioase (de regulă, în cazul acestui gen de literatură apocrifă, unui ucenic al lui Iisus). Lucrările istoriografilor sau ale ereziologilor creștini nu ne sunt de mare ajutor, ele fiind cu mult posterioare datei redactării evangheliilor (atât canonice, cât și necanonice).

Evangelia după Toma a fost scrisă nu mai devreme de a doua jumătate a secolului I, când se alcătua presupusa colecție Q (din germană, Quelle, „sursă”) de „spuse” ale lui Iisus, și nu mai târziu de sfârșitul secolului al II-lea, când au fost scrise fragmentele grecești din Oxyrynchus 1. Există și opinia potrivit căreia faptul că *Evangelia după Toma* este o alcătuire de „spuse” și nu o biografie ar constitui o caracteristică „arhaică”, ce ar împinge compunerea ei către jumătatea secolului I d.Hr. Argumentele de bază pentru susținerea acestei trăsături arhaice sunt două: 1) În epoca respectivă oamenii erau interesați să păstreze doar „spusele” lui Iisus, deoarece evenimentele din viața lui erau încă vii în memoria orală; 2) Structura *Evangeliei* este asemănătoare cu cea a presupusului text Q, care ar fi stat la baza evangheliilor sinoptice și ar fi fost tot o colecție redactată spre jumătatea secolului I d.Hr. Aceste argumente prezintă câteva vicii, și anume: 1) Culegerile de „spuse” ale unui conducător religios nu sunt neapărat dovadă de vechime. Tot în Orientul Mijlociu, musulmanii redactau culegeri de spuse ale profetului, numite „Hadith”, încă în secolul al VIII-lea; 2) Așa-numita sursă Q este doar o presupunere, o ipoteză de lucru. De fapt, nimeni nu a văzut un text al sursei Q, ea fiind „reconstituită” de specialiști. Nu se exclude posibilitatea ca textul respectiv să nu fi existat niciodată. Cu atât mai puțin se poate susține că presupusa sursă Q ar fi arătat ca o colecție de „spuse”. Prin urmare, este puțin serios să considerăm drept dovadă a vechimii *Evangeliei după Toma* asemănarea cu un text inexistent. Vom reveni la problema datării în concluzii.

Despre locul în care *Evangelia după Toma* a fost redactată avem o indicație prețioasă chiar în prologul cărții: „Acestea sunt cuvintele cele ascunse pe care le-a grăit Iisus cel Viu și pe care le-a scris Didimos Iudas Toma”. Trebuie să precizăm că

ambele nume, „Didimos” și „Toma”, înseamnă „geamăn” în greacă, respectiv aramaică. De aceea, în Ioan 11,16 se precizează („Toma, care se numește Didimos”). Folosirea alăturată a celor două nume este redundantă, ea fiind obișnuită numai în mediul siriac. Tot specifică mediului siriac este confundarea lui Iuda (nu Iscarioteanul, ci acela numit în sinoptice „al lui Iacob”) cu Toma. În versiunea siriacă curetoniană (secolul al IV-lea), în Ioan 14,22, în loc de „Iuda” apare „Iuda Toma”. Este grăitor faptul că și alte cărți atribuite lui Toma, precum *Faptele lui Toma* și *Cartea lui Toma "Atletul"*, își au originea în mediul siriac. În sfârșit, trebuie să spunem că atribuirea unor cărți apostolului Toma era un fapt obișnuit în Siria, unde acest sfânt se bucura de o mare popularitate. Așadar putem spune că *Evanghelia după Toma* a fost scrisă undeva în Orientul Mijlociu, între jumătatea secolului I d.Hr. și sfârșitul secolului al II-lea d.Hr., și a fost redactată, probabil, în limba siriacă. Nu ne putem pronunța asupra filiației versiunii copte, dacă ea a fost tradusă direct din siriacă sau mai degrabă prin intermediul limbii grecești.

O întrebare mult mai grea se referă la autorul cărții sau, mai exact, la orientarea ideologică a autorului cărții. Este vorba de un gnostic, de un iudeo-creștin care încerca să potrivească învățătura lui Iisus cu cea a Vechiului Testament, sau avem de-a face cu un text scris dintr-o perspectivă asemănătoare celei care mai târziu va fi numită „ortodoxă” ? Vom încerca să răspundem la aceste întrebări.

3. Este *Evanghelia după Toma* un text gnostic ?

Înainte de a afirma cu reproș sau cu admirație că *Evanghelia după Toma* este un text gnostic, trebuie să definim ce avem în vedere când întrebuițăm termenul „gnostic”.

În linii mari, gnosticismul este o „religie” dualistă care își propune eliberarea omului prin dobândirea unei cunoașteri (gnosis) tainice, ezoterice, rezervată unor inițiați și superioară oricărei credințe. Această cheie de lectură pare sugerată încă din prologul *Evangheliei* și din primul *logion* :

[Prolog.] Acestea sunt cuvintele cele ascunse pe care le-a grăit Iisus cel Viu și pe care le-a scris Didimos Iudas Toma.

1. Și a spus [Iisus]: oricine va găsi înțelesul acestor cuvinte nu va gusta moartea.

Așadar oricine va înțelege sensul învățăturilor tainice care urmează va fi eliberat de moarte, adică mântuit. Într-adevăr, nu regăsim acel „oricine crede în Mine nu va muri în veac” din evangheliile canonice (Ioan 11,26), viața veșnică fiind aici dobândită prin cunoaștere. Un alt indiciu ne este oferit în *logion* 39:

39. Iisus a spus: Fariseii și cărturarii au luat cheile cunoașterii și le-au ascuns. Nici ei nu au intrat, nici nu i-au lăsat pe cei care doreau să intre. Iar voi fiți isteți ca șerpii și curați ca porumbeii.

În textul copt, cuvântul „cunoaștere” este redat chiar prin termenul grecesc împrumutat (gnoză), care putea desemna învățăturile ezoterice prin care se dobânda mântuirea. Mai departe, în *logion* 62 vedem un Iisus care, departe de a răspândi învățătura public și pe înțelesul tuturor, vorbește despre taine pe care le comunică doar celor pe care-i găsește demni:

62. Iisus a spus: Eu spun tainele mele acelor care sunt vrednici de tainele mele...

Dar trebuie să ținem cont că gnosticismul a apărut în cadrul creștinismului și, pînă la mijlocul secolului al II-lea (data foarte probabilă la care cel puțin nucleul *Evangheliei după Toma* era elaborat), cu excepția unor atitudini mai radicale, nu era un univers separat de acesta. Propovăduirea unei cunoașteri eliberatoare nu este exclusiv atributul unui sistem gnostic. *Noul Testament* se referă nu o dată la o învățătură „secretă”, destinată doar ucenicilor apropiați ai lui Iisus (de exemplu, Marcu 4,11: „Vouă vă e dat să cunoașteți taina împărăției lui Dumnezeu, dar pentru cei de afară totul se face în pilde”). Însuși Iisus vorbește de „cheia cunoașterii” (Luca 11,52). Același termen, gnosis, este folosit de Sfântul Pavel pentru a desemna un tip de cunoaștere specială, mai profundă, a unor învățături de credință: „Dar nu toți au cunoașterea (he gnosis) [că a mânca din cele jertfite idolilor nu înseamnă nimic rău - n.n.]... Căci dacă cineva te-ar vedea pe tine, cel ce ai cunoaștere, șezând la masă în templul idolilor ș.a.m.d... Și va pieri prin cunoașterea ta cel slab...” (1 Cor. 8, 7.10.11). Aici, această cunoaștere poate fi bună, eliberatoare, și chiar e numită „această libertate a voastră”, totuși „cunoașterea (gnosis) semețește, iar iubirea zidește” (1 Cor. 8,1). Mistere, taine, înțelesuri adânci rezervate unui grup restrâns se regăsesc într-un mare număr de religii fără să aibă nimic de-a face cu gnosticismul. Mai mult, chiar unele elemente de bază în structura unui sistem gnostic (precum dualismul, mitul „trickster”-ului etc.) sunt universale și au cunoscut transformări și individualizări specifice în cadrul credințelor religioase⁴. Așadar trebuie procedat cu multă prudență pentru a discerne adevărata identitate a gnosticismului sistematizat de ceea ce poate fi numit un gnosticism *grosso modo*, altfel spus, o reflecție în cadrul creștinismului primelor secole.

Să facem un pas mai departe. Gnosticismul propriu-zis presupune acceptarea (și reelaborarea) unui ansamblu de credințe (deci un sistem) ce caracterizează această formă de gândire. Gnosticismul *stricto sensu* este dualist. Există doi zei: pe de o parte un zeu inferior și rău, „Demiurgul”, care a creat lumea materială și imperfectă, iar de cealaltă parte zeul superior și bun, „Dumnezeu”, un fel de deus otiosus, care stă ascuns dincolo de cer. Lumea materială a fost făurită de Demiurg fie prin șiretlic, fie printr-un accident catastrofal, iar omul s-a născut atunci când sufletele au decăzut și intrat în lumea materială. Atunci ele s-au acoperit cu un „veșmânt”, care este trupul material, ca să poată supraviețui în lumea materială. Dumnezeul cel Bun nu uită sufletele întemnițate în carne și își trimite o solie, eventual pe fiul lui, ca să le aducă oamenilor „cunoașterea” (gnoza) cea desăvârșită prin care omul să se poată elibera de

⁴ Vezi Eliade, Culianu, 1996, pp. 118-119.

lumea materială și să se întoarcă în împărăția imaterială a lui Dumnezeu. După ce a îmbrăcat și el veșmântul de carne, acest trimis își uită uneori menirea și trăiește o viață înjositoare, până când un alt trimis vine din cer să-i amintească misiunea (mitul „salvatorului salvat”). Trezirea omului prin gnoză se realizează prin descoperirea „scânteii divine” ascunse în sufletul său, altfel spus, prin cunoașterea adevăratei imagini de sine. Cu câteva excepții, precum gnoza simoniană, cea hermetică și maniheismul, celelalte gnoze au adoptat și prelucrat imaginarul creștin. După gnozele „creștine”, Dumnezeul Vechiului Testament este demiurgul cel rău care a creat lumea, Dumnezeul Noului Testament este zeul cel bun care stă ascuns dincolo de cer⁵, iar Iisus este fiul zeului celui bun, trimis să aducă oamenilor o învățătură secretă prin care ei vor fi mântuiți.

Acum, după ce am definit gnosticismul și stricto sensu, avem elementele de discuție pentru a continua analiza acelor logia din *Evanghelia după Toma* care conțin sugestii din sistemele gnostice.

Spre exemplu, temele anticosmismului (lumea este rea) și antisomatismului (trupul este rău), de expresie dualistă⁶, le găsim în trei logia: 56, 80 și 112:

56. Iisus a spus: Oricine a cunoscut lumea a găsit un cadavru, și lumea nu este vrednică de cel care a găsit un cadavru.

80. Iisus a spus: Cel care a cunoscut lumea a găsit un trup, iar lumea nu este vrednică de cel care a găsit un trup.

112. Iisus a spus: Vai de carnea care depinde de suflet și vai de sufletul care depinde de carne.

Acest ultim logion, 112, pare să aprofundeze condamnarea legăturii trup-suflet, dar în acest caz rămâne de văzut cum se împacă el cu logion-ul 29:

29. Iisus a spus: Dacă carnea a fost făcută pentru suflet, aceasta este o minune; iar dacă sufletul (a fost făcut) pentru trup, aceasta este minunea minunilor. Însă eu mă minunez de cum această mare bogăție s-a sălășluit în această sărăcie.

O serie de logia ne amintește elementele gnozei hermetice din Poimandres (crearea omului după chipul Ființei Luminoase, confruntarea omului cu propriul „chip de lumină” și amenințarea căderii):

83. Iisus a spus: Chipurile sunt arătate omului și lumina dinăuntrul lor se ascunde în chipul luminii Tatălui...

⁵ Să nu uităm toate acțiunile și atitudinile crude pe care Vechiul Testament le atribuie lui Dumnezeu, în timp ce Noul Testament ne prezintă un Dumnezeu bun, milostiv și îndurat. Primul ideolog al acestui dualism creștin radical a fost Marcion de Sinope (cea 85-155), care a respins Vechiul Testament în numele „adevăratului creștinism” și a întemeiat o Biserică deosebit de puternică până în secolul al IV-lea.

⁶ Eliade, Culianu, idem.

84. Iisus a spus: Acum, când vedeți asemănarea voastră vă bucurați, iar când veți vedea chipurile voastre, cele care au luat ființă la începutul vostru, care nici nu mor, nici nu se arată, cum veți putea îndura?

Întrebarea este reluată în logion-ul 11: „Atunci când veți fi în lumină, ce veți face?”. Aici putem vedea, dacă vrem, tema hermetică a „chipului”, adică a sinelui esențial, care nu are nici naștere și nici moarte, contemplarea acestuia fiind o experiență traumatică (a dus la căderea omului primordial), drept pentru care apare întrebarea „...cum veți putea îndura?”. Dar pe cât este de adevărat că universul gnosticilor este unul al luminii (populat de Ființe de lumină, comori de lumină, copii ai luminii etc.), la fel de adevărat este și faptul că Dumnezeu-Lumină este central în arhitectura evangheliei și a primei epistole ioaneice. Aluziile și sugestiile din logia citate sunt mult prea vagi, prea puțin conturate și lipsite de context pentru a le putea identifica cu expresiile sistemelor gnostice, putându-se vedea în ele doar reflecții creștine care aprofundează tema ioaneică a Luminii-Hristos.

Rămânând în câmpul sugestiilor gnostice putem remarca și alte paralele: obsesia reîntoarcerii la unitatea primordială (logia 4, 11, 22, 61 - acesta din urmă pus în legătură cu tema unității și a divizării la gnosticul Theodotus), mitul sufletului androgin (22, 114), opoziția lumină/întuneric (24, 61), funcția eliberatoare a cunoașterii de sine (3, 67, 70). Dacă toate aceste teme ne duc cu gândul la gnosticism (mai mult prin modul în care le-am formulat noi decât cum apar în text), trebuie totuși să recunoaștem în „gnosticismul” *Evangheliei după Toma* ecourile puternice ale Bibliei și nu ambientul scrierilor gnostice.

Să analizăm în continuare logion-ul 100, singurul în care Iisus este contrapus lui Dumnezeu (deci o posibilă referință la doi zei, demiurgul și zeul superior). Numai în acest logion este folosit cuvântul (Dumnezeu), în timp ce în restul evangheliei Dumnezeu este numit (Tatăl):

100. I-au arătat lui Iisus [o monedă de] aur și i-au spus: Oamenii Cezarului ne cer dări. El le-a spus: Dați-i Cezarului ceea ce este al Cezarului, dați-i lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu și dați-mi mie ceea ce este al meu.

Pare bizar că în acest logion în care Dumnezeu este numit „Dumnezeu” și nu „Tatăl” (dacă nu sunt sinonime), El este plasat ierarhic deasupra Cezarului, dar sub Iisus. O asemenea situație se poate înțelege în două moduri: 1) interpretarea gnostică: „Dumnezeu” este demiurgul, zeul inferior care a creat lumea materială, iar „Tatăl” este zeul superior ascuns. În acest fel s-ar explica cum „Dumnezeu” este mai prejos decât Iisus, fiul zeului superior. Am putea spune că prin acest răspuns Iisus ar fi vrut să zică: „Dați autorităților politice (reprezentate de Cezar) ceea ce li se cuvine, autorităților religioase (reprezentate de «Dumnezeul» Vechiului Testament) ceea ce li se cuvine lor, iar Dumnezeului celui Bun” prin Fiul Său, ceea ce îi aparține”⁷; 2) interpretarea istoricistă: Avem de-a face cu o adăugare târzie care sublinia

⁷ Vezi Grant și Freedman, 1960, p. 189; Wilson, R.M., 1960, p. 27, și Bruce, 1974 p. 149.

atașamentul obștei față de Iisus⁸. La aceste două explicații se adaugă firesc și cheia de interpretare după tradiția paulinică: dați Legii (adică lui Dumnezeu) ceea ce este al Legii, dați Credinței (adică lui Hristos) ceea ce este al Credinței, „căci Legea e dreaptă și bună” (Rom. 7,12), dar „sfârșitul Legii este Hristos” (Rom. 10,4). În această lumină, o ierarhie în care datoria către Iisus este „superioară” datoriei către Dumnezeu Legii este cât se poate de ortodoxă.

Așadar interpretări mereu posibile, aluzii, paralele în câteva logia... și cam atât! Cu excepția unor elemente dispartate, pe care le-am analizat mai sus, este grăitor faptul că *Evangheliile după Toma* îi lipsește arhitectura unui sistem de credințe gnostic. Dacă totuși se vrea ca această scriere să fie una gnostică, atunci nimeni nu va putea să ne spună de la ce sistem se revendică, ce gnoză propune, ce „confrerie” gnostică ar considera-o reprezentativă. La sfârșitul acestei experiențe de lectură, inițiatul pare să se simtă mai bine în compania unui Ioan sau Pavel decât alături de Valentin sau Hermes Trismegistus.

4. Putem afirma că în Evangheliile după Toma apar doar elemente gnostice ?

Oricând ne referim la o scriere, mai ales la o scriere antică despre originea căreia nu știm practic nimic, este foarte important să revenim constant la text și să evităm presupuneri făcute pe baza altor presupuneri. Această abordare „pragmatică” este deosebit de rodnică în cazul *Evangheliile după Toma*. Să ne gândim puțin la structura textului. El nu reprezintă o istorisire sau o dezvoltare coerentă a unor idei, ci mai degrabă o colecție de „spuse” înțelepte atribuite lui Iisus. În continuare, vrem să arătăm că *Evangheliile după Toma* nu este un text omogen și coerent, ci o colecție de maxime sapiențiale și ezoterice de origini diferite. Am văzut că unele sunt susceptibile de influențe gnostice, altele ba. Specialiștii au numărat în cuprinsul acestei scrieri - și poate că acest lucru ar fi trebuit amintit de la început - nu mai puțin de 79 logia cu paralele directe în evangheliile canonice⁹. Dar rămân multe logia cu origini incerte, adeseori contradictorii ca ideologie. Unele versete par a fi iudeo-creștine, poate chiar ebionite. Să examinăm două logia. Primul se referă la succesiunea puterii în comunitatea creștină și îi acordă întâietatea lui Iacob, fratele lui Iisus, episcop al Ierusalimului, care era capul Bisericii iudeo-creștine :

12. Ucenicii i-au spus lui Iisus: Știm că vei pleca de la noi. Cine va deveni mai marele peste noi ? Iisus le-a spus: Oriunde veți merge, vă veți duce la Iacob cel Drept, datorită căruia s-au făcut cerul și pământul.

De remarcat cuvintele de laudă exagerate la adresa lui Iacob, „datorită căruia s-au făcut cerul și pământul”. Alt logion declară obligativitatea respectării sabbatului:

27. Dacă nu veți posti de lumea aceasta, nu veți afla împărăția. Dacă nu veți face

⁸ Vezi Koester, 1990, p. 112.

⁹ Moreschini, Norelli, 2001, p. 87.

sabatul, sabat, nu îl veți vedea pe Tatăl.

Din cauza ambiguităților prepoziției copte, ultima parte a acestui logion, ar putea fi înțeleasă și altfel: „Dacă nu veți ține sabatul [în ziua de] sabat...”. Ar fi vorba deci de o reacție împotriva acelor comunități eleno-creștine care respectau duminica (cf. Evr. 4,9: „Drept aceea s-a lăsat altă sărbătoare de odihnă poporului lui Dumnezeu”). Dar rămâne și ipoteza unei critici a pietismului formalist, având în vedere că în logion-ul 53 Iisus declară că „adevărata tăiere împrejur este în duh”. Și cu aceasta ne aflăm deja într-o altă orientare a evangheliei, eleno-creștină (logia 6 și 14 tăgăduiesc obligația de a păzi postul, rugăciunea și milostenia în aspectul lor formalist).

În schimb, o polemică cu eleno-creștinismul, și anume împotriva trinitarismului, ar putea fi misteriosul logion 30:

30. Iisus a spus: Acolo unde sunt trei zei, ei sunt zei. Acolo unde sunt doi sau unul, eu sunt cu el.

Să fie vorba de o respingere a unui model trinitar în favoarea celui dualist gnostic sau monoteist creștin? Este greu să ne pronunțăm, fiindcă logion-ul în cauză este puternic deteriorat atât în versiunea coptă, cât și în cea grecească. Dar dacă este totuși o reacție anti-trinitară, atunci acest logion nu ar putea veni din a doua jumătate a secolului I d.Hr., ci ar fi un adaos dintr-o epocă în care trinitarismul se afirmase deja. Acesta ar putea fi un argument în favoarea unei datări mai târzii fie a Evangheliei după Toma în totalitate, fie doar a respectivului logion.

Afirmația din logion-ul 46, cum că „de la Adam până la Ioan Botezătorul, nimeni dintre cei născuți din femeie nu s-a ridicat deasupra lui Ioan Botezătorul...”, nu se împacă foarte ușor cu lauda exagerată, din logion-ul amintit, la adresa lui la Iacob cel Drept, „datorită căruia s-au făcut cerul și pământul”, deși nu se contrazic în mod fățiș. Să fie o concesie față de ioaniți? Nu este exclus.

Alte paralelisme ne duc la *Evanghelia Evreilor*. De exemplu, în logion-ul 101 Iisus spune că „mama cea adevărată” este aceea care i-a dat viața, referindu-se probabil la o entitate spirituală, poate chiar la Duhul Sfânt. Origen (Com. la Ioan 2,12.87) citează din *Evanghelia Evreilor* cuvintele „mama mea, Sfântul Duh”, atribuite aici lui Iisus. Alte paralelisme cu apocriful menționat le găsim în logia 2 și 52.

Dialogul dintre Iisus și Salomeea din logion-ul 61 pare a fi fost preluat fie din *Evanghelia Egiptenilor* (azi dispărută), fie dintr-o sursă comună. Alte paralelisme cu acest apocrif, în logia 22, 37, 79 și 106.

Caracterul eterogen al lucrării este dovedit și de unele contradicții, dintre care menționăm una mai evidentă. În logion-ul 95 Iisus condamnă camăta în mod tranșant, pentru ca în logion-ul 109 (pilda comorii ascunse) să menționeze camătă într-o metaforă cu sens pozitiv.

Încă o probă a caracterului eterogen, considerăm noi, o constituie prezența aceleiași logion în două variante diferite (56 și 80), pe care le-am prezentat atunci când am discutat caracterul lor gnostic. Cele două variante se deosebesc prin folosirea

cuvântului peiorativ (cadavru) în logion 56 și a cuvântului neutru (trup) în logion 80. După părerea noastră, este evident că avem de-a face cu versiuni adunate din surse diferite.

5. Este *Evanghelia după Toma* un text eretic ?

Mai întâi să lămurim o problemă importantă: de când și în ce condiții putem vorbi despre „ortodoxie” și „erezie” în Biserica creștină? Dogma ortodoxă s-a precizat în punctele cele mai importante abia după Conciliul de la Calcedon (451). Așadar discuția trebuie coordonată pe două niveluri diferite: 1) Era *Evanghelia după Toma* eretică atunci când a fost concepută? și 2) Este ea eretică pentru Biserica de astăzi?

Dacă vorbim de gnosticismul *grosso modo* care transpare printre rânduri, adică despre afirmarea unor învățături secrete (cel puțin nepublice) care îl apropie pe inițiat de divinitate, acest aspect nu poate fi considerat eretic nici în ziua de azi. Este adevărat că religia creștină pe care noi o cunoaștem tinde spre „popularizarea” mesajului prin pilde. Totuși, așa cum am arătat, existența unei învățături destinate doar ucenicilor lui Iisus apare și în evangheliile canonice. Întreaga carte a Apocalipsei este „criptată” într-un cod pe care numai inițiații puteau să-l înțeleagă. Iar în cultul Bisericii Răsăritene, în cadrul Liturghiei, s-a păstrat până astăzi formula „cei chemați [i.e. catehumenii], ieșiți!”, întrucât cele ce urmează după liturghia catehumenilor pot fi auzite numai de credincioșii botezați. Iarși, avem despărțirea între cele ce pot fi auzite de toți și cele ce sunt rezervate unor inițiați. Cât privește elementele care ar putea fi interpretate ca un gnosticism *stricto sensu*, inclusiv presupusa reacție anti-trinitară din logion-ul 30, problema trebuie nuanțată. Este evident că astfel de exprimări nu se potrivesc astăzi cu credința Bisericii și pot fi catalogate drept „eretice” din perspectiva unei teologii severe. Dar această credință s-a constituit și impus în timp. Până la sfârșitul secolului al II-lea reflecția creștină în marginea unui gnosticism moderat era legitimă. Vrem să spunem că atunci când *Evanghelia după Toma* a fost scrisă, identitatea creștinismului era o problemă deschisă, ca și problema trinitarismului, rezolvată abia în secolele al III-lea și al IV-lea prin victoria taberei pe care acum o numim „ortodoxă”. A fost destinul acestei scrieri, cum bine au observat Moreschini și Norelli, „de a nu putea rezista în fața polarizării ortodoxiei și a gnosticismului, (...) proces în timpul căruia această evanghelie va fi absorbită de gnosticism și respinsă de «marea Biserică»”¹⁰.

6. Particularități lingvistice ale textului copt al *Evangheliei după Toma*

Evanghelia după Toma este scrisă în dialectul din Teba al limbii copte, numit

¹⁰ Idem, p. 88. O „revizitare” excelentă a evangheliilor apocrife și a raportului lor cu tradiția ortodoxă o face Cristian Bădiliță în „Introducere în lectura și studiul câtorva evanghelii apocrife” (vezi bibliografia generală).

„sahidic”, care devenise după secolul I d.Hr. un fel de koine a Egiptului. În el au fost scrise cele mai importante opere literare în limba coptă, între care scrierile Sfântului Șenuda Arhimandritul (348-466 d.Hr.).

Există unele trăsături, totuși, în *Evanghelia după Toma*, și în general în textele de la Nag Hammadi, care diferă de cele obișnuite pentru dialectul sahidic. Între acestea putem cita:

- a) Vocalizarea diferită.
- b) Asimilarea particulei _ cu prima consoană a cuvântului următor;

Aceste caracteristici divergente față de dialectul sahidic au fost considerate fie arhaisme, fie influența altor dialecte (bohairic, faiumic, subachimic și altele).

7. Particularități lingvistice ale fragmentelor grecești ale Evangheliei după Toma

Textele fragmentare din Oxyrynchus 1, 654 și 655 sunt scrise în greaca koine, limba comună care s-a format în ultimele secole înaintea lui Hristos pe baza dialectului atic. Aceste texte prezintă multe greșeli de ortografie din cauza pronunțării identice a mai multor litere și combinații de litere în epoca în care papirusurile au fost copiate, precum și slabelor cunoștințe de gramatică grecească ale scribilor egipteni. De exemplu, în loc de (va domni) găsim Uneori, aceste greșeli pot provoca modificări de sens importante. De exemplu, în logion 3, în loc de (pe voi) apare (pe noi). Atât contextul propoziției, cât și compararea cu versiunea coptă ne arată că avem de-a face cu o simplă confuzie a vocalelor u și n, care se pronunțau identic la vremea aceea. În logion 4, în loc de (va trăi) apare (veți trăi). Din nou, contextul și versiunea coptă ne ajută să observăm o greșeală provocată de pronunția identică a vocalei _ și a vechiului diftong _ . Dovada slabelor cunoștințe de gramatică ale scribilor care s-au ocupat cu copierea textelor o găsim și în logion 32, unde apare expresia („pe vârful unui munte înalt”). Forma adjectivului trebuie să fie Greșeala s-a produs prin analogie cu terminația substantivului.

8. Concluzii

Evanghelia după Toma constituie o operă eterogenă, o colecție de „spuse” atribuite lui Iisus în diverse tradiții orale. Acest caracter eterogen este mai pronunțat decât în evangheliile canonice, în care intenția biografică impune anumite limite la includerea de noi materiale, care trebuie să se potrivească cu restul textului. Lipsa unui „fir al acțiunii” în *Evanghelia după Toma* a ușurat producerea de interpolări. Așa s-a ajuns ca acest text să conțină, pe lângă logia identificabile în tradiția canonică, fragmente de orientare iudeo-creștină, altele de orientare eleno-creștină, elemente gnostice, precum și numeroase afinități cu literatura apocrifă, specialistul putând deosebi aceste straturi „cu ochiul liber”. În acest fel, *Evanghelia după Toma* nu ar fi

produsul trudei unui autor inspirat (cu atât mai puțin a Apostolului Toma), ci adunarea în timp a unor tradiții orale diferite și uneori contradictorii. Textul pe care îl citim astăzi a putut să apară după două scenarii diferite:

- a) A existat un nucleu comun, un prototext al așa-zisei *Evanghelii după Toma*, la care alte materiale au fost adăugate în timp.
- b) A existat o colecție de spuse atribuite lui Iisus, fără nici o pretenție de a alcătui un text unitar, căreia mai târziu un redactor i-a dat forma unui text mai mult sau mai puțin unitar.

Evanghelia după Toma ar putea reprezenta o colecție de „spuse” în stilul acelor scrise de musulmani între secolele al VII-lea și al VIII-lea în care se păstrau spusele (hadith) Profetului Mahomed. Chiar unul din aceste hadith spune despre cel care compilează o asemenea colecție: „Oricine păstrează pentru Comunitate patruzeci de hadith despre religia ei, va fi așezat de Dumnezeu printre legiuitori și înțelepți în Ziua învierii”¹¹. O asemenea mentalitate i-ar putea caracteriza și pe autorii creștini ai unor asemenea compilații. Se poate argumenta, bineînțeles, că din momentul scrierii *Evangheliei după Toma* până la alcătuirea tratatelor de hadith trecuse o jumătate de mileniu. Trebuie totuși să ne raportăm la conservatorismul Orientului Mijlociu, unde iudei, creștini și musulmani păstrează tradiții și mentalități milenare până în ziua de azi.

În legătură cu data la care s-a scris *Evanghelia după Toma* nu putem face altceva, acum, la sfârșitul acestui studiu, decât să mărim marja de incertitudine. Dacă *Evanghelia după Toma* este un text eterogen, în care materialele s-au adunat pe parcursul timpului, atunci, dintr-un punct de vedere strict științific, cele două repere temporale despre care am vorbit la început, ~ 50 d.Hr. și ~ 200 d.Hr. (copierea manuscrisului Oxyrynchus 1), rămân valabile numai pentru materialul conținut în Oxyrynchus 1 (logia 26-33 + 77.2). În cazul materialului din Oxyrynchus 654 (prologul și primii șapte logia) și din Oxyrynchus 655 (logia 36-39), reperele temporale sunt ~ 50 d.Hr. și ~ 250 d.Hr. (an presupus al copierii lor). Despre celelalte logia cunoscute numai după textul copt marja de incertitudine este foarte mare: ~ 50 d.Hr. și ~ 400 d.Hr. (cea mai târzie dată propusă pentru copierea textului copt). Presupusele „arhaisme” ale limbii textelor de la Nag Hammadi ne-ar sugera o dată cu mult mai timpurie pentru versiunea coptă. De aceea, nu contestăm posibilitatea ca, în mare parte, *Evanghelia după Toma* să fi fost scrisă în perioada acceptată de cei mai mulți specialiști (~ 50 d.Hr. și ~ 200 d.Hr.), ci doar atragem atenția că unele logia ar putea fi posterioare, urcând până la începutul secolului al V-lea.

În legătură cu caracterizările ca: „gnostic”, „iudeo-creștin” și altele, trebuie insistat asupra faptului că acestea sunt valabile numai dacă sunt atribuite unor logia, iar nu întregii cărți. Despre problema caracterului „eretic” sau „ortodox” al acestei evanghelii putem spune doar că, atunci când a fost scrisă, ea nu era neapărat

¹¹ An-Nawâwî, Los Cuarenta Hadith, Edico-municacion S.A., Barcelona, 1986.

„eretică”, întrucât dogma nu era încă fixată și, prin urmare, nu se putea defini ce era „ortodox” și ce era „eretic”. Pentru acele logia care au putut fi adăugate mai târziu, așa cum am arătat, este posibilă calificarea lor ca „eretice” sau cel puțin „deviante” din punctul de vedere al dogmaticii actuale.

În această prefață nu am dorit să oferim răspunsuri fără drept de apel, ci mai degrabă să prezentăm în mod obiectiv ce știm și ce nu știm în legătură cu *Evanghelia după Toma*. Manuscrisul copt ne-a permis pentru prima oară să cunoaștem această scriere prin propria sa voce și nu prin cea a detractorilor săi, importanța științifică a bibliotecii gnostice de la Nag Hammadi fiind egalată numai de textele de la Marea Moartă. De la descoperirea sa, evanghelia i-a fascinat deopotrivă pe specialiști și pe nespecialiști prin profunzimea de gândire, prin intensitatea spirituală și puterea sa de expresie. Acum, pentru prima dată, publicul românesc are acces la această operă de referință pentru studiul creștinismului primar, într-o traducere directă din versiunea coptă și din versiunea fragmentară grecească¹². Avem încredere că ea va fi utilă și bine primită nu numai pentru specialiștii în teologie, filologie, istorie, ci și pentru cititorul însetat de noi trăiri spirituale¹³.

Gustavo-Adolfo Loria-Rivel

¹² Bibliografia românească este încă foarte săracă în această privință. Traducerea lui Vasile Andru (*Evanghelia după Toma*, ed. a II-a, Editura Paralela 45, 2002), făcută la rândul ei după traducerile franceză și engleză și lipsită de rigoare științifică, este inutilizabilă. O altă traducere, de care am aflat în ultima clipă, îi aparține lui Alin Suciu și a fost publicată recent în revista *Origini* (1-2/2003).

¹³ Mulțumesc și pe această cale Societății Sfântul Șenuda Arhimandritul din Statele Unite, personal domnului Hany Takla, pentru materialul bibliografic oferit cu generozitate. Aduc mulțumiri, de asemenea, doamnei conf. dr. Francisca Băltăceanu pentru excelentele observații și sugestii făcute pe marginea acestei lucrări.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textul copt și grecesc al *Evangeliei după Toma* din prezenta ediție a fost elaborat după edițiile menționate în bibliografia generală. Pentru paralelele din logia cu cărțile Noului Testament și cu alte scrieri am folosit concordanța lui Robert Funk, *New Gospel Parallels*, pe care am completat-o cu contribuții proprii. Citatele din Noul Testament sunt date după ediția sinodală a B.O.R, iar traducerea citatelor din Părinții Bisericii ne aparține. Lucrările autorilor menționați în studiul introductiv și în note se regăsesc în bibliografia generală.

Prima parte a prezentei ediții pune față în față textul copt și traducerea românească, în partea a doua am prezentat fragmentele grecești și traducerea lor într-o singură secțiune, întrucât este vorba de un volum mic de text.

Atât în textul copt, cât și în fragmentele grecești literele reconstituite sunt încadrate între paranteze ascuțite. Lacunele sunt indicate prin „...”. În traduceri, pentru simplificare, am renunțat la marcarea cuvintelor reconstituite în limba originală, în schimb am folosit parantezele drepte, pentru cuvintele introduse de noi în scopul explicitării lecturii. (I.-F.F.)

ABREVIERI FOLOSITE

I. Pentru cărțile biblice am folosit abrevierile uzuale.

II. Alte abrevieri:

2 Pseudo-Clem. - Epistola a doua a lui Clement Romanul

Apoc. Iacob - Apocalipsa lui Iacob

Barn. - Epistola lui Barnaba

Clem. Alex. - Clement din Alexandria

Cop. Tom. - Evanghelia copilăriei lui Iisus după Pseudo-Toma

Dial. Mânt. - Dialogul Mântuitorului

Did. - Didahia

Ev. Ebionită - Evanghelia Ebionită

Ev. Egiptenilor - Evanghelia Egiptenilor

Ev. Evreilor - Evanghelia Evreilor

Iren. Adv. Haer. - Irineu de Lyon, Adversus Haereses

TGTom. - Textul grecesc al Evangheliei după Toma

Theodotus - Extrasele din Theodotus (după Clement din Alexandria)

Tom. - Evanghelia după Toma (textul copt)

Tom. Atl. - Cartea lui Toma „Atletul”

*

* *

Dedic această traducere memoriei tatălui meu vitreg, Charles Arthur Coleman.

G.-A. L.-R.

EVANGHELIA DUPĂ TOMA*

[Prolog. 1 Acestea sunt cuvintele cele ascunse pe care le-a grăit Iisus cel Viu și pe care le-a scris Didim Iuda Toma:

1. Și a spus [Iisus]: Oricine va găsi înțelesul acestor cuvinte nu va gusta moartea. (TGTom. 1. Tom. 111. Ioan 8,51. Tom. Atl. 1)

2. Iisus a spus: Cel care caută să nu înceteze să caute până nu va găsi, și atunci când va găsi se va tulbura, și dacă se va tulbura, se va minuna și va fi rege peste tot. (Tom. 92. Tom. 94. Luc. 11,9-13. Mat. 7,7-11. Ev. Evreilor 4)

3. Iisus a spus: Dacă cei care vă conduc vă zic: „Uitați-vă, împărăția este în cer!” atunci păsările vor ajunge înaintea voastră în cer; dacă vă spun că [împărăția] este în mare, atunci peștii vor ajunge înaintea voastră¹⁴. Ea [împărăția] însă se află înlăuntrul vostru și în afara voastră. Când vă veți cunoaște pe voi înșivă, atunci veți fi cunoscuți și veți înțelege că sunteți fii ai Tatălui cel Viu. Dar dacă nu vă veți cunoaște pe voi înșivă, atunci veți fi săraci și voi înșivă veți fi sărăcie. (TGTom. 3. Tom. 51. Tom. 113. Deut. 30,11-14. Luc. 17,20-25. Mat. 24,23-28. Marc. 13,21-23. Rom. 10,5-6)

4. Iisus a spus: Omul bătrân de zile nu va pregeta să-1 întrebe pe copilul cel mic, de numai șapte zile, despre locul vieții și va fi viu, căci mulți dintre cei dintâi vor fi cei din urmă și vor deveni unul singur¹⁵. (TGTom. 4. Luc. 10,21-22. Luc. 13,30. Mat. 11,25-30. Mat. 20,16. Marc. 10,31. Cop. Tom. 7,1-4. Hipolit Refutatio 5.7)

5. Iisus a spus: Cunoaște ceea ce este în fața ta, și ceea ce îți este ascuns îți va fi descoperit, căci nu este nimic ascuns care să nu se arate. (TGTom. 5. Tom. 6. Luc. 8,16-17. Luc. 12,1-3. Mat. 10,26-27. Marc. 4,21-22)

6. Și ucenicii l-au întrebat, spunându-i: Vrei să postim ? În ce fel să ne rugăm ? Să facem milostenie? De la care mâncăruri să ne abținem ?¹⁶ A spus Iisus: Nu mințiți, și

* Aceasta este traducerea după textul copt (clandher).

¹⁴ Cuvânt cu cuvânt: „în ochii voștri”, cu sensul, probabil, de „ceea ce puteți vedea” „lumea exterioară”.

¹⁵ Citatul din Hipolit este aproape de nerecunoscut : „Cel care mă caută mă va găsi într-un copil de șapte ani; căci ascuns acolo, mă voi înfățișa la vârsta de paisprezece”. Referința la copilul „de numai șapte zile” este destul de obscură. Pentru Marvin Meyer „ea indică probabil un copil necircumcis (un băiat iudeu era tăiat împrejur în a opta zi de la naștere)”. (Meyer, 1992, p. 70). Dar referința poate fi pusă în legătură și cu evangheliile sinoptice: „Cine nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca un copil nu va intra în ea” (Marc. 10,15) și „...ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor” (Mat. 11,25).

¹⁶ Prima parte a acestui logion (întrebările ucenicilor) pare a se continua firesc cu logion-ul 14 (răspunsurile lui Iisus). Vezi nota 24.

ceea ce urâți să nu faceți, căci toate sunt descoperite în fața cerului și nu este nimic ascuns care să nu se arate și nu este nimic acoperit care să nu se descopere. (TGTom. 6. Tom. 5, Tom. 27. Tom. 104. Tob. 4,15. Luc. 6:31. Luc. 8,16-17. Luc. 11.1-4, Luc. 12,1-3. Mat. 6. Mat. 10,26-27. Marc. 4,21-22. Did. 8,1-3. Talmud Sabat 31a)

7. Iisus a spus: Ferice de leul acela pe care îl va mânca un om, căci leul se va face om. Și blestemat este omul pe care îl va mânca leul, căci [tot] om se va face leul¹⁷. (Tom. 11. Tom. 60)

8. Și a spus [Iisus]: Omul seamănă cu pescarul acela înțelept care și-a aruncat năvodul în mare și l-a scos din mare plin cu pești mici, iar între aceștia a căzut un pește mare și bun. Pescarul înțelept a aruncat toți peștii mici înapoi în mare. El a ales fără nici o greutate peștele cel mare. Cine are urechi de auzit, să audă!¹⁸ (Mat. 13,47-50. Omiliile lui Filoxen 1,9)

9. Iisus a spus: Iată, semănătorul a ieșit, și-a umplut mâna [cu semințe și] le-a aruncat. Unele au căzut pe drum și au venit păsările și le-au ciugulit; altele au căzut pe piatră și nu au prins rădăcini jos în pământ și nu au înălțat spice către cer; altele au căzut între spini care au înăbușit semințele și viermii le-au mâncat. Altele au căzut pe pământ bun și au dat roadă bună spre cer: au produs șazeci pe măsură și o sută douăzeci pe măsură. (Luc. 8,4-8. Luc. 8,11-15. Mat. 13,3-9. Mat. 13,18-23. Marc. 4,2-9. Marc. 4,13-20. Cop. Tom. 12,1-2. Apoc. Iacob 8,1-2)

10. Iisus a spus: Foc am aruncat asupra lumii, și iată, Eu îl păzesc până ce va dogori. (Luc. 12,49. Pistis Sophia 141)

11. Iisus a spus: Cerul acesta va trece și cel ce este deasupra lui va trece, și cei morți nu trăiesc și cei vii nu vor muri. În zilele în care mâncați ceea ce era mort făceți ca acesta să fie viu. Atunci când veți fi în lumină, ce veți face ? În ziua în care erați unu v-ați făcut doi; [iar acum] când sunteți doi, ce veți face?¹⁹ (Tom. 7. Tom. 111. Isaia 34,4. Luc. 16,17. Luc. 23,32-33. Mat. 5,18. Mat. 24,34-35. Marc. 13,30-31. Dial. Mânt. 56-57. Hipolit Refutatio 5.8.32)

12. Ucenicii i-au spus lui Iisus: Știm că vei pleca de la noi²⁰. Cine va deveni mai

¹⁷ Încă un logion obscur care suferă interpretări de la cele mai simpliste („Ceea ce mâncăm devine parte din noi” — F.F. Bruce, 1974, p. 115) până la cele mai elaborate: „Mâncând leul, care poate însemna lumea cea rea (cf. 1 Pet. 5,8), se poate învinge lumea prin asimilarea ei. Dacă sinele omului este înghițit de leu, și leul devine om, gnosticul a fost învins de lume” (Grant și Freedman, 1960, p. 126). în Cartea secretă a lui Ioan și *Pistis Sophia*, stăpânitorul malefic al acestei lumi are față de leu (în *Pistis Sophia*, el a înghițit puterile de lumină care erau în Sophia). În sfârșit, diavolul este comparat cu un leu în 1 Petru 5,8.

¹⁸ Expresia „cine are urechi să audă” o găsim deseori atât în Evanghelia după Toma, cât și în cele canonice. Ex. Tom. 21. Tom. 24. Tom. 63. Tom. 65. Tom. 96. Luc. 8,8. Luc. 14,35. Mat. 11,15. Mat. 13,9. Mat. 13,43. Marc. 4,9. Marc. 4,23.

¹⁹ Hipolit, referindu-se la erezia gnostică a naasenilor, citează din „misterele frigiene” ale acestora următoarea propoziție: „Mâncați [ceea ce e] mort și îl faceți viu, [dar] dacă veți mânca [ce e viu], ce veți face?”. Tocmai ereziei naasenilor Hipolit îi atribuie folosirea *Evangheliei după Toma*.

²⁰ Cuvânt cu cuvânt: „din mâna noastră”.

marele peste noi ? Iisus le-a spus: Oriunde veți merge, vă veți duce la Iacob cel Drept, datorită căruia s-au făcut cerul și pământul²¹. (Luc. 9,46. Luc. 22,24-26. Marc. 9,33-35)

13. Iisus le-a spus ucenicilor lui: Asemui-ți-mă și spuneți-mi cu cine semăn. A spus Simon Petru: Semeni cu un înger drept. A spus Matei: Semeni cu un filozof înțelept. A spus Toma: Stăpâne, gura mea nu va îngădui nicicum să spun cu cine semeni²². Iisus a spus: Eu nu sunt stăpânul tău deoarece ai băut și te-ai îmbătat din izvorul acela clocotitor pe care eu l-am măsurat. Și l-a luat [pe Toma] și l-a dus deoparte și i-a spus trei cuvinte²³. Când Toma a venit la tovarășii lui, ei l-au întrebat ce i-a spus Iisus. Toma le-a spus: Dacă v-aș zice unul din cuvintele pe care [Iisus] mi le-a spus, ați lua pietre și le-ați arunca în mine și un foc ar ieși din pietre și v-ar mistui. (Tom. 28. Luc. 9,18-22. Luc. 21,34. Mat. 16,13-21. Ioan 4,13-15. Marc. 8,27-30)

14. Iisus le-a spus: Dacă veți posti, veți zămisli vouă păcat, și dacă vă veți ruga, veți fi osândiți, și dacă veți face milostenie, veți face rău duhurilor voastre. Iar când veți merge într-o țară oarecare și veți străbate prin ținuturile [ei] și veți fi primiți, mâncați ceea ce vă vor pune în fața voastră, [și] vindecați pe cei bolnavi dintre ei. Căci ceea ce intră în gurile voastre nu vă va spurca, ci ceea ce iese din gurile voastre, aceasta vă va spurca²⁴. (Tom. 6. TGTom. 6. Tom. 27. TGTom. 27. Luc. 11,1-4. Luc. 9,1-6. Luc. 10, 1-12, Mat. 6,2-18. Mat. 10,5-15. Mat. 15,10-20, Marc. 6,7-13. Marc. 7,14-23. 1 Cor. 10,27. Fapt. 10,9-16. Fapt. 11,1-10. Did. 8,1-3)

15. Iisus a spus: Când îl veți vedea pe acela care nu a fost născut de femeie, închinați-vă cu fața [la pământ] și slăviți-l, [căci] acela este tatăl vostru²⁵. (Coran 17,61. Psaltirea Maniheistă 121, 25-33)

²¹ Robert M. Grant și David Noel Freedman consideră, pe bună dreptate, că această afirmație exaltată ar veni din cercurile iudeo-creștine, pentru care Iacob, în calitate de frate al lui Iisus, era urmașul legitim la conducerea comunității creștine (vezi Grant și Freedman, 1960, p. 131). Formularea referitoare la succesiune este puțin obscură: „Locul [în] care ați venit, acolo vă veți duce la Iacob cel Drept...”.

²² Episodul în care Iisus îi pune la încercare pe ucenici cu privire la persoana sa apare și în evangheliile canonice, doar că, spre deosebire de acestea, în *Evanghelia după Toma* răspunsul corect nu este dat de Petru, ci de Toma, drept pentru care i se acordă privilegiul de a auzi cele trei cuvinte tainice rostite de Iisus.

²³ Așa cum este sugerat în traducerea lui Paterson Brown, aceste trei cuvinte ar putea fi („Sunt cel ce sunt”) (Ieș. 3,14). Astfel, teama lui Toma de a le rosti ar avea sens, întrucât o asemenea declarație de dumnezeire ar fi considerată de autoritățile iudaice drept blasfemie și ar atrage după sine execuția sumară prin lapidare.

²⁴ Cei mai mulți comentatori văd în acest logion o învățătură împotriva postului, rugăciunii și milosteniei, care ar fi cât se poate de dăunătoare adevăratului gnostic (Bruce, 1974, p. 119; Grant și Freedman, 1960, pp. 134-135). Dar o asemenea interpretare pe cât este de la îndemână, pe atât poate fi de superficială. Să observăm că cele trei propoziții care alcătuiesc acest logion au paralele în evangheliile sinoptice, de fiecare dată în contextul criticii pe care Iisus o face formalismului iudaic. Avem aici o sinteză a diatribei din Mat. 6,2-18 îndreptate împotriva postului, rugăciunii și milosteniei „fățarnicilor”. Că un asemenea context critic există și în *Evanghelia după Toma* stau mărturie mai multe logia: 6, posibil 27, 39, 43, 53 (tăierea împrejur), 89. Astfel, răspunsurile lui Iisus din acest logion ar putea fi înțelese astfel: „Dacă veți posti [ca fățarnicii], veți zămisli vouă păcat” ș.a.m.d.

²⁵ În *Coran*, ființa în fața căreia îngerii trebuiau să se prosterneze este Adam. Este foarte probabil că și aici este vorba de Adam, întrucât, după tradiția iudeo-creștină, 1) numai Adam nu a fost născut de femeie, ci creat de Dumnezeu și 2) el este tatăl omenirii. Psaltirea Maniheistă lasă de înțeles că Iisus, cel puțin în forma sa spirituală, ar fi fost născut din pântecul Tatălui. În acest fel, cel născut fără mamă ar fi Iisus, acesta putând fi considerat drept Tatăl nostru, întrucât tot în citatul din *Psaltirea Maniheistă* se stabilește ecuația Tată = Fiu.

16. Iisus a spus: Poate oamenii gândesc că eu am venit ca să aduc pace lumii. Ei nu știu că am venit ca să aduc dezbinări în lume, foc, sabie și război, căci [dacă] vor fi cinci într-o casă, trei vor fi împotriva a doi și doi vor fi împotriva a trei, tatăl va fi împotriva fiului și fiul împotriva tatălui și vor sta de unul singur. (Tom. 10. Mih. 7,5-6. Luc. 12,49-53. Mat. 10,34-39. Marc. 13,12)

17. Iisus a spus: Vă voi da ceea ce ochiul n-a mai văzut, nici urechea nu a mai auzit, nici mâna nu a mai atins și nici nu a mai intrat [vreodată] în inima omului. (Isa. 64,13. Luc. 10,23-24. Mat. 13,16-17. 1 Cor. 2,9. Faptele lui Petru 39)

18. Ucenicii i-au spus lui Iisus: Spune-ne cum va fi sfârșitul nostru. Iisus a spus: Oare ați descoperit începutul ca să căutați sfârșitul ? Căci în locul unde este începutul, acolo va fi și sfârșitul. Ferice de cel care stă întru început, căci el va cunoaște sfârșitul și nu va gusta moartea. (Tom. 1. Tom. 19. Tom. 85. TGTom. 1)

19. Iisus a spus: Ferice de cel care era de la început mai înainte de a fi. Dacă îmi veți fi ucenici și veți asculta cuvintele mele, aceste pietre vă vor sluji. Căci aveți cinci pomi în rai²⁶ care nu se schimbă vară și iarnă și frunzele lor nu cad. Cel care îi va cunoaște nu va gusta moartea. (Tom. 1. Tom. 18. Tom. 85. TGTom. 1).

20. Ucenicii i-au spus lui Iisus: Spune-ne cu ce se aseamănă împărăția Cerurilor. Le-a spus [Iisus]: Seamănă cu o sămânță de muștar, cea mai mică dintre semințe. Când cade pe pământ lucrat răsare [din ea] un lujer mare și va fi adăpost pentru păsările cerului. (Iez. 17,22-24. Dan. 4,17-19. Mat. 13,31-42. Marc. 4,30-32. Dial. Mânt. 88-89)

21. Măria²⁷ i-a spus lui Iisus: Cu cine se aseamănă ucenicii tăi ? [Iisus] a spus: Seamănă cu niște copii mici care locuiesc pe un ogor care nu este al lor. Atunci când proprietarii ogorului vor veni, vor spune: „Dați-ne înapoi terenul nostru”. Ei se vor despuia în fața lor ca să-1 dea înapoi, și le vor înapoia ogorul lor. De aceea vă zic că dacă stăpânul casei știe că vine hoțul, el va veghea înainte ca [hoțul] să vină și nu-i va îngădui să pătrundă în casa sa a împărăției²⁸ sale, și să ia bunurile lui. Vegheați înaintea lumii, fiți încinși²⁹ cu putere multă încât hoții să nu afle vreo cale de a ajunge la voi, căci al lor va fi câștigul³⁰ pe care îl așteptați. De-ar fi printre voi un om care să priceapă ! Când rodul s-a copt el a venit în grabă cu secera lui și l-a cules. Cine are urechi de auzit, să audă! (Tom. 35. Tom. 37. Tom. 103. TGTom. 37. Fac. 3,7-11. Mat. 12,29. Mat. 24,37-44. Marc. 3,27. Luc. 11,21-22. Luc. 12,39-40. 1Tes. 5,2, 2Pet.

²⁶ De această dată ne aflăm în fața unui detaliu frecvent în literatura gnostică. Cei „cinci pomi”, din rai sunt menționați în Psaltirea Maniheistă 161,17 și în *Pistis Sophia* 1. În Apocalipsa 22,2 se vorbește de un singur pom, „pomul vieții”, care ar corespunde în linii mari descrierii din acest logion („făcând rod de douăsprezece ori pe an, în fiecare lună dându-și rodul... și frunzele sale sunt spre tămăduirea neamurilor”).

²⁷ Cel mai probabil, și aici, și în logion-ul 114, e vorba de Maria Magdalena, personaj important în literatura apocrifă (există și o Evanghelie coptă a Mariei Magdalena, la care vom reveni).

²⁸ Omul de care se vorbește este unul simplu. „Casa împărăției” trebuie înțeleasă în sensul metaforic de sufletul omului: „împărăția se află înlăuntrul vostru” (logion 3). Vezi și logion 103.

²⁹ Cuvânt cu cuvânt: „încingeți-vă mijlocul”.

³⁰ Cuvânt cu cuvânt: „căci ei vor da de ajutorul”.

3,10. Apoc. 3,3. Apoc. 16,15)

22. Iisus a văzut niște prunci care sugeau lapte. A spus ucenicilor lui: Acești prunci care sug lapte se aseamănă cu cei care vor intra în împărăție. [Ucenicii] i-au spus lui: Oare vom intra în împărăție făcându-ne prunci? Iisus le-a spus: Când veți face din doi unu, și veți face partea din afară totuna cu partea dinăuntru și partea dinăuntru totuna cu partea din afară, și partea de sus totuna cu partea de jos, și veți face din bărbat și din femeie unul și același, încât bărbatul să nu mai fie bărbat și femeia să nu mai fie femeie, și veți face [doi] ochi în locul unui ochi și o mână în locul unei mâini, un picior în locul unui picior și un chip în locul unui chip, atunci veți intra în împărăție³¹. (Tom. 46. Tom. 106. Tom. 114. Mat. 18,1-4. Mat. 19,13-15. Marc. 9,33-37. Marc. 10,13-16. Luc. 9,46-48. Luc. 18,15-17. Ioan 3,1-10. Gal. 3,28-29. Ev. Egiptenilor)

23. Iisus a spus: Vă voi alege, unul dintr-o mie și doi din zece mii și vor sta ca unul. (Tom. 49. Tom. 75. Tom. 106. Eccl. 7,28. Mat. 22,14. Pistis Sophia 134)

24. Ucenicii lui au spus: Arată-ne locul unde ești, căci trebuie să-1 căutăm. [Iisus] le-a spus: Cine are urechi să audă ! Lumina este înlăuntru unui om al luminii și [ea] luminează întreaga lume, iar dacă nu luminează, atunci este întuneric. (Tom. 24. Mat. 6,22-23. Mat. 5,14-16. Luc. 11,33-36. Ioan 1,6-13. Ioan 8,12-16. Ioan 12,35-36. Ioan 14,2-7. Dial. Mânt. 8. Dial. Mânt. 14. Dial. Mânt. 27-28. Dial. Mânt. 60-63. Dial. Mânt. 77-78)

25. Iisus a spus: Iubește-1 pe fratele tău ca pe propriul tău suflet și ai grijă de el ca de lumina ochilor tăi³². (Lev. 19,18. Mat. 22,34-40. Marc. 12,28-34. Luca 10,25-29. Rom. 13,8-10. Gal. 5,13-15. Barn. 19,5)

26. Iisus a spus: Paiul din ochiul fratelui tău îl vezi, dar bârna din ochiul tău nu o vezi. Când vei scoate bârna din ochiul tău vei vedea ca să scoți paiul din ochiul fratelui tău. (TGTom. 26. Mat. 7,1-5. Luc. 6,37-42)

27. Dacă nu veți posti de lumea [aceasta], nu veți afla împărăția. Dacă nu veți face

³¹ Logion-ul apare celor mai mulți comentatori ca o dezvoltare de tip gnostic a paulinului „(în Hristos) nu mai este parte bărbătească, nici parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus” (Gal. 3,28). Dar tema este cunoscută și unui autor creștin din secolul al II-lea, Pseudo-Clement, care o dezvoltă astfel în Epistola sa: „Că însuși Domnul fiind întrebat de cineva când va veni împărăția, i-a spus: «Atunci când [cele] două vor fi una, partea din afară precum partea dinăuntru, iar bărbatul cu femeia ca și cum n-ar fi nici bărbat, nici femeie». «Cele două sunt una» atunci când spunem între noi adevărul și când în cele două trupuri locuiește un singur suflet, fără fățarnicie. «Partea din afară precum partea dinăuntru» se tâlcuiește astfel: partea dinăuntru înseamnă sufletul, partea din afară înseamnă trupul, și așa cum se vede trupul tău, tot astfel și sufletul tău să se arate în faptele tale bune. «Bărbatul cu femeia, nici bărbat, nici femeie», adică un frate văzând-o pe sora lui să nu gândească la ea ca la o femeie, nici sora [să nu gândească] la fratele ei ca la un bărbat” (Pseudo-Clement XII,2-5). Clement din Alexandria, în *Stromata* III.13.92, referindu-se la *Evanghelia Egiptenilor*, spune : „întrebându-1 Salomeea pe Domnul când va cunoaște [acelea] despre care l-a întrebat, Domnul i-a spus: «Când veți călca [în picioare] haina rușinii, când cele două vor fi una și când partea bărbătească și partea femeiască nu vor fi nici parte bărbătească, nici parte femeiască»“.

³² Cuvânt cu cuvânt: „ca de pupila ochiului tău”.

sabatul, sabat, nu îl veți vedea pe Tatăl³³. (Tom. 6. Tom. 14. Tom. 104. TGTom. 6. TGTom. 27. Mat. 9,14-17. Mat. 12,1-8. Marc. 2,23-28)

28. Iisus a spus: Am stat în mijlocul lumii și m-am arătat lor în carne și i-am găsit pe toți beți și nu am găsit pe nici unul din ei însetat. Sufletul meu s-a umplut de durere pentru fiii oamenilor, căci ei sunt orbi în inimile lor și nu văd. Căci deșertii au venit pe lume și tot deșertii caută să iasă din lume, dar acum ei sunt beți. Când se vor trezi din [beția] vin[ului] însă, se vor căi. (TGTom. 28. Luc. 21,34-36. Ioan 1,14)

29. Iisus a spus: Dacă a fost carnea făcută pentru suflet, aceasta este o minune; iar dacă sufletul [a fost făcut] pentru trup, aceasta este minunea minunilor. Însă eu mă minunez de cum această mare bogăție s-a sălășluit în această sărăcie. (Tom. 87. Tom. 112. TGTom. 29. Rom. 8,1-8. Gal. 5,16-26)

30. Iisus a spus: Acolo unde sunt trei zei, ei sunt zei. Acolo unde sunt doi sau unul, eu sunt cu el³⁴. (Tom. 22. Tom. 23. Tom. 49. Tom. 75. Tom. 106. TGTom. 30+77)

31. Iisus a spus: Nici un profet nu e primit în satul lui și nici un medic nu vindecă pe cei care îl cunosc. (TGTom. 31. Mat. 13,57-58. Marc. 6,4-5. Luc. 4,23-24. Ioan 4,43-45)

32. Iisus a spus: Cetatea zidită pe un munte înalt și bine întărită nu poate cădea și nici nu poate fi ascunsă. (TGTom. 32. Mat. 5,14-16)

33. Iisus a spus: Ceea ce vei auzi în urechea ta, să propovăduiești de pe acoperișurile voastre la urechea cealaltă³⁵. [Căci] nimeni nu aprinde o făclie ca s-o pună sub [obroc] și nici nu o pune într-un loc ascuns, ci o pune în sfeșnic ca oricine intră sau iese să vadă lumina ei. (TGTom. 33. Mat. 5,14-16. Mat. 10,26-27. Marc. 4,21-23. Luc. 8,16-17. Luc. 12,2-3)

34. Iisus a spus: Dacă un orb va călăuzi pe un [alt] orb, amândoi vor cădea în groapă. (Mat. 15,14. Luc. 6,39)

35. Iisus a spus: Este cu neputință ca cineva să intre în casa celui puternic și să-1 ia cu

³³ Am arătat deja în studiul introductiv (p. 24) că partea a doua a acestui logion este controversată. Textul copt este prea puțin edificator, dar nici versiunea grecească nu ne ajută mai mult. Traducerea poate fi interpretată ca un îndemn la respectarea strictă a sabatului sau, dimpotrivă, la înțelegerea spiritualizată a acestuia (cf. Marc. 2,27. Evr. 4,9-11). În primul caz, o reacție radicală de sorginte iudeo-creștină în favoarea observării sabatului nu pare a se potrivi cu metafora postului din prima parte a logion-ului și nici cu atitudinea în general a Evangheliei după Toma față de pietatea iudaică. În secolul al II-lea, Sfântul Iustin (Dialogul cu Trifon 12,3) folosește verbul sabbatizein în sensul unui sabat spiritual (înfrânarea de la orice păcat).

³⁴ Acest logion este obscur, iar în versiunea grecească este puternic deteriorat. Grant și Freedman văd în acesta o reelaborare gnostică la Mat. 18,20: „Că unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și eu în mijlocul lor” (Grant și Freedman, 1960, p. 149). Alții, ca J.D. Crossan, văd mai degrabă o reacție antitrinitară în care treimea este catalogată drept „zei”.

³⁵ Această primă propoziție poate fi tradusă și în felul următor: „Ceea ce vei auzi cu urechea ta [și?] cu urechea cealaltă să propovăduiești de pe acoperișul vostru”. Propoziția este obscură, iar neconcordanța de pronume posesive „urechea ta” / „acoperișul vostru” apare în original.

forța, decât dacă îl leagă de mâini. Atunci îl vor mișca din casa lui. (Tom. 21. Tom. 103. Mat. 12,22-30. Marc. 3,23-27. Luc. 11,14-23)

36. Iisus a spus: Nu vă faceți griji din zori până în seară și din seară până în zori pentru ceea ce veți pune pe voi³⁶. (TGTom. 36. Mat. 6,25-34. Luc. 12,22-34. Dial. Mânt. 51-52)

37. Au spus ucenicii lui: Care va fi ziua când te vei înfățișa nouă și care este ziua când te vom vedea ? Iisus a spus: Când vă veți despuia și nu vă veți rușina și veți lua hainele voastre și le veți pune sub picioarele voastre, ca niște copii mici, și le veți călca³⁷, atunci îl veți vedea pe Fiul Celui Viu și nu vă veți teme. (Fac. 3,7-11. Tom. 21. TGTom. 37. Ev. Egiptenilor)

38. Iisus a spus: De multe ori ați dorit să auziți cuvintele acestea pe care vi le spun vouă și nu ați avut de la cine altcineva să le auziți³⁸. Vor fi zile când mă veți căuta și nu mă veți găsi. (TGTom. 38. Mat. 13,17. Luc. 10,23-24. Luc. 17,22. Ioan 7,32-36. Iren. Adv. Haer. 1.20.2)

39. Iisus a spus: Fariseii și cărturarii au luat cheile cunoașterii³⁹ și le-au ascuns. Nici ei nu au intrat, nici nu i-au lăsat pe cei care doreau să intre. Iar voi fiți isteți ca șerpii și curați ca porumbeii. (Tom. 102. TGTom. 39. Mat. 10,16. Mat. 23,13. Luc. 11,52)

40. Iisus a spus: O mlădiță de vie a fost sădită în afara Tatălui⁴⁰ și nu s-a întărit [și de aceea] va fi smulsă și nimicită. (Mat. 15,13. Ioan 15,1-6)

41. Iisus a spus: Celui care are⁴¹ i se va da, iar celui care nu are i se va lua și puținul pe care îl are⁴². (Tom. 70. Mat. 13,10-13. Mat. 25,14-30. Marc. 4,24-25. Luc. 19.11-27)

42. Iisus a spus: Fiți trecători⁴³.

³⁶ „Ceea ce veți pune pe voi” este interpretat de obicei prin „ceea ce veți îmbrăca”.

³⁷ Cf. Ef. 4,22: „Să vă dezbrăcați de viețuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechi...”. Cf. și Col. 3,9. Pentru întregul logion, vezi nota 18.

³⁸ Cuvânt cu cuvânt: „...și nu ați avut unul ca să auziți din mâna lui”.

³⁹ În original: („cunoaștere”). Luc. 11,52: „cheia cunoașterii”.

⁴⁰ Cuvânt cu cuvânt: „...a fost sădită în partea din afară a Tatălui”.

⁴¹ Cuvânt cu cuvânt: „Celui care are în mâna lui”.

⁴² Cuvânt cu cuvânt: „...i se va lua puținul celălalt din mâna lui”.

⁴³ Cel mai laconic logion din această evanghelie se deschide unei pluralități de interpretări. Marvin Meyer îl traduce „Fiți peregrini”, „Fiți călători” și îl compară cu peregrinajul apostolilor și al primilor misionari creștini. Pentru o asceză de acest tip pot da mărturie și girovagii, acei călugări rătăcitori pentru care virtutea supremă era să nu-și afle odihna nicăieri. Grant și Freedman (1960, p. 155) îl pun în legătură cu 2 Cor. 4,16: „...și chiar dacă omul nostru cel din afară se trece, cel dinăuntru însă se înnoiește din zi în zi”. Dar cel mai bine pare să consume cu un alt verset paulinic: „Și cei ce se folosesc de lumea aceasta [să fie] ca și cum nu s-ar folosi deplin de ea. Căci chipul acestei lumi trece [paragei, verbul folosit și în versiunea grecească a logion-ului]” (1 Cor. 7,31). Așadar un posibil îndemn la desprinderea de lucrurile acestei lumi! Un autor medieval, Petrus Alfonsi (1062-1110), citează în cartea sa *Instrucție clericală* următoarea sentință: „Această lume este, așa cum a fost, o punte. De aceea, treceți peste ea și nu vă faceți locuință acolo”. Pe intrarea principală a moscheii din Fatehpur-Sikri, la sud de Delhi, construită în 1601 de mogulul Akbar cel Mare, se poate citi următoarea inscripție: „Iisus, pace să fie asupra Lui, a zis: «Această lume este o punte. Treceți peste ea, dar nu

43. I-au spus ucenicii lui: Cine ești tu de ne spui aceste lucruri? [Iisus a răspuns: Oare] din cele ce eu vă spun nu vă dați seama cine sunt eu? Dar voi ați ajuns ca iudeii, căci ei iubesc pomul și urăsc rodul și iubesc rodul dar urăsc pomul. (Tom. 45. Mat. 7,15-20. Mat. 12,33. Luc. 6,43-45)

44. Iisus a spus: Oricine va spune ceva⁴⁴ împotriva Tatălui va fi iertat și oricine va spune ceva împotriva Fiului va fi iertat, dar oricine va spune ceva împotriva Sfântului Duh nu va fi iertat nici pe pământ, nici în cer. (Mat. 12,31-32. Marc. 3,28-30. Luc. 12,10)

45. Iisus a spus: Strugurii nu se culeg din spini și nici smochinele nu se culeg din ciulini, căci [aceștia] nu dau roade. Omul cel bun scoate [cele] bune din vistieria lui; [iar] omul cel rău scoate [cele] rele din vistieria lui cea rea, care este în inima lui, căci din prisosința inimii lui el scoate [cele] rele. (Tom. 43. Mat. 7,15-20. Mat. 12,33-37. Luc. 6,43-45)

46. Iisus a spus: De la Adam până la Ioan Botezătorul, nimeni dintre cei născuți din femeie nu s-a ridicat deasupra lui Ioan Botezătorul încât să plece ochii [în fața] lui⁴⁵. Iar eu v-am zis: acela dintre voi care va fi [ca unul] mic va cunoaște împărăția și va fi mai înălțat decât Ioan. (Tom. 22. Mat. 11,11. Mat. 18,3. Marc. 10,15. Luc. 7,28)

47. Iisus a spus: Este cu neputință ca un om să încalce pe doi cai sau să întindă două arcuri [în același timp], și este cu neputință ca un slujitor să slujească la doi stăpâni [căci] îl va cinsti pe unul și îl va disprețui pe celălalt. Nici un om bând vin vechi nu dorește imediat să bea vin nou. Nu se toarnă vin nou într-un burduf vechi, ca nu cumva acesta să crape, și nu se toarnă vin vechi într-un burduf nou, căci [vinul] s-ar strica. [Tot așa] nu se coase petece vechi pe o haină nouă, căci [aceasta] s-ar rupe. (Mat. 6,24. Mat. 9,16. Marc. 2,21. Luc. 5,36-39. 2 Pseudo-Clem. 6,1-6)

48. Iisus a spus: Dacă doi vor face pace unul cu celălalt în aceeași casă, ei vor spune muntelui: „Mișcă-te!”, și [muntele] se va mișca⁴⁶. (Tom. 106. Mat. 17,19-20. Mat. 21,18-22. Marc. 11,20-25. Luc. 17,5-6. 1 Cor. 13,2)

49. Iisus a spus: Fericiți [sunteți] cei singuri și aleși, căci veți ajunge în împărăție. Căci de acolo sunteți și acolo vă veți întoarce⁴⁷. (Tom. 23. Tom. 75. Tom. 106. Mat. 22,14)

50. Iisus a spus: Dacă vă vor zice: „De unde sunteți?”, spuneți-le: „Noi am venit din

vă faceți sălaşul acolo»⁴⁸. Tradiția musulmană atribuie această apoftegmă fie lui Iisus, fie lui Mahomed, fie unuia dintre însoțitorii acestuia din urmă.

⁴⁴ Cuvânt cu cuvânt: „Oricine va spune una împotriva...”.

⁴⁵ Expresie idiomatică obscură: unii traduc prin „...încât să-și îndepărteze privirea de la el”, alții „...încât să strice ochii lui”.

⁴⁶ În evangheliile sinoptice, darul de a mișca un munte este urmare a credinței și nu răsplată a împăcării.

⁴⁷ Cuvânt cu cuvânt: „Căci de acolo sunteți și acolo veți merge din nou”.

lumină, din locul unde lumina a luat ființă prin ea însăși, a stat [pe picioare] și s-a arătat în chipul lor”. Dacă vă vor zice: „Voi sunteți?”, spuneți-le: „Noi suntem copiii ei [ai luminii] și aleșii Tatălui celui Viu”. Dacă vă întreabă: „Care este semnul Tatălui vostru în voi?”, spuneți-le: „O mișcare și o odihnă”. (Tom. 83. Tom. 84)

51. Ucenicii i-au spus: Când va fi ziua în care se vor odihni cei morți? Și când va fi ziua în care va veni lumea cea nouă? [Iisus] le-a spus: Ceea ce așteptați a venit [deja], dar voi nu o cunoașteți. (Tom. 3. Tom. 113. TGTom. 3. Luc. 17,20-21. Dial. Mânt. 16)

52. Ucenicii i-au spus: Douăzeci și patru de profeți au grăit în Israel și toți au vorbit despre tine⁴⁸. [Iisus] le-a spus: Ați lăsat la o parte pe Cel viu dinaintea voastră și ați grăit despre cei morți. (1 Pet. 1,10-12. Ev. Evreilor 2)

53. Ucenicii i-au spus: Tăierea împrejur ne este de folos sau [nu]? [Iisus] le-a spus: Dacă ar fi de folos, tatăl lor i-ar fi născut din mama lor [deja] tăiați împrejur. Însă adevărata tăiere împrejur, în duh, este cu totul folositoare. (Rom. 2,25-29. 1 Cor. 7,17-19. Filip. 3,3. Col. 2,11-14)

54. Iisus a spus: Fericiți cei săraci, căci a lor va fi împărăția Cerurilor. (Luc. 6,20. Mat. 5,3)

55. Iisus a spus: Cine nu-și urăște tatăl și mama nu poate fi ucenicul meu, și [cine nu] își urăște frații și surorile și nu își ia crucea, așa cum am făcut eu⁴⁹, nu va fi vrednic de mine. (Tom. 99. Tom. 101. Mat. 10,34-39. Mat. 16,24-25. Marc. 8,34-35. Luc. 14,25-33)

56. Iisus a spus: Oricine a cunoscut lumea a găsit un cadavru⁵⁰ și lumea nu este vrednică de cel care a găsit un cadavru. (Tom. 80. Tom. 111. Kephalaia Maniheistă XLVII 120,31-121,2.)

57. Iisus a spus: Împărăția Tatălui se aseamănă cu un om care are semănătură [bună]. Dușmanul lui a venit în timpul nopții și a semănat neghină asupra seminței celei bune. Omul nu le-a dat voie [lucrătorilor] să smulgă neghina. El le-a spus: „Să nu veniți să smulgeți neghina și să smulgeți și grâul împreună cu ea. Căci în ziua recoltei neghinele se vor vedea limpede, vor fi smulse și arse”. (Mat. 13,24-30. Marc. 4,26-29)

⁴⁸ Cuvânt cu cuvânt: „...toți au vorbit în tine”.

⁴⁹ Cuvânt cu cuvânt: „...în felul meu”.

⁵⁰ Cuvântul înseamnă „trup neînsuflețit”, „cadavru”. Poate fi o referință peiorativă la trupul material al omului, în opoziție cu spiritul imaterial. Lumea este un „cadavru”, iar cine a înțeles acest lucru este superior lumii. Să notăm și metafora similară care descrie sfârșitul lumii în Mat. 24,28: „Căci unde va fi cadavru (to ptoma), acolo se vor aduna vulturii” (cf. și Luc. 17,37). Acest logion este identic cu logion-ul 80, cu singura deosebire că în cel din urmă trupul este desemnat prin termenul general

58. Iisus a spus: Fericit este omul care s-a chinuit⁵¹, căci a găsit viața. (1 Pet. 3,14)

59. Iisus a spus: Priviți spre Cel Viu cât timp sunteți vii, ca nu cumva să muriți, să căutați să-l vedeți și să nu-l puteți vedea. (Ioan 7,33-34. Ioan 8,21. Ioan 13,33)

60. Au văzut⁵² un samaritean care căra un miel, intrând în Iudeea. A spus [Iisus] ucenicilor lui: Acela în jurul mielului⁵³. [Ucenicii] i-au spus: Ca să-l omoare și să-l mănânce. [Iisus] le-a spus: Cât timp e viu nu îl va mânca, dar dacă îl omoară și acesta devine cadavru [atunci îl va putea mânca]. Ei au spus: Nu poate face altfel. [Iisus] le-a spus: Asemenea și voi căutați pentru voi un loc într-o odihnă, ca să nu deveniți cadavre și să fiți mâncați⁵⁴. (Tom. 7. TGTom. 7. Tom. 11)

61. Iisus a spus: [Din] doi [care] se vor odihni acolo pe un pat, unul va muri și celălalt va trăi. Salomeea a spus [lui Iisus]: Cine ești tu, omule? Ca [trimis] din [partea] cuiva, ai urcat pe patul meu și ai mâncat la masa mea⁵⁵. Iisus i-a spus: Eu sunt cel ce apare din cel ce este unu⁵⁶; mi s-au dat din cele ale Tatălui meu. [Ea i-a spus:] Eu sunt ucenica ta. [Iisus i-a spus:] De aceea îți spun: Când [cineva] va fi unu⁵⁷, se va umple de lumină, iar când [cineva] se va împărți, se va umple de întuneric. (Mat. 24,37-44. Mat. 11,25-27. Luc. 10,21-22. Luc. 17,26-35. Ioan 3,31-36. Ioan 13,1-4. Theodotus 36,1-2)

62. Iisus a spus: Eu spun tainele mele aceluia [care sunt vrednici de] tainele [mele]. Ceea ce face dreapta voastră să nu o știe stânga voastră⁵⁸. (Mat. 6,2-4. Mat. 13,10-17. Marc. 4,10-12. Luc. 8,9-10. Clem. Alex. Stromata 5.10.63.7)

63. Iisus a spus: Era un om bogat care avea multe bogății. El [și]-a spus: „Voi folosi bogățiile mele ca să semăn, să secer, să plantez și să umplu hambarele mele⁵⁹ cu

⁵¹ Verbul __ înseamnă „a munci”, „a se osteni”, „a se necăji”, „a suferi”. De aceea, am ales verbul românesc „a se chinui”, care, în anumite contexte, poate avea oricare din sensurile mai sus amintite.

⁵² Hans-Martin Schenke reconstituie primul cuvânt în felul următor: („el a văzut”). În acest caz, prima propoziție ar suna în felul următor: „El [Iisus] a văzut un samaritean care căra un miel atunci când [tot Iisus] intra în Iudea...” (cf. Koester, 1990, p. 106).

⁵³ „Acela în jurul mielului” este o frază obscură. Ea reprezintă, probabil, fie o expresie idiomătică mai puțin cunoscută, fie o greșeală de copist. Judecând după context, putem spune că sensul ei cel mai probabil este „Ce face el cu mielul?”.

⁵⁴ Nu o dată *Evanghelia după Toma* dezvoltă metafore din sinoptice. În acest caz, referința poate fi Luc. 10,3 : „Mergeți; iată, Eu vă trimit ca pe niște miei în mijlocul lupilor” (cf. Mat. 10,16). O dezvoltare similară a acestei teme o întâlnim în *Epistola lui Pseudo-Clement*: „Căci Domnul spune: «Veți fi ca miei în mijlocul lupilor». Răspunzându-i, Petru i-a spus: «Iar dacă miei vor fi sfâșiiați de lupi?»». Iisus i-a răspuns lui Petru: «După ce mor, miei nu mai au a se teme de lupi; așa și voi, nu aveți a vă teme de cei care vor să vă dea morții și apoi nimic nu pot să vă mai facă, ci temeți-vă de Acela care are putere, după moartea voastră, să arunce în gheenă și sufletul, și trupul»“ (V,2-4).

⁵⁵ Acest personaj feminin menționat în Marc. 15,40 apare de mai multe ori întreținând conversații cu Iisus în *Evanghelia Egiptenilor* (cf. Clement Alexandrinul, Stromate 3.6.45, 3.9.63-66, 3.13.92 și Theodotus 67; o altă Salomeea, moașa pruncului Iisus, apare în alte apocrifite). Expresia „ai urcat pe patul meu” a fost considerată o aluzie sexuală, dar, cel mai probabil, formularea completă („ai urcat pe patul meu și ai mâncat la masa mea”) este o metaforă a ospitalității depline.

⁵⁶ Unii traduc prin „cel ce este egal” sau chiar „cel ce este indivizibil”. Fraza poate fi tradusă și în mod impersonal: „ceea ce este egal”, „ceea ce este unu”, „ceea ce este indivizibil”.

⁵⁷ Unii traducători citesc ... în loc de În acest fel, în loc de „când cineva va fi egal (unu, indivizibil)...”, avem „când cineva va fi distrus...”.

⁵⁸ Spre deosebire de evangheliile canonice, pilda despre ceea ce face mâna dreaptă nu se referă la anonimatul milosteniei, ci mai degrabă la interzicerea de a transmite altora învățăturile de taină.

⁵⁹ Cuvânt cu cuvânt: „vistieria mea”.

roade, [în așa fel] ca să nu am nevoie de nimic”. Acestea erau gândurile lui [pe care le avea] în inima lui. Și chiar în noaptea aceea a murit. Cine are urechi, să audă ! (Luc. 12,13-21. Sir. 11,18-19)

64. Iisus a spus: Un om avea oaspeți și, când a pregătit masa, l-a trimis pe slujitorul său ca să-i cheme pe oaspeți. S-a dus la primul [și] i-a zis: „Stăpânul meu te cheamă”. [Acela] i-a spus: „Am niște bani pentru niște negustori care vin la mine deseară și eu merg să fac comenzi la ei. Cer iertare [că nu pot veni la] masă”. S-a dus [slujitorul] la altul [și] i-a spus: „Stăpânul meu te cheamă”. [Acela] i-a spus: „Am cumpărat o casă și sunt chemat pentru câteva zile; nu voi avea răgaz”. S-a dus [slujitorul] la altul [și] i-a spus: „Stăpânul meu te cheamă”. [Acela] i-a spus: „Prietenul meu se însoară și eu îi fac masă și nu pot merge. Cer iertare [că nu pot veni la] masă”. S-a dus [slujitorul] la altul [și] i-a spus: „Stăpânul meu te cheamă”. [Acela] i-a spus: „Am cumpărat o moșie, mă duc să iau arenda și [de aceea] nu pot veni. Cer iertare”. A venit slujitorul [și] i-a spus stăpânului său: „Cei pe care i-ai chemat la masă s-au scuzat”. Stăpânul i-a zis slujitorului: „Du-te afară pe drumuri și adu pe oricine găsești ca să ia masa”. Cumpărătorii și negustorii nu vor intra⁶⁰ în lăcașurile Tatălui meu. (Mat. 22,1-14. Luca 14,15-24. Sir. 26,29)

65. [Iisus] a spus: Un om bun avea o vie și a dat-o la niște arendași ca s-o lucreze și să primească rodul de la ei⁶¹. L-a trimis pe slujitorul lui ca arendașii să-i dea rodul viei. [Arendășii] l-au prins pe slujitor și l-au bătut [încât] aproape că l-au omorât. Slujitorul s-a dus la stăpânul lui și i-a spus [cele întâmplate]. Stăpânul [și-]a spus: „Poate nu-i cunoștea⁶² și a trimis alt slujitor. Arendașii l-au bătut [și] pe celălalt. Atunci stăpânul l-a trimis pe fiul său, spunându-și: „Poate le va fi rușine în fața lui, a fiului meu. Arendașii aceia, deoarece știau că el este moștenitorul viei, l-au prins și l-au ucis. Cine are urechi, să audă ! (Mat. 21,33-46. Marc. 12,1-12. Luca. 20,9-19.)

66. Iisus a spus: Arătați-mi piatra aceea pe care au aruncat-o zidarii. Ea este piatra din capul unghiului⁶³. (Ps. 118,22. Mat. 21,42. Marc. 12,10. Luc. 20,17. Fapt. 4,11. 1 Pet. 2,4. 1 Pet. 2,7)

67. Iisus a spus: Celui care cunoaște totul [dar] are lipsă de [cunoașterea de] el însuși, îi lipsește totul⁶⁴. (Tom. Atl. 138,16-18)

68. Iisus a spus: Ferice de voi când veți fi urâți și prigoniți și [ei] nu vor găsi loc

⁶⁰ Cuvântul lipsește, dar poate fi reconstituit și ca ____, cu sensul de „a intra”.

⁶¹ Cuvânt cu cuvânt: „din mâna lor”.

⁶² Contrar așteptărilor, în loc de „poate nu îl cunoșteau” (arendășii pe slujitor), textul copt spune „poate nu îi cunoștea” (slujitorul pe arendași).

⁶³ Cuvânt cu cuvânt: „piatra de colț”.

⁶⁴ Text obscur. Gerd Ludemann (2000, p. 624) îl înțelege astfel: „Oricine cunoaște Totul dar este nedesăvârșit (incomplet) în sine însuși este nedesăvârșit în orice”. Cel care se cunoaște pe sine însuși e superior lumii (cf. logion-ul 111).

[acolo] unde ați fost prizoniți⁶⁵. (Mat. 5,10-12. Luc. 6,22-23. 1 Pet. 4,12-19. Clem. Alex. Stromata 4.6.41.2)

69. Iisus a spus: Fericiți cei care au fost prizoniți în inimile lor, [căci] aceștia l-au cunoscut pe Tatăl cu adevărat. Fericiți cei flămânzi, căci pântecele celui dorit va fi îndestulat. (Mat. 5,6. Mat. 5,10-12. Luc. 6,21. Luc. 6,22-23)

70. Iisus a spus: Când veți naște ceea ce este în voi, ceea ce aveți vă va salva, [iar] dacă nu aveți aceasta în voi, ceea ce nu aveți în voi vă va omorî. (Tom. 41. Mat. 13,10-13. Mat. 25,14-30. Marc. 4,24-25. Luc. 19,11-27)

71. Iisus a spus: Voi dărâma [această] casă și nimeni nu o va putea clădi [din nou]⁶⁶. (Mat. 26,59-68. Mat. 27,39-40. Marc. 14,55-65. Marc. 15,29-30. Fapt. 6,12-14)

72. Un om i-a spus [lui Iisus]: Spune-le fraților mei să împartă bunurile tatălui meu cu mine. [Iisus] i-a spus: O, omule, cine m-a făcut pe mine împărțitor ? S-a întors spre ucenicii lui și le-a zis: Oare sunt eu un împărțitor ? (Luc. 12,13-21)

73. Iisus a spus: Secerișul este bogat, iar lucrătorii sunt puțini. Rugați-l pe stăpân⁶⁷ să trimită lucrători la seceriș. (Mat. 9,35-38. Luc. 10,1-16. Ioan 4,31-38)

74. A spus: Doamne ! Mulți sunt în jurul jgheabului, dar nimeni nu este în fântână⁶⁸. (Origen, Contra Celsum 8,15)

75. Iisus a spus: Mulți stau la ușă, dar cei singuri vor intra în camera nunții⁶⁹. (Tom. 23. Tom. 49. Tom. 106. Mat. 22,14)

76. Iisus a spus: Împărăția Tatălui se aseamănă cu un negustor care avea marfa și a găsit un mărgăritar. Negustorul era înțelept: a vândut marfa [și] a cumpărat doar mărgăritarul. Căutați și voi comoara sa care nu pierde și dăinuie, [acolo] unde molia nu se apropie și nici viermele nu o strică. (Mat. 6,19-21. Mat. 13,45-46. Luc. 12,33-34)

77. Iisus a spus: Eu sunt lumina aceea care este asupra tuturor. Eu sunt totul și totul vine de la mine și totul ajunge la mine. Despicați un lemn și eu sunt acolo, ridicați o piatră și mă veți găsi acolo⁷⁰. (TGTom. 30+77. Mat. 18,20. Ioan 8,12-20)

⁶⁵ Iarăși un text neclar. Unii comentatori (Gerd Ludemann, 2000, p. 625) înțeleg prin „loc”, „locul mântuirii”, în sensul că prizonitorii nu-și vor mai găsi mântuirea. Dar dacă citim acest logion în legătură cu următorul („Fericiți cei care au fost prizoniți în inimile lor...”), locul pe care nu-l vor găsi persecutorii este chiar inima omului.

⁶⁶ Spre deosebire de evangheliile canonice, în Evanghelia după Toma Iisus nu spune că el va reclădi „casa în trei zile”, ci că nimeni nu o va reconstrui.

⁶⁷ Sau „Rugați-l pe Domnul...”.

⁶⁸ Se poate citi și: „...dar nimic nu este în fântână”. „Fântână” mai poate fi înțeles și ca „puț” sau „cisternă”. La Origen (Contra Celsum 8,15.6) apare o referință aproape identică: „Cum se poate că mulți sunt în jurul puțului și nimeni [nu coboară] în puț?”.

⁶⁹ În original: „locul nunții”, cu sensul de „locaș”.

⁷⁰ În versiunea grecească, această ultimă propoziție apare doar în logion-ul 30. Grant și Freedman (1960, p. 178) consideră aceste cuvinte în sens panteist și îi găsesc paralele în *Evanghelia Evei* și în *Psaltirea Maniheistă* 54,22-30

78. Iisus a spus: De ce ați ieșit la câmp ? Ca să vedeți o trestie clătinată de vânt? Și ca să vedeți un om cu haine moi pe el [precum cele ale] regilor voștri și ale celor puternici ai voștri? Aceștia au haine moi peste ei și nu pot cunoaște adevărul. (Mat. 11,7-15. Luc. 7,24-30)

79. O femeie din mulțime i-a spus: Fericit e pântecul care te-a purtat și [fericiți] sânii care te-au hrănit! [Iisus] i-a spus: Fericiți cei care au ascultat cuvântul Tatălui [și] l-au păzit cu adevărat, căci vor veni zile când veți spune: „Fericit pântecul acela care nu a zămislit și [fericiți] sânii aceia care nu au alăptat”⁷¹. (Luc. 11,27-28. Luc. 23,29. Ev. Egiptenilor)

80. Iisus a spus: Cel care a cunoscut lumea a găsit un trup, iar lumea nu este vrednică de cel care a găsit un trup⁷². (Tom. 56. Tom. 111)

81. Iisus a spus: Cine a ajuns bogat, să ajungă rege, și cine are putere, să renunțe [la ea]. (Tom. 110. Mat. 19,23. Marc. 10,23. Luc. 18,24. Dial. Mânt. 20)

82. Iisus a spus: Cel care este aproape de mine este aproape de foc și cel care este departe de mine este departe de împărăție. (Marc. 12,34)

83. Iisus a spus⁷³: Chipurile sunt arătate omului și lumina dinăuntrul lor se ascunde în chipul luminii Tatălui. El se va descoperi, iar chipul Lui [va fi] ascuns de lumina Lui. (1 Tim. 6,15-16. 2 Cor. 3,18. 2 Cor. 4,4-6)

84. Iisus a spus: Acum⁷⁴, când vedeți asemănarea voastră vă bucurați, iar când veți vedea chipurile voastre, cele care au luat ființă la începutul vostru⁷⁵, care nici nu mor, nici nu se arată⁷⁶, cum veți putea îndura? (Fac. 1,26-28)

85. Iisus a spus: Printr-o mare putere și [printr-o] mare bogăție Adam a luat ființă și nu a fost vrednic de voi, căci dacă ei⁷⁷ ar fi fost vrednici nu [ar fi gustat] moartea. (Fac. 3,17-19)

(„Eu sunt în totul, eu port cerurile, eu sunt temelie, eu sprijin pământul, eu sunt lumina care strălucește în afară... Eu sunt seva care curge în pomi...”). Interpretarea panteistă este însă nejustificată dacă privim logion-ul în lumina Scripturii: „Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut. (...) Cuvântul era lumina cea adevărată care luminează pe tot omul care vine în lume” (Ioan 1,3.9); „Pentru că întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ (...). Toate s-au făcut prin El și pentru El. (...) Toate prin El sunt așezate” (Col. 1,16.17).

⁷¹ Clement din Alexandria, în *Stromata* III.9.64, referindu-se la *Evangelia Egiptenilor*, spune că Salomeea l-a întrebat pe Iisus: „Până când oamenii vor muri?”, iar Iisus i-ar fi răspuns: „Cât timp femeile vor naște copii”.

⁷² Vezi nota 50.

⁷³ După părerea noastră, acest logion trebuie citit împreună cu următoarele două; seria dezvoltă tema chipului de lumină făcut după asemănarea chipului Tatălui. Vezi studiul introductiv, p.

⁷⁴ Cuvânt cu cuvânt: „în zilele”, cu sensul de „în timpul [când]”, aici la prezent.

⁷⁵ Cele mai multe traduceri redau: „...înainte de începutul vostru”.

⁷⁶ Această frază poate fi tradusă și astfel: „nici nu mor, nici nu sunt vizibile” sau „...nici nu se înfățișează”.

⁷⁷ După context s-ar părea că avem de-a face cu o greșală de copist și că, de fapt, ar trebui să citim ___ : „dacă el ar fi fost vrednic...”.

86. Iisus a spus: [Vulpile au vizuinile] lor și păsările au cuiburile lor; fiul omului [însă] nu are un loc unde să-și rezeme capul și să se odihnească⁷⁸. (Mat. 8,20. Luc. 9,58)

87. Iisus a spus: Nenorocit [e] trupul care depinde de un [alt] trup și nenorocit [e] sufletul care depinde de cele două [trupuri]⁷⁹. (Tom. 29. Tom. 112)

88. Iisus a spus: Vor veni la voi îngerii și profeții și vă vor da ceea ce este al vostru și voi, de asemenea, dați-le ceea ce aveți în mâinile voastre și spuneți către voi înșivă: „Când [va veni] ziua în care vor veni și vor lua ceea ce este al lor?”.

89. Iisus a spus: De ce spălați partea din afară a paharului? Nu înțelegeți că Cel care a creat partea dinăuntru [este] tot acela care a creat partea din afară? (Mat. 23,25-26. Luc. 11,39-41)

90. Iisus a spus: Veniți la mine, căci bun⁸⁰ este jugul meu și blândă este stăpânirea mea și [în ea] veți găsi odihnă pentru voi. (Mat. 11,29-30)

91. I-au spus: Spune-ne cine ești, ca să credem în tine. Le-a spus: Voi cercetați fața cerului și a pământului, iar pe acela care este înaintea voastră nu cunoașteți și nu știți să cercetați această clipă. (Mat. 16,3. Luc. 12,56)

92. Iisus a spus: Căutați și veți găsi. Însă ceea ce m-ați întrebat în zilele [acelea] [și] nu v-am spus atunci, acum sunt doritor să le spun și voi nu le căutați. (Tom. 2. Tom. 94. TGTom. 2. Mat. 7,7-8. Luc. 11,9-10. Ioan 16,4,20-28)

93. Nu dați cele sfinte⁸¹ câinilor că le vor arunca în bălegar. Nu aruncați mărgăritare porcilor că vor face din ele ...⁸². (Mat. 7,6. Did. 9,5)

94. Iisus [a spus]: Cine caută va găsi și celui care bate⁸³ [la ușă] i se va deschide. (Tom. 2. Tom. 92. TGTom. 2. Mat. 7,7-8. Luc. 11,9-10. Ioan 16,20-28. Dial. Mânt. 9-12)

95. [Iisus a spus]: Dacă aveți bani nu-i dați cu camătă, ci dați-i aceluia din mâna

⁷⁸ Prima parte a logion-ului este deteriorată, iar reconstituirea urmează evangheliile canonice.

⁷⁹ Grant și Freedman (1960, p. 183) și alții văd aici o interpretare gnosticizantă a cuvintelor din Mat. 8,22: „...lasă morții să-și îngroape morții lor”. Interpretarea în acest sens este forțată. Referința pare mai degrabă la Gal. 5,17: „Căci trupul pofteste împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți cele ce ați voi”.

⁸⁰ Cuvântul grecesc, preluat de coptă, ... are mai multe sensuri: folositor, bun, favorabil, prielnic, binefăcător etc. Am optat în traducere pentru „bun”, care include sensurile amintite.

⁸¹ Cuvânt cu cuvânt: „ceea ce este sfânt”.

⁸² Textul copt este deteriorat. Spre deosebire de alte situații asemănătoare, în acest caz nu s-a propus nici o reconstituire satisfăcătoare. Pentru a avea o idee despre sfârșitul acestui verset trebuie să ne amintim Mat. 7,6: „...nu aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce în picioare și, întorcându-se, să vă sfâșie pe voi”.

⁸³ Cuvintele deteriorate („și cel care bate [la ușă]”) pot fi reconstituite și în felul următor: ... fără o modificare de sens. Totuși trebuie subliniat că, indiferent de varianta de reconstituire, textul în cauză poate fi tradus și prin „cel care este chemat înăuntru”. Așadar a doua propoziție poate însemna: „celui care a fost chemat i se va deschide”.

căruia nu-i veți lua [înapoi]. (Luc. 6,34. Mat. 5,42)

96. Iisus [a spus]: Împărăția Tatălui se aseamănă cu o femeie [care] a luat puțină drojdie [și a ascuns-o] în aluat și a făcut pâini mari. Cine are urechi, să audă ! (Luc. 13,21-22)

97. Iisus a spus: Împărăția Tatălui se aseamănă cu o femeie [care] purta un ulcior plin cu făină [și] umbla pe un drum îndepărtat. S-a spart toarta ulciorului și făina s-a vărsat pe drum în urma ei. Ea nu știa că se întâmplase așa ceva și nu și-a dat seama de [acest] necaz. Când a deschis [ușa și a intrat] în casa ei, a pus ulciorul jos și l-a găsit gol.

98. Iisus a spus: Împărăția Tatălui se aseamănă cu un om care voia să ucidă un om de vază⁸⁴. Acasă, a scos sabia și a înfipt-o în perete ca să-și dea seama dacă mâna lui va avea putere în ea [de a înfige sabia]. Atunci l-a ucis pe [acel] om de vază. (Luc. 14,31)

99. Ucenicii i-au spus: Frații tăi și mama ta stau afară. El le-a spus: Cei care sunt în acest loc și fac voia Tatălui meu sunt frații mei și mama mea. Ei sunt aceia care vor intra în împărăția Tatălui meu. (Tom. 55. Tom. 101. Mat. 12,46-50. Marc. 3,31-35. Luc. 8,19-21. Ev. Ebionită 5)

100. I-au arătat lui Iisus [o monedă de] aur și i-au spus: Oamenii Cezarului ne cer dări. El le-a spus: Dați-i Cezarului ceea ce este al Cezarului, dați-i lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu și dați-mi mie ceea ce este al meu⁸⁵. (Mat. 22,15-22. Marc. 12,13-17. Luc. 20,20-26)

101. Cine nu-și urăște tatăl și mama în felul meu nu poate deveni ucenicul meu, și cine nu-și iubește tatăl și mama în felul meu nu poate deveni ucenicul meu. Căci mama mea [...] ⁸⁶, iar [mama mea] adevărată mi-a dat viața. (Tom. 55. Tom. 99. Tom. 105. Mat. 10,34-39. Mat. 16,24-28. Luc. 9,23-27. Luc. 14,25-33)

102. Iisus a spus: Vai de ei, fariseii, căci se aseamănă cu un câine care doarme în ieslea unor boi, căci nici el nu mănâncă, nici pe boi nu-i lasă să mănânce. (Tom. 39. TGTom. 39. Mat. 23,13. Luc. 11,52)

103. Iisus a spus: Fericit este omul acela care știe prin ce parte vor intra hoții, în așa fel încât să se ridice, să-și adune împărăția și să-și încingă mijlocul⁸⁷ de la început,

⁸⁴ Cuvântul grecesc, preluat de limba coptă, înseamnă fie „personaj însemnat, om puternic și influent”, fie „dregător, stăpânitor”. Compararea împărăției cu un asasinat este inedită și șocantă (deși metafora violenței apare în Mat. 11,12), dar aici interpretările comentatorilor converg: cel care dorește împărăția trebuie să fie sigur de puterile sale.

⁸⁵ Vezi studiul introductiv, pp.

⁸⁶ Lacună în text. în versiunea sa interliniară, Grondin propune următoarea reconstituire: „a zămislit trupul meu”. O asemenea reconstituire este foarte îndrăzneță, dar contextul și cele două litere „_”, care par să provină din particula „_” („spre afară”), fac reconstituirea plauzibilă. Vezi și comentariul din studiul introductiv.

⁸⁷ Unii traducători interpretează această expresie drept „a se pregăti de luptă”.

înainte ca ei să intre. (Tom. 21. Luc. 12,39-40. Mat. 24,37-44. 1 Tes. 5,2. 2 Pet. 3,10, Apoc. 3,3. Apoc. 16,15)

104. I-au spus lui [Iisus]: Vino să ne rugăm astăzi și să postim. Iisus a spus: Ce păcat am făcut sau în ce am fost biruit? Dar când mirele va ieși din camera de nuntă, atunci să se roage și să postească [oamenii]. (Tom. 6. Tom. 14. Tom. 27. TGTom. 27. Mat. 9,14-17. Marc. 2,18-22. Luc. 5,33-39)

105. Iisus a spus: Pe acela care-și va cunoaște tatăl și mama, [ei] îl vor numi fiu de curvă⁸⁸. (Ioan 8,39-47)

106. Iisus a spus: Când veți face din doi unu, veți fi fiii omului și dacă veți spune „Munte, mișcă-te!”, [muntele] se va mișca. (Tom. 22. Tom. 23. Tom. 48. Tom. 49. Tom. 75. Mat. 17,19-20. Mat. 21,18-22. Marc. 11,20-25. 1 Cor. 13,2. Ev. Egiptenilor)

107. Iisus a spus: Împărăția se aseamănă cu un păstor care avea o sută de oi. Una din ele, cea mai mare, s-a rătăcit. [Păstorul] le-a lăsat pe cele nouăzeci și nouă [și] a căutat-o pe aceea până ce a găsit-o. După ce s-a necăjit, i-a spus oii: „Te iubesc mai mult decât pe cele nouăzeci și nouă”. (Mat. 18,12-14. Luc. 15,3-7)

108. Iisus a spus: Cine bea din gura mea va deveni ca mine⁸⁹ [și] eu, de asemenea, voi deveni ceea ce el este și cele ascunse i se vor descoperi. (Ioan 4,7-15. Ioan 7,37-39. 1 Cor. 10,4. Apoc. 22,17)

109. Iisus a spus: Împărăția se aseamănă cu un om care avea în ogorul lui o comoară ascunsă, de care nu știa, și după moartea lui a lăsat ogorul fiului său. Fiul său nu știa [acest lucrul, a luat ogorul și l-a vândut. Și acela care l-a cumpărat a venit să-l are, a găsit comoara și a început să dea banii cu camătă oricui voia el. (Mat. 13,44)

110. Iisus a spus: Cine a găsit lumea și a ajuns bogat să renunțe la lume. (Tom. 81. Mat. 19,23. Marc. 10,23. Luc. 18,24)

111. Iisus a spus: Cerurile și pământul se vor desfășura în fața voastră și cel care e viu din cel care e viu⁹⁰ nu va vedea moartea. Căci Iisus a zis: Lumea nu este vrednică de acela care se găsește pe sine însuși. (Tom. 11. Isa. 34,4. Luc. 16,17. Luc. 23,32-33. Mat. 5,18. Mat. 24,34-35. Marc. 13,30-31)

112. Iisus a spus: Vai de carnea care depinde de suflet [și] vai de sufletul care depinde de carne. (Tom. 29. Tom. 87)

113. Ucenicii i-au spus [lui Iisus]: În ce zi va veni împărăția ? [Iisus a răspuns]: Ea nu

⁸⁸ Dacă în acest logion Iisus se referă la el însuși, ne găsim în fața unei reacții împotriva acelei calomnii care circula în mediile iudaice și care făcea din Iisus fiul nelegitim al Măriei (cf. Origen, Contra Celsum 1,28).

⁸⁹ Cuvânt cu cuvânt: „...va deveni în felul meu”.

⁹⁰ Acest fragment poate fi interpretat și în felul următor: „...și cel care trăiește din Cel Viu”.

va veni în chip văzut⁹¹. Nu se va spune: „Iată, în partea [aceasta]” sau „Iată, în [partea] aceea”. Însă Împărăția Tatălui se întinde pe pământ, iar oamenii nu o văd. (Tom. 3. Tom. 51. TGTom. 3. Mat. 24,23-28. Marc. 13,21-23. Luc. 17,20-25)

114. Simon Petru le-a spus: Maria să plece dintre noi, căci femeile nu sunt vrednice de Viață⁹². Iisus a spus: Iată, eu o voi călăuzi [în așa fel] ca s-o fac bărbat, ca să fie și ea un suflet viu asemenea vouă, bărbaților. Căci orice femeie care se face bărbat va intra în Împărăția Cerurilor. (Tom. 22. Gal. 3,28-29)

⁹¹ Expresia mai poate fi tradusă prin: „ea va veni pe neașteptate”.

⁹² Poate fi vorba de modul de viață al ucenicilor în preajma lui Iisus sau de „viața veșnică”. Scena aceasta se regăsește în Evanghelia Mariei Magdalena și în Pistis Sophia. Ludemann (2000, p. 644) este de părere că acest logion este un adaos târziu (nu consună nici cu logion-ul 22, în care „bărbatul să nu mai fie bărbat și femeia să nu mai fie femeie”). Vezi și nota 31.

Textul grecesc al EVANGHELIEI DUPĂ TOMA

Prolog:

Acestea [sunt] cuvintele ascunse pe care le-a grăit Iisus cel Viu și le-a scris Iuda zis și Toma⁹³.

1. ... și a spus: cel care va găsi tâlcuirea acestor cuvinte, nu va gusta moartea.
2. Iisus spune: Cel care caută să nu înceteze căutarea până va găsi, când va găsi se va uimi, uimindu-se va domni și domnind se va odihni.
3. Iisus spune: Dacă cei care ne⁹⁴ atrag vă spun: „Iată, împărăția [este] în cer”, [atunci] înaintea voastră vor ajunge păsările cerului; dacă spun că ea este sub pământ, vor intra înaintea voastră peștii mării. Și împărăția lui Dumnezeu înlăuntrul vostru este și în afara [voastră]. Oricine se cunoaște pe sine însuși va găsi aceasta și când voi vă⁹⁵ veți cunoaște, veți ști că sunteți fiii Tatălui celui Viu. Iar dacă nu vă cunoașteți pe voi sunteți în sărăcie și voi sunteți sărăcia.
4. Iisus spune: Nu va pregeta omul plin de zile⁹⁶ să-1 întrebe pe copilul de șapte zile despre locul vieții și veți⁹⁷ trăi, căci mulți [dintre] cei dintâi vor fi cei de pe urmă și cei de pe urmă [vor fi] cei dintâi și...
5. Iisus spune: Cunoaște ceea ce este înaintea feței tale și ceea ce este ascuns de la tine, îți va fi descoperit, căci nu este [nimic] ascuns ce nu va deveni limpede și [nu este nimic] îngropat ce nu....

⁹³ Textul a fost reconstituit în așa fel încât să coincidă cu versiunea în limba coptă. Trebuie semnalat totuși că fragmentul grecesc lasă deschisă posibilitatea de a avea mai mulți autori, întrucât înainte de numele propriu „Toma” avem conjuncția (și), iar forma verbului este incertă.

⁹⁴ Acest cuvânt trebuia scris Aici putem vedea confuzia dintre vocala _ și diftongul _ care se pronunțau la fel atunci când textul a fost redactat sau copiat.

⁹⁵ Probabil este o greșeală de copist determinată de pronunțarea identică a literelor grecești _ și _ atunci când textul a fost redactat sau copiat. Conform contextului, corect ar fi fost: ..., „vă”.

⁹⁶ Adică „omul bătrân”.

⁹⁷ Predicatul logic este la persoana a III-a singular, „va trăi”. Probabil avem de-a face cu o confuzie între formele („veți trăi”) și („va trăi”). Confuzia a fost determinată de faptul că atunci când textul a fost redactat sau copiat vocala e și diftongul ai se pronunțau identic. Tot în acest logion vezi ____, în loc de ____.

6. Ucenicii îl întreabă [pe Iisus] și spun: Cum vom posti și cum ne vom ruga și cum..., și ce [reguli] vom păzi ...? Iisus spune: ...ceea ce urâți să nu faceți ... adevărului ... ascuns... fericit este.

26.și atunci vei vedea limpede [pentru] a scoate paiul care [este] în ochiul fratelui tău.

27. Iisus spune: Dacă nu postiți de lume, nu veți găsi împărăția lui Dumnezeu; și dacă nu faceți sabbatul, sabbat, nu-l veți vedea pe Tatăl.

28. Iisus [spune]: Am stat în mijlocul lumii și în carne m-am înfățișat lor și i-am găsit pe toți beți și pe nici unul dintre ei nu l-am găsit însetat și sufletul meu suferă pentru fiii oamenilor, căci sunt orbi cu inima lor și nu văd...

29. ... această sărăcie.

30. Iisus spune: unde sunt ..., sunt zei și unde este unul singur ... eu sunt cu el. Ridică piatra și acolo mă vei găsi, despică lemnul și eu sunt acolo⁹⁸.

31. Iisus spune: Un profet nu este bine primit în patria lui [și] nici medicul nu face vindecări pentru cei care îl cunosc.

32. Iisus spune: Cetatea zidită și întărită pe vârful unui munte înalt nu poate nici să cadă, nici să fie ascunsă.

33. Iisus spune: Asculți la [ce e] în urechea ta...

36....din zori până ... de seară până în zori nici ... voastră ce mâncați, nici pentru veșmântul vostru ce veți îmbrăca. Sunteți mult mai buni [decât] crinii... neavând îmbrăcăminte. Ce veți îmbrăca și voi? Cine va adăuga înălțimii voastre? El vă va da îmbrăcămintea voastră⁹⁹.

37. Ucenicii lui îi spun: Când vei fi nouă vădit [pe față, limpede] și când te vom vedea? A spus: Când vă veți despuia și nu vă veți rușina...

38 În afara de primele cuvinte „Iisus spune”, nu ne putem pronunța asupra conținutului acestui logion atât de deteriorat.

⁹⁸ Prima parte a acestui logion este prea deteriorată ca să ne exprimăm în mod hotărâtor asupra ei. Chiar și cuvintele vizibile sunt obiect de dispută. După o analiză a papyrusului cu ultraviolete, Harold W. Attridge citește în felul următor: (Iisus a spus: Unde sunt trei, [aceștia] sunt fără de zei; unde este unul singur, spun, eu sunt cu el...) Această lectură ar putea fi interpretată în mai multe feluri: 1) Dumnezeu nu se poate afla într-o mulțime de oameni, ci mai degrabă la cei însingurați (idee care apare în logia 23, 49 și 75); 2) Poate fi vorba de o reacție anti-trinitară. Vezi și nota 34 la logion 30 în versiunea coptă. A doua parte a acestui logion grecesc se găsește în versiunea coptă, în logion 77. Vezi și nota 70.

⁹⁹ Cea de-a doua parte a acestui logion nu se găsește în textul copt. Fragmentul deteriorat de după cuvântul (crinilor) a fost reconstituit în două variante: „care țes și nu torc”, (Doresse) și „care nu țes și nu torc” (Attridge). Cea de-a doua reconstituire care presupune pierderea unui iota la marginea paginii pare a fi mai potrivită după context.

39. ... au luat .. al ... au ascuns ... nici nu au intrat, nici nu i-au lăsat să intre pe cei care intră. Voi să fiți isteți ca ... și curați ca ...

EVANGHELIA DUPĂ TOMA

Tradusă și comentată de VASILE ANDRU

Editura ORFEU 2000
BUCUREȘTI
ISBN 973-98438-2-4

VIAȚA APOSTOLULUI TOMA

Numele adevărat al lui Toma era Iehuda sau Iuda; numele Toma vine din ebraicul Tauma, înseamnă „Geamăn”. Numele grecesc, care i s-a adăugat, Didymos însemnând tot „Geamăn”.

Era foarte tânăr când a fost ales apostol. În reprezentările antice era înfățișat fără barbă, având circa 20 de ani.

Tradiția îl caracterizează ca „asemănător Domnului” (similis Christi), bun și puternic. Capacitățile miraculoase cu care era înzestrat sunt obiectul multor legende indiene.

S-a presupus că era pescar. Știm că se afla în barca lui Simon Petru în „ziua pescuitului miraculos” (Ioan, 21). Dar din aceasta nu reiese obligatoriu că era pescar. Într-o sursă găsim că știa meseria de cioplitor în lemn și piatră.

Era zelos în rugăciune și asceză. În lucrarea „*Faptele lui Toma*” găsim scris: „Postea și se ruga fără încetare, mânca doar pâine cu sare și bea numai apă. Purta o singură îmbrăcăminte pe vreme bună sau rea. Nu lua de la nimeni nimic și dădea totul altora”.

*

Ceea ce se știe sigur despre Toma, sunt datele atestate în Evanghelia după Ioan. Din aceasta reiese că Toma era impetuos și foarte devotat lui Hristos. Este alături de Hristos și de ceilalți ucenici când El pleacă în Betania să-l învieze pe Lazăr. Atunci Hristos este prevenit că fariseii vor să-l omoare și apostolii îi cer să nu meargă acolo. Dar Toma, avântat, spune: „Să mergem și noi să murim cu El” (Ioan 11, 16).

La Cina cea de taină, Hristos le spune ucenicilor că merge să le pregătească locul: „Știți unde mă duc și știți și calea într-acolo?”. Toma i-a zis: „Doamne nu știm unde te duci; cum putem să știm calea într-acolo?”. Iar Iisus îi răspunde: „Eu sunt calea, adevărul și viața. (...) Dacă m-ați fi cunoscut pe mine, ați fi cunoscut și pe Tatăl meu. Și de acum încolo îl veți cunoaște; și L-ați și văzut”.

După învierea Domnului, Toma pipăie locul rănii lui Iisus și astfel crede în El (Ioan, 20). Apoi este prezent la înălțarea Domnului și la Pogorârea Sfântului Duh, la Cincizecime.

*

Surse demne de crezare, care vorbesc de Toma ca apostol propovăduitor al Evangheliei la Părți și la Indieni sunt:

- Doctrina Apostolorum, o lucrare în limba siriacă veche, scrisă prin anul 250.
- Sfântul Efrem Sirul (306-373), părinte al bisericii siriene.
- Sfântul Grigorie din Nazianz, în „Oratio 33”, scrie: „Oare apostolii nu erau străini printre neamurile la care mergeau, astfel că vestea bună a putut să ajungă în toată lumea? Ce avea Paul comun cu păgânii? Ce aveau comun Luca și Achaia, Andrei și Epirul, Ioan și Efesul, Toma și India, Marcu și Italia?”.
- Ioan Hrisostomul vorbește despre mormântul lui Toma.
- Hegesippus îl numește stâlp al bisericii și om minunat (admirabilis).

*

Apostolatul sfântului Toma are două perioade.

În prima etapă, el a predicat în Edessa, în Armenia și-n ținuturi ale Părților, până în nordul Indiei.

Spre anul 50 după Hristos, el vine înapoi la Ierusalim, la moartea Mariei; atunci ia parte și la un Conciliu apostolic.

A doua parte a apostolatului: călătorește pe mare, în Egipt, în Nubia, Etiopia, în insula Socotra, și în sudul Indiei unde, conform tradiției, a debarcat în Kerala. Întemeiază comunități creștine pe coasta Malabar. Apoi ajunge în Mylapore (astăzi Madras), unde suferă martiriul.

Astăzi există comunități creștine în India, mai ales în Sus, dar și în alte ținuturi din Asia, care se reclamă ca provenind direct din linia apostolică tomaită. Aceștia (spre deosebire de indienii creștinați mai târziu de portughezi sau de englezi) își spun și acum „creștini tomaiți”: Mar Thoma Christianikal sau Mar Thoma Nazranikal.

Detalii biografice, multe legendare, altele deducții și corelări istorice, sunt aflate în cartea cercetătorului Martin Gielen, „*St. Thomas, The Apostle of India*” (Kottayam, Kerala, India, 1990).

*

Prima etapă misionară a apostolului Toma este mai bine cunoscută. Este atestată șederea lui la Edessa (Mesopotamia). Despre orașul Edessa se spune că a fost binecuvântat de Hristos, pentru receptivitatea sa la Vestea cea nouă. Aici domnea regele Agbar V, iubitor de Hristos. De numele acestui rege se leagă legenda unui schimb de mesaje cu Hristos.

Mai târziu, Edessa s-a numit „Cetatea lui Toma”.

*

Origene (185 - 253) scrie astfel despre răspândirea Evangheliei prin apostoli:

„Toma a mers să predice Părților; Matei a mers în Etiopia; Bartolomeu în vestul Indiei; Ioan în Asia; Andrei în Sciția; Petru în Pont, în Galatia, Bithynia și Capadokia; Paul a adus Evanghelia lui Iisus peste tot, de la Ierusalim până-n Iliria. Ceilalți au fost trimiși într-un loc sau altul, după voia Duhului Sfânt și după cum au căzut sorții” (*In explanatione Genesis*).

În „Proloagele Mănăstirii Neamțu”, găsim scris: „Trăgând apostolii la sorți încotro să propovăduiască, sfântului Toma i-a căzut sorțul să meargă în India”.

*

După tradiție, sfântul Toma a acostat în portul Cranganur, pe coasta Malabar, în anul 52 d. H. și a stabilit biserici în 7 locuri din Kerala. Am vizitat o biserică în Niranam (Kerala); are faima

că stă pe temelia bisericii paleo-creștine întemeiată de Toma în secolul I.

Probe concrete despre existența creștinismului în India datează însă din secolul IV (vezi și „*Dictionary of the Ecumenical Movement*”, capitolul: „*Mar Thoma Church*”).

*

Multe din faptele lui Toma se pierd în legendă. Astăzi legenda e confruntată cu repere istorice, cu date arheologice, și asistăm la confirmări sau corectări.

A rămas o lucrare intitulată „*Faptele Apostolului Toma*” (*Acta Thomae*), text antic, datat de unii ca fiind scris în secolul III, iar de alții în secolul II.

Partea întâi din *Acta Thomae* este consacrată „*Minunilor lui Toma*” (*Miracula Thomae*) și aici se vede clar influența Gnozei și a lumii păgâne, unde istoriile cu minuni erau foarte populare.

Aici sunt povestite călătoriile sale și vicisitudinile din nordul Indiei și întâlnirea cu regele Gundaphor. Aflăm că Toma îl creștinează pe regele Kandapa (acest nume pare a fi o variantă de la Gundaphor).

*

Transcriem mai jos episodul sosirii lui Toma în India; versiunea română a acestui text se află în „*Proloagele*”. O redăm aici în rezumat:

Gundaphor, împărat în India, vrând să-și facă palate împărătești, a trimis pe Avan în părțile Palestinei să caute meșter iscusit.

Avan a venit în Cezareea și l-a întâlnit pe Toma, care i-a mărturisit că-i meșter de palate.

Venit în India, Toma promite împăraului Gundaphor că-i va clădi palate mărețe. Împăratul îi finanțează construcția, cu aur. Toma împarte aurul la săraci și începe să predice Evanghelia.

La termenul stabilit, Gundaphor întreabă dacă este gata palatul. El cere să-l vadă.

Toma îi spune: „Ți-am zidit, împărate, palat foarte frumos, precum am învățat eu să lucrez de la adevărat marele meșter Hristos”.

Astfel Gundaphor află că „palatele” sunt în cer, adică lucrarea lui Toma este spirituală: clădirea ființei întru Dumnezeu.

Împăratul se înfurie pe Toma, îi aruncă în temniță. Dar o stare letală îi dezvăluie adevărul vieții spirituale. El îl eliberează pe Toma.

Iar Toma îi dă „arvuna împărăției veșnice”, adică Botezul. Apoi pleacă să predice prin alte cetăți indiene.

*

„*Patimile lui Toma*” (*Passio Thomae*), partea a doua din *Acta*, narează evenimentele care l-au condus spre orașul Mylapore (Madras), unde și-a continuat misiunea de evanghelizare. Misiunea în India s-ar situa între anii 52 - 63.

În anul 68 ar fi cunoscut moartea ca martir.

Referitor la sfârșitul său, tradiția nu menționează vreun conflict anume. Este de presupus că misiunea sa a provocat reacții, împotriviri, rivalități printre preoți și slujitori ai regelui Mahadevan, care domnea atunci în Mylapore. Regele a trimis soldați să-l ucidă. Toma a fost străpuns cu lancea, în timp ce era în rugăciune în fața unei cruci pe care el însuși o dăltuise în piatră. Acea cruce, vizibilă și astăzi la Madras, se numește „crucea însângerată”.

*

Madras este un imens oraș de câmpie, pe malul Mării Bengal. Există aici doar două coline, numite Muntele Mare și Muntele Mic.

Amândouă sunt legate de numele lui Toma și pe amândouă se ridică astăzi biserici creștine

impunătoare.

Pe dealul numit Muntele Mare, drumul care duce spre vârf este numit Drumul Calvarului și este presărat, la cele 12 popasuri, cu sculpturi reprezentând Patimile lui Hristos.

Pe vremea când portughezii au stăpânit acest oraș, ei l-au numit Orașul Sf. Tomas.

Pe locul stâncos numit Muntele Mic se află o peșteră în care se spune că apostolul Toma obișnuia să se roage. La intrarea în peșteră vedem o placă de marmură cu inscripția:

„Peștera în care a stat retras înainte de a fi martirizat de Raja Mahadevan, Cărmuitor în Malpura, A.D. 68, TOMA, unul dintre cei 12, marele apostol al Indiei, chiar cel care a pus degetul pe rana Domnului Dumnezeuului Său”.

*

Mormântul lui Toma. Anul martiriului și al morții lui Toma este socotit a fi între 68 - 72. Portughezii considerau că este anul 75. Ezitarea ar fi explicabilă prin faptul că însuși anul nașterii lui Hristos (adoptat abia în secolul VI, calculat atunci de dobrogeanul Dionisie cel Smerit), vădește o aproximare și a fost corectat mai târziu. În secolul XVI Kepler, prin calcule și raportări astronomice, corectează anul nașterii Mântuitorului. Cercetători moderni, corelând date istorice și reperi biblice, găsesc că anul nașterii lui Hristos ar fi 8 sau 9 î.e.n.

Dacă data nașterii lui Hristos este mutată cu 8 ani mai devreme, dacă anul zero al creștinătății se schimbă, înseamnă că toată cronologia care are acest reper se schimbă.

*

Sursele istorice afirmă că Toma este îngropat sau la Edessa, sau la Madras. Lucrurile stau astfel:

Mormântul original al lui Toma se află în Madras, India. Când au venit portughezii la Madras, pe la anul 1500, au cercetat mormântul și n-au găsit în el decât câteva oscioare, cât să umple o cutie de 11 pe 12 cm.

Relicvele lui Toma fuseseră luate, în secret, de un frate, încă spre sfârșitul secolului I, și duse spre Soare-apune.

După tradiția siriacă, negustorul Khabin a adus osemintele lui Toma la Edessa, orașul primei sale misiuni apostolice. Aici oasele lui Toma au fost îngropate în cimitirul Regilor, fapt ce indică relațiile sale apropiate cu Agbar V, regele Edessei.

În timpul unei cruciade, oasele apostolului au fost transportate la Chios (în anul 1144), iar de aici la Ortona, în Italia (1258), unde se află și astăzi. Acolo poate fi văzut craniul lui Toma, zice o sursă. Dar călătorind recent pe insula Patmos, la Mănăstirea Apostolului Ioan, și vizitând sala tezaurului, am văzut două racle pe care scrie: capul Apostolului Filip și capul Apostolului Toma.

În Paris, înainte de Revoluția franceză, la biserica Sf. Denis, se afla o mână a lui Toma. O parte din brațul său se păstrează la Maastricht. Sunt indicate și alte locuri cu unele relicve, dar cu greu s-ar putea proba autenticitatea tuturor relicvelor sfinte.

În India, Toma este venerat ca un sfânt național, de creștini în primul rând (cifra creștinilor indieni se ridică la circa 25 de milioane), dar este respectat și de hinduiști. Sărbătoarea sa, în calendarul indian, este la 3 iulie. Și catolicii occidentali îl sărbătoresc la 3 iulie.

Biserica ortodoxă îl sărbătorește la 6 octombrie.

Vasile Andru

Un text apocrif cu inserturi din „proto-evanghelie”

(Comentariu la Evanghelia după Toma)

1. Descoperirea manuscrisului

Manuscrisul Evangheliei după Toma a fost descoperit în 1945, în Egipt, la Nag Hammadi. Face parte din biblioteca în limba coptă a unei comunități creștine din Egipt. Bibliotecile ascunse ale primilor creștini (și, în 1946, manuscrisele comunității eseniene de la Qumran) ni se deschid dar nu se lasă pătrunse ușor.

Textul Evangheliei după Toma conține 114 Rostiri¹⁰⁰ sau Capitole. Era scris pe papirus, închis într-un ulcior și a fost găsit într-o galerie în stâncă. Aparține oare apostolului? Îl găsim în bună continuitate a celorlalți patru evangheliști prin mesaj. Îl găsim diferit de aceștia prin absența miracolului și a epicului. Evanghelia după Toma nu a consemnat fapte, episoade biografice care clădesc modelul. Nu a consemnat gesturile esențiale ale lui Hristos, gesturi care devin moduri de articulare a cotidianului nostru la divinitate. Aspectul mistic este mai pronunțat.

Evanghelia după Toma a reținut doar cuvintele Mântuitorului, doar rostirea, parabolele și enunțurile, unele cunoscute din ceilalți evangheliști, altele noi, câteva reformulate: nu mai hermetic, nu mai dificil decât la Ioan.

Jumătate din conținutul Evangheliei după Toma se găsește și în Evangheliile canonice. Cealaltă jumătate s-a apreciat că provine din tradiția apostolică transmisă oral; s-a mai constatat că sunt și inserturi din scrieri gnostice. Pare versiunea unui gnostic sau, pe alocuri, evidențierea unor interferențe între creștinism și ecouri din doctrine asiatice.

2. Un text apocrif

Cei mai mulți comentatori opinează că Evanghelia după Toma este apocrifă.

Încă din antichitate, au existat multe scrieri despre viața și faptele Mântuitorului. Acest lucru îl afirmă și Luca (1:1- 4).

Unele apocrife sunt antice, altele au fost elaborate și ajustate de-a lungul vremurilor. Unele au o bază obiectivă dar au o narare și o interpretare subiective, partizane, sau tributare unui curent filosofic - ceea ce le scade valoarea de testimoniu.

Istoria sfântă este productivă până și-n zilele noastre; cunoaștem astfel o „evanghelie japoneză” din secolul trecut care narează viața lui Hristos în ... Japonia! Dar este folclor, în cel mai bun caz, când nu este pur și simplu mistificare.

Uneori folclorul sau poate plâsmuirea au sunet reconfortant, cum este cazul cu „Viața lui Issa”, text care vorbește despre anii „necunoscuți” ai lui Hristos. S-a pretins că „Viața lui Issa” este un text antic, păstrat într-o mănăstire tibetană, Hemis; dar nimeni n-a probat că există originalul sanscrit sau cel în pali, sau cel în tibetană. Eu am investigat într-o bogată bibliotecă tibetană (la Centrul de înalte studii tibetane, în Dharamsala), și n-am reperat acel text „legendar”....

¹⁰⁰ Propunem termenul rostiri în loc de neologismul loghii sau loghia, folosit de alți traducători în Occident. Rostiri sau, simplu, capitole.

Dintre toate evangheliile apocrife, Evanghelia după Toma este cea mai coerentă, construită sferic, și cea mai apropiată de spiritul învățaturii. Textul complet a fost descoperit în 1945. Dar fragmente din el erau cunoscute prin manuscrise antice.

Chiar dacă este apocrif, el nu este „malefic”, cum s-a exprimat cu spaimă superstițioasă un cleric la noi. Textul este necanonic, asta este limpede. Dar nu tot ce-i necanonic este malefic! Nici Dante, nici Eminescu nu sunt canonici! ... Evanghelia după Toma are valoare filosofică, cognitivă, o calitate culturală înaltă, o respirație filocalică, adică de frumusețe duhovnicească.

3. Vindecare și mântuire

„Evanghelie” este un cuvânt grecesc însemnând „veste bună”. Mesajul și lucrarea lui Hristos sunt vestea bună; veste despre vindecare și salvare, împlinirea Legii. Este vizibil la cei patru evangheliști, echilibrul perfect al învățaturii lui Iisus după legea pământească și cerească. Spațiul acordat legii pământești este suficient de amplu pentru ca omul să se pregătească firesc pentru primirea legii cerești. Partea de vindecare a vieții de aici nu-i mai restrânsă decât cea de revelare a împărăției. Spațiul acordat iluminării nu-i mai mare decât cel acordat vindecării, pentru că omul nu-i mai mult lumină decât ființă, nici mai mult ființă decât lumină.

Toma, sau cel care s-a numit cu acest nume, nu reflectă acest aspect integral al învățaturii. El insistă pe partea elitistă a învățaturii: Iluminarea: Imperium caeleste, Împărăția cerurilor. Găsim parabole ale Regatului ales. Și tema transformării, metanoia. La Ioan Botezătorul, metafora pietrei care ar putea fi transformată în om este un stimul de neutralizare a orgoliului, a izolării etnice. La Hristos, imaginea „nașterii a doua oară”, ca o condiție a intrării în împărăție, marchează pasul esențial privind deconținerea omului; recâștigarea condiției naturale, genuine, adamice.

În ansamblu, Toma nu apare interesat de mesajul integral (vindecare plus mântuire), ci, mai ales, de ținta finală a actului hristic: Imperium caeleste cucerit în noi. Experiența mistică.

4. Descrierea cifrată a împărăției

Ce este Împărăția cerurilor? Când vine ea? Cum intrăm în ea? Care-i calea? Cum este întâlnirea cu Tatăl ceresc? Asemenea întrebări predomină în Evanghelia după Toma.

Ioan, în Evanghelia întocmită după el, a surprins înclinarea lui Toma spre tema Iluminării.

Ioan notează că, la Cina cea de taină, Toma l-a întrebat pe Hristos: „Cum putem să știm CALEA într-acolo?”

Calea, în grecește se zice *methoda*. Se mai zice și *techne*, arta.

Toma vrea metoda salvării, a eliberării.

Hristos îi spune atunci: „Eu sunt calea, adevărul și viața. Prin mine se ajunge la Tatăl.” (Ioan, 14).

(Paranteză despre Ioan și Toma. În unele privințe, Evanghelia după Toma se apropie de cea după Ioan: este relativ autonomă față de cele trei evanghelii sinoptice. Și prin stil, Toma se apropie de Ioan; enunțul de dincolo de concepte este predilect. Nu-i întâmplător că, dintre evangheliștii canonici, numai Ioan vorbește despre Toma și-l pune în lumină.)

Metoda (calea) este: făptura, viața și cuvântul Lui. Făptura este divinitate întrupată; viața este sacrul intrat în istorie; cuvântul este legea revelată.

Toma apare preocupat doar de evenimentul Revelației; dobândirea cunoașterii supreme și experimentarea Cerului.

Hristos a dat cheia acestei experiențe, zicând: „Împărăția cerului este în voi”.

Este una din cele trei propoziții care au civilizat lumea. Este propoziția care a scos omenirea din faza relației subiective cu cerul.

Relația omului cu cerul era întemeiată pe frică și dualitate. Cerul era receptat ca exterior omului, undeva foarte departe, undeva foarte „sus”. Rădăcina fricii este dualitatea. Dumnezeu era văzut ca despărțit de om, zdrobindu-l cu măreția lui, din depărtări.

Hristos clădește relația de dragoste față de cer, când zice: cerul este în noi, este parte din noi, ne compunem toți din materie cerească, putem face experiența lui în clipa de față, chiar acum!

Toma era fascinat mai ales de această revelație: „Împărăția Tatălui se întinde pe tot pământul, dar omul nu o vede” (Rostirea 113). „Ceea ce așteptați a și venit, dar voi nu cunoașteți”(Rostirea 51).

A cunoaște până la iluminare: „Voi veți deveni ca mine și eu o să fiu cu voi!” (Rostirea 108).

*

Circa jumătate din parabolele acestei Evanghelii descriu cifrat Împărăția. Descriu enigmatic. De ce astfel? Pentru că intrarea în Împărăție este o tăcere. Iar cuvintele obișnuite distrug tăcerea, distrug sfințenia Numai cuvintele tainice fac să înceteze logica distructivă și instaurează tăcerea. Cuvintele enigmatice duc la stingerea cuvintelor: iar Împărăția este dincolo de cuvinte. Cuvintele enigmatice ale Mântuitorului produc Tăcerea totală a cuvintelor.

Mintea este, astfel, transformată. Dualitatea minții dispare, impuritățile dispar.

Bătrânul va deveni prunc: sugestie pentru transformare, pentru metanoia. Alte enunțuri frapante, paradoxale: mișcarea coexistă cu repaosul; începutul explică sfârșitul; vastitatea coexistă cu strâmtimea; omul conține cosmosul. Ființa conține neantul și neantul conține ființa.

Experiența comuniunii. Pomul și rodul formează un tot, în orice moment (Rostirea 43). Omul care își antrenează mâna ca să ucidă un adversar a și comis omorul prin însuși faptul de a se antrena (Rostirea 98).

Revelația Împărăției survine în mintea care a depășit contrariile, a unificat totul în sine, a purificat mentalul de fantasmă, imagini, coduri duale.

Evangheliile sinoptice, și în primul rând cea a lui Matei (despre care se spune că le-a inspirat pe celelalte), păstrează un oarecare dualism pământ-cer, interior-exterior, om-divinitate. Ioan înlătură acest dualism, iar Toma se preocupă în exces de depășirea oricăror contrarii.

După Toma, Hristos ar fi vorbit și despre transformarea simbolică a femeii în bărbat (vezi Rostirea 114). În această imagine se citește și un paradox inițiativ: conținuturile inconștientului (conotate ca fiind feminine, debordante, nestructurate, în plină fierbere și în facere) trebuie să se articuleze la conștientă (conotată masculin): și survine unificarea ființei. Dar putem citi aici și un mesaj mai simplu, mai direct: imaginea aceasta corectează o mentalitate eronată a vremii despre non-accesul femeii la revelație.

5. Învățătorul și ucenicii

Este de înțeles că Hristos a vorbit despre împărăție mai insistent cu ucenicii decât cu mulțimile. Este posibil că ucenicii puneau tot felul de întrebări despre contactul cu dumnezeirea, despre dobândirea Duhului, despre Revelație și metanoia. Evanghelia după Toma ar fi mai curând reflexul acestor ore de învățătură particulară, cu ucenicii. Este ca și un tratat despre Calea Tatălui, un manual de exerciții mentale înalte, despre purificarea și dobândirea luminii. De aici gradul de dificultate sporit al acestei Evanghelii. De aici și tonul mult mai sever al lui Hristos și muștrările care vor să deschidă ochii ucenicilor. Este una din particularitățile esențiale ale acestui text.

6. Contextul și sursa

Evanghelia după Toma a fost scrisă întâi în grecește; din originalul în grecește, redactat în

Siria în secolul II, în anul 140, s-au păstrat numai câteva fragmente. Versiunea integrală, descoperită în 1946, este în limba coptă, limba vechilor egipteni, limbă liturgică. Sunt cercetători care spun că Evanghelia după Toma a fost redactată direct în coptă. Alții spun că ar fi o traducere timpurie după originalul grecesc.

Iisus Hristos a predicat și în limba coptă? A fost formulată chiar și această ipoteză! Este de crezut că El vorbea curent aramaica, greaca, latina și copta. Dar, din mărturiile ce le avem despre puterea Sa, înțelegem că El stabilea o comunicare firească cu oricine, prin mental. Iată o dovadă exemplară: comunicarea extraverbală nu exclude, ci chiar esențializează exprimarea verbală.

Așa începe textul descoperit în 1946: „Iată cuvintele scrise de Didymos Iehuda Thomas. Cuvinte tainice, revelate de Iisus cel Viu”.

*

Traducerea de față se află într-o versiune aproape finală. Am redactat-o într-o primă formă în anul 1982. Ea a circulat dactilografiată mai întâi în grupul „Univers 21” de la Sibiu. Prima versiune am publicat-o în anul 1990, în revista „Integral” din Brașov.

Pentru traducere am folosit mai multe ediții, în limbile franceză și engleză. Am avut la dispoziție și textul evangheliei în limba coptă, însoțit de glosare în franceză și engleză. M-am apropiat de versiunea coptă prin glosarul englez și am elucidat astfel, prin textul original, unele pasaje dificile. Pentru elucidarea unor contexte hermetice am comparat traduceri în limbi moderne, uneori uimit că diferențele între traducători erau mari, până la sensuri total opuse.

Versiunea românească actuală este îmbunătățită față de cele publicate anterior, dar încă rămâne loc pentru retușuri.

Transpunerea în limba română a textului ne pune la încercare în două direcții. Restituirea stării de uimire explozivă cu efect maxim asupra travaliului mental. Restituirea hieratismului limbii române.

7. Hieratismul vorbirii

Folosim uneori în limba română anumite cuvinte din greacă sau din slavonă, din sanscrită sau din ebraică, pentru că, în original, ele evocă un conținut specific și pentru că, acele limbi, au hieratism.

O limbă poate fi socotită sacră dacă în ea s-au scris texte ale revelației. În textul revelației, fiecare literă are valoare și semnificație, fie ca matematică rituală, fie ca mod specific, precis specific, de rezonanță în om: în enunțul revelatoriu, sensul este distribuit în toate părțile de sunet, pe unități fonetice cu un anumit indice vibratoriu.

Hieratismul limbii române este vizibil în primele texte liturgice, în traducerile timpurii din Biblie, în vechile cărți românești de învățătură.

Rugăciunea sacralizează limba. Limbajul care captează revelația este hieratic. Puterea de a capta în scris ceva din megale syntaxis: marea legare a logosului universal divin: singurul logos care epuizează ipostazele formelor este cosmosul.

Ce fel de revelație? Este tăcere. Iar vorbirea jalonează vastitatea. Trecerea de la cosmos la om se face prin grai. Iluminații, desăvârșii desfășurează graiul ca să reînființeze cosmosul. Experiența întâlnirii cu Dumnezeu este dincolo de grai. Revelația este greu de prins în forme, greu de „formalizat”. Răsunând înlăuntrul omului, ea are urme de carnalitate, de bruijaj senzorial. Tot ce îmbracă haina foneticii pământene are urme de carnalitate.

Limbaj hieratic înseamnă curățat de urme și de bruijaj.

Enunțul-jalon produce isihia, tăcerea articulată, transparența mentală, premise pentru vindecare și salvare.

Propozițiile Evangheliei ne dau, învățătura, calea. Ele dau imaginea Împărăției și nasc dorința de a trece hotarul. Și produc spontan energia trecerii hotarului.

8. Dincolo de gnoză

Evanghelia după Toma aparține curentului gnostic.

Nu putem subscrie la un „Crist gnostic”. De ce? Pentru că mesajul lui Hristos este infinit mai vast decât propune Gnoza. Mesajul lui Hristos este nu numai învățătura Sa, ci și viața Sa.

Viața Sa redă paradigmatic toate ipostazele vieții omenești, personale și sociale, vindecătoare și iluminatorii, relații inter-umane, suferință, jertfă, mântuire, relație cu Dumnezeu.

Gnoza, foarte asemănătoare cu jnana hinduistă, insistă pe aspectul mental al salvării, al pătrunderii misterului divin. De aceea, ea se deschide spre mistică, fără să se confunde cu ea.

Gnoza se deschide și spre esoterismul religios și spre psihologizarea religiei. Jung, care contribuie la relansarea gnosticismului în epoca modernă, îl consideră „psihologie abisală” și „cheie a interpretării psihologice”. (Un motiv pentru care Toma are mult succes printre intelectuali.)

Evanghelia după Toma nu este, însă, exclusiv gnostică. În ea găsim și un Iisus al Bibliei, nu numai un Iisus remodelat de gnostici. Trebuie să facem această distincție pentru buna receptare a textului.

Cultura religioasă în România are destulă maturitate ca să privească acest text fără exaltare (cum fac moderniștii mai ales) dar și fără prejudecăți. Și, înainte de orice, nu uităm o clipă că adevărul despre Hristos se află în cele patru Evanghelii canonice.

Evanghelia după Toma este tradusă în toate limbile importante ale planetei. În engleză și în franceză există zeci de traduceri. O vastă literatură de specialitate, comentarii și controverse, au apărut pe tema acestui text. El face parte și din istoria salvării, dar, în mod cert, din istoria culturii religioase.

Vasile Andru

EVANGHELIA DUPĂ TOMA

Iată cuvintele tainice¹⁰¹ pe care le-a rostit¹⁰² Iisus cel Viu și pe care le-a scris Didymos Iehuda Toma:

1. Și El a spus:
Cel care găsește¹⁰³ înțelesul acestor cuvinte
nu va avea moarte.

2. Iisus a spus:
Cel care caută să nu înceteze căutarea¹⁰⁴
până ce găsește;
și, când va găsi,
el va fi uluit¹⁰⁵,
el se va minuna
și el va domni peste TOTUL.

3. Iisus a spus:
Dacă cei care vă îndrumă vă spun:
„Iată, împărăția este în cer”,
atunci păsările vă vor întrece.
Dacă ei vă spun că este în mare,
atunci peștii vă vor întrece.
Dar împărăția este înlăuntrul vostru¹⁰⁶
și în afara voastră.
Când vă veți cunoaște
atunci veți fi cunoscuți
și veți ști că voi sunteți

¹⁰¹ „Cuvintele tainice”: mysterium. Începutul experienței mistice. Evanghelia după Toma insistă dintru început pe experiența mistică: pătrunderea enigmei mântuirii. Textul selectează, de la început, cadrul iluminatoriu.

¹⁰² „Le-a rostit”: unii traduc „le-a revelat”. Sensul și calea mântuirii, deși revelate, rămân de nepătruns. E nevoie de asumarea ascezei; stăruința în căutarea îndrumată.

¹⁰³ „Cel care găsește”. A găsi înțelesul tainic presupune a muta mintea „de la veacul acesta” spre alt veac; a depăși condiția muritoare.

¹⁰⁴ „Să nu înceteze”. Continuitatea perfectă. Condiția experienței spirituale. Asceza, nevoința - faza care pregătește trăirea revelatoare.

¹⁰⁵ „El va fi uluit”. Semnalul trăirii extatice. „Uluirea” produce o suspendare a mecanicii minții. Este pasul spre tăcerea gândurilor „ca să vorbească Dumnezeu”.

¹⁰⁶ Revelarea „locului” unde se află „Împărăția cerurilor” este una din cele care au determinat saltul de la scenariile mitologice ale Raiului la soluția reală a salvării. „Regnum” sau „Imperium” - unde se află? Adică de unde vine guvernarea existenței noastre, „poruncile” care ne împing să alegem binele sau răul, de unde vin legările și premisa deslegărilor?

De la întrebarea aceasta, esențială pentru salvarea omului, se deschide revelația filiației cerești; sunteți: „fiii Tatălui celui Viu”, „Împărăția” este chiar patria omului, de care el s-a înstrăinat. Redobândirea ei se face prin experiența păcii sufletești, iar părintele Toclit Dionisiatul, de pe Athos, reafirmă că aceasta este „reîntoarcerea în patrie”, după pribegia vieții. Faptul că, Evanghelia după Toma plasează acest paragraf la început (în Evangheliile canonice el este plasat departe de început) subliniază dominantă mistologică a acestui text gnostic. Vezi și: Matei 24: 26 - 27; Marcu 13: 5 - 7; 21 - 22; Luca 17: 21; Romani 10: 6 - 8.

fiii Tatălui cel Viu
Dar dacă nu ajungeți să vă cunoașteți,
atunci sunteți în nerodire
și sunteți chiar nerodirea.

4. Iisus a spus:
Omul vârstnic nu va zăbovi
să-l întrebe pe copilul de șapte zile
despre sălașul Vieții
și el va trăi.
Mulți dintre cei dintâi vor fi cei din urmă¹⁰⁷
și ei vor fi iarăși Unul.

5. Iisus a spus:
Cunoaște ceea ce este în fața ochilor tăi¹⁰⁸,
și cele ascunse îți vor fi dezvăluite.
Nimic din cele ascunse nu vor rămâne nemanifestate¹⁰⁹.

6. Ucenicii l-au întrebat:
Trebuie să postim?
Cum să ne rugăm?
Cum să facem pomeni?
Ce rânduieli să avem în privința hranei?
Iisus a spus:
Nu vorbiți în vânt,
și nu faceți ceea ce nu vreți să faceți¹¹⁰;
pentru că totul e dezvăluit în fața cerului.
Nimic din ce ascundeți nu va rămâne ascuns,
Și nimic nu-i atât de învăluit
încât până la urmă să nu iasă la lumină.

7. Iisus a spus:
Ferice de leul pe care îl va mânca omul
și leul va deveni om¹¹¹.

¹⁰⁷ În evangheliile sinoptice, paradoxul acesta este rostit ca răspuns la întrebarea: ce răsplată vor avea râvnitorii (Matei 19: 30; 20: 16) sau după ce criterii vom fi așezați „la masă” în Împărăția lui Dumnezeu (Luca 13: 30). Răspunsul lui Hristos încurajează calitatea căutării și trăirii, nu cantitatea sau conformismul tipic; răsplata ține și de strădanie și de HAR; așadar, salvarea este și graduală, ascetică, dar și spontană, mistică.

În Toma, paradoxul acesta îndrăgit, e aplicat filosofic, într-un context de cunoaștere, de exercițiu mental. E pus în legătură cu „sălașul vieții” (biologice, spirituale) și cu unificarea contrariilor.

¹⁰⁸ Lumea nevăzută este aici, în fața ochilor tăi. Vasile cel Mare, în Heptameron, zice: „Toată lumea văzută este școală și imagine a lumii nevăzute”. Ucenicii, pe Tabor, au primit darul vederii: nu Hristos s-a transformat atunci, ci ochii ucenicilor s-au transformat și au văzut adevărata față a lui Hristos.

¹⁰⁹ Și-n acest caz, dar și-n altele, observăm că unele propoziții din „Toma” sunt alăturate parcă după procedeul cuplurilor aleatorii. Acest procedeu, care a funcționat în gnoză și-n discipline orientale precum Zen, obține efecte creative prin asocierea a două afirmații, care nu au o succesiune logică imediată.

Fraza „Nimic din cele ascunse ...” figurează în evangheliile sinoptice (Matei 10: 26; Marcu 4: 22), în alt context, ca niște concluzii logice, (deși frapante) ale unor dezvoltări parabolice. Aici, în „Toma” 5, versetul acesta este alăturat aleatoriu la îndemnul de transformare a vederii fizice în vedere extrasensibilă.

¹¹⁰ Hristos a mai dat ucenicilor răspunsuri în acest mod neașteptat. Când ucenicii L-au întrebat cum să-și sporească credința, Hristos nu le-a dat o „rețetă”, ci o motivație: focul lăuntric pentru sporirea credinței.

Tot așa, și de această dată: nu ni se va da un rețetar, ci o scuturare, un prilej de trezie. Se demontează ipocrizia inconștientă: oamenii cer „cuvânt de folos”, dar nu-l țin! Ei află leacul, dar le lipsește focul lăuntric să-l și ia, sau îl iau doar când sunt pe buza prăpastiei. De aceea, tendința cea mai curentă este amânarea mântuirii.

¹¹¹ Simbolistica Leului este complexă. În gândirea gnostică și, mai târziu, în cea psihologică, Leul simbolizează egoul și

Și spurcat e omul pe care îl va mânca leul
și leul va deveni om.

8. Și El a spus:

Omul se aseamănă cu un pescar chibzuit¹¹²
care și-a aruncat plasa în mare
și a scos-o plină cu pești mărunți.
Printre ei,
pescarul iscusit a găsit un pește bun și mare.
El a aruncat toți peștii mărunți în apă
și l-a păstrat numai pe cel mare.
Cine are urechi de auzit să audă!

9. Iisus a spus:

Iată că semănătorul¹¹³ a ieșit.
El și-a umplut mâna de boabe și le-a aruncat.
Unele au căzut pe drum
și au venit păsările și le-au ciugulit.
Altele au căzut pe piatră
și n-au prins rădăcină în pământ,
și n-au înălțat spice spre cer.
Altele au căzut între buruieni
care au înăbușit sămânța
și viermii au mâncat-o.
Iar altele au căzut pe pământ bun
și au dat roadă bună spre cer.
Venitul său a sporit cu 60 la o măsură
și cu 120 la o măsură.

10. Iisus a spus:

Am slobozit un foc asupra lumii
și iată că îl ocrotesc
până ce el va pârjoli.

11. Iisus a spus:

Acest cer va trece
și cel de deasupra lui va trece.
Și cei morți n-au viață
și cei vii nu au moarte.

forțele instinctului: dominația, orgoliul, libidoul. Forțele instinctului sunt redutabile, leonine. Când le stăpânești și le asimilezi, pulsunile leonine se socializează, devin o forță pozitivă: dreptate, înțelepciune, protecție.

Interpretarea „biologică” a acestui capitol ar fi forțată, dar o notăm și pe aceasta: ceea ce asimilează omul, e reciclat și transformat în putere gânditoare

În prima Epistolă a lui Petru, referința la Leu este o avertizare în privința primejdiei celor potrivnice omului (5: 8).

Dar, în majoritatea cazurilor, în Biblie, Leul este un simbol profund pozitiv, sau devenit pozitiv prin actul slăvitor.

În Apocalipsă, Leul este una din cele 4, ființe” misterioase (4:6-8) care stau lângă scaunul de domnie, au câte 7 aripi și sunt dotate cu o mulțime de ochi; puterea leonină s-a transformat în „zbor” și în iluminare.

În reprezentările picturale ale evangheliștilor, Leul îl însoțește permanent pe Marcu. Marcu are chipul Leului pentru că, la începutul Evangheliei sale, vorbește despre Ioan Botezătorul care, cu glas și putere leonine, în pustie, anunță domnia lui Hristos.

¹¹² Pildele din Rostirile (capitolele) 8 și 9 sunt foarte asemănătoare cu pilde din Evangheliile canonice. Vezi: Pilda mărgăritarului, Pilda năvodului (Matei, 13) și Pilda semănătorului (Luca, 8, etc). În asemenea cazuri, nu aducem comentarii suplimentare sau specifice textului de față.

¹¹³ Idem.

În ziua când veți mânca cele ce-au murit,
le veți face să trăiască.
Când veți fi în lumină,
ce veți face?
Când erați Unul,
ați dat naștere la doi;
dar după ce ați devenit doi
ce veți face?¹¹⁴

12. Ucenicii i-au spus lui Iisus:
Știm că ne vei părăsi,
cine va fi mai mare peste noi?¹¹⁵
Iisus le-a spus: Când va fi să fie aceasta,
veți merge spre Iacob cel Drept:
cele cu privitynță la cer și la pământ sunt în seama lui.

13. Iisus le-a spus ucenicilor:
Cu cine mă asemuiți?
Simon Petru i-a zis:
Semeni cu un înger drept.
Matei i-a zis:
Semeni cu un învățat înțelept.
Toma i-a zis:
Stăpâne, gura mea nu va îngădui niciodată
să spun cu ce te asemeni.
Iisus i-a spus:
Eu nu sunt stăpânul tău,
căci tu ai băut
și te-ai aprins la izvorul clocotitor
din care eu însumi izvorăsc.

Atunci El l-a luat deoparte
și i-a spus trei cuvinte.
Când Toma s-a întors la frații săi,
aceștia l-au întrebat:
Ce ți-a spus Iisus?
Toma le-a spus:
Dacă v-aș spune unul din cuvintele
pe care El mi le-a spus,
voi ați apuca pietre
și le-ați arunca în mine
Atunci un foc ar ieși din pietre

¹¹⁴ Acest capitol 11 este unul din cele heteroclite: amestec de cuvânt hristic (primele trei rânduri au corespondent în Evangheliile canonice), și de exercițiu mental gnostic: următoarele 3 rânduri par extrase din Heraclit Obscurul! Partea finală a capitolului 11 este o „dezbateră” gnostică despre relația Unu - multiplu. Trecerea ființei umane prin dualitate nu înseamnă „scindare” sau alienare (decât în cazul pierderii divinului), ci este: diferențiere, individualizare. „Ce veți face?” este o întrebare retorică, răspunsul este conținut: revenire de la dualitate la Unu. Din „unu generic, (de tipul: „la început, muntele este munte”), prin negare analitică și prin individualizare, omul sporit se reîntoarce la Unul conștient de sine.

¹¹⁵ Ucenicii „se certaseră între ei, ca să știe cine este cel mai mare”. Hristos le arată atunci un copilaș, vorbindu-le despre măreția prin puritate și prin slujire (Marcu 9: 33 - 37. Vezi și Matei 18:1 -3; Luca 9: 46). Nu sunt indicii că Hristos l-ar fi numit pe Iacob reprezentantul Său. Dar, în biserica primitivă, Iacob s-a bucurat de un mare prestigiu, ca „rudă a Domnului” și patriarh al Ierusalimului.

și v-ar mistui.¹¹⁶

14. Iisus le-a spus:

Dacă veți posti,
veți naște pricină de greșeală.
Și dacă vă veți ruga,
veți fi huliți.
Dacă veți face pomeni,
vă veți otrăvi mintea¹¹⁷.
Când veți merge într-un ținut străin
și veți străbate așezările sale,
și dacă vă primește,
mâncați ceea ce vi se pune în față.
Îngrijiți-i acolo pe cel bolnavi dintre ai lor¹¹⁸.

Iar ceea ce vă intră în gură
nu vă va spurca,
ci ceea ce vă va ieși din gură
v-ar putea spurca.¹¹⁹

15. Iisus a spus:

Când îl vedeți pe cel care
n-a fost zămislit din femeie,
închinați-vă în fața Lui
și slăviți-L,
căci acela este Tatăl vostru¹²⁰.

16. Iisus a spus:

Poate că oamenii cred
că am venit să aștern pace peste lume,
și ei nu știu
că am venit să aduc cernere¹²¹ pe pământ:
un foc, o sabie, un război.
Căci de vor fi cinci într-o casă,
trei vor fi contra doi
și doi contra trei;
tatăl contra fiului

¹¹⁶ **Context ciudat.** De ce Toma s-ar scoate în evidență pe sine? Este drept că Hristos și-a întrebat ucenicii: „Voi cine credeți că sunt?”, iar Petru a dat răspunsul inspirat de Tatăl: „Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului celui Viu” (Matei 16:13 - 20).

Aici, în acest text apocrif, Toma e arătat ca fiind cel mai aproape de misterul divin. S-ar zice că, dacă Petru e piatra Bisericii, adică temeiul acțiunii pastorale, Toma este temelia misticiei. Petru e catafatic; Toma e apofatic: el refuză să-L numească pe Dumnezeu!

Comentatorii au speculat mult despre cele trei cuvinte secrete. Ele pot trimite la Sfânta Treime. Sau ele sunt cele trei cuvinte pe care și le spun inițiații. Capitolul acesta, gnostic prin excelență, este foarte depărtat de Evangheliile canonice.

¹¹⁷ Pentru elucidarea deplină a acestor rostiri vezi Matei 6:2 - 6, 16 - 18, despre milostenie, rugăciune, post. Vezi și Ioan 6: 27, 31, 35, despre Pâinea vieții.

¹¹⁸ Porunca vindecării (grec. therapeuen) trebuie înțeleasă cu referire și la planul fizic, și la cel spiritual. Pentru păstrarea vieții și pentru vădirea puterii dumnezeiești (Fapte 9: 34 - 35).

¹¹⁹ „Dacă mănânc, aducând mulțumiri, de ce să fiu vorbit de rău pentru un lucru, pentru care mulțumesc? Deci fie că mâncați, fie că beți, fie că faceți altceva: să faceți totul pentru slava lui Dumnezeu” (1. Cor. 10: 23 - 33; 1. Tes. 5:18).

¹²⁰ Cf. Marcu 3:11; Ioan 3: 5-8. Despre zămisirea din Duh.

¹²¹ Sabia este simbolul discernerii și al fermității de a tăia greșeala, confuzia, dar și dependențele afective, legările emoționale, falsele identificări. Vezi Matei 10: 34 - 39; Luca 12: 49 - 53. Vezi și Toma, cap 11.

și fiul contra tatălui
și ei se vor semeți fiecare în parte.

17. Iisus a spus:

Vă voi da ce ochiul n-a văzut,
și ceea ce urechea n-a auzit,
și ceea ce mâna n-a atins,
și ceea ce n-a ajuns în inima omului¹²².

18. Ucenicii l-au întrebat pe Iisus:

Spune-ne cum va fi sfârșitul nostru.

Iisus a spus:

Ați pătruns oare începutul
ca să vă preocupați de sfârșit?

Căci unde este început
acolo va fi și sfârșit.

Ferice de cel care se menține întru început¹²³:

acela va înțelege sfârșitul
și nu va gusta moartea.

19. Iisus a spus:

Ferice de cel care era deja
înainte ca el să existe¹²⁴.

Dacă veți deveni ucenicii mei
și veți păzi cuvintele mele,
aceste pietre vor veni să vă slujească.

Aveți într-adevăr cinci pomi în rai¹²⁵
care nu se schimbă nici vara nici iarna
și frunzele lor nu cad.

Cel care îi va recunoaște
nu va fi atins de moarte.

20. Ucenicii l-au întrebat pe Iisus:

spune-ne cu ce seamănă împărăția cerurilor?

El le-a răspuns:

Seamănă cu un bob de muștar,
cea mai mică dintre toate semințele,
dar când cade pe pământ lucrat,

ea face o tulpină mare
și devine un adăpost pentru pisările cerului.

21. Maria l-a întrebat pe Iisus:

Cu cine seamănă ucenicii tăi? El a spus:

¹²² Adică Duhul „pe care aveau să-L primească cei ce vor crede în El” (Ioan 7: 38, 39). Și va mai da „cunoștiința mântuirii, care stă în iertarea păcatelor” (Luca 1: 77).

¹²³ Textul gnostic al acestei Evanghelii dă aici un răspuns mai cerebral cu privire la „sfârșitul veacului”, decât Evangheliile canonice, unde răspunsul e concret, deși parabolic. (Matei 24: 3 -14; Ioan 20:15).

Gnoza își relevă aici procedeul șocării instanțelor pur raționale ale minții, suspendarea lor temporară, pentru a obține starea revelatorie, singura care îl apropie pe om de înțelegerea întrebărilor impenetrabile.

¹²⁴ Frază revelatorie. Corelează cu: „Înainte de Avram, Eu sunt” (Ioan 8: 58). Frază care, la gnostici, îndeamnă cu precădere la cunoaștere revelatorie.

¹²⁵ Simbolul celor 5 pomi ai raiului a fost discutat mult. A fost tălmăcit prin 5 sacrameinte, sau 5 simțuri duhovnicești (după Origene și tradiția patristică). Gnosticii au dezvoltat și un exercițiu spiritual vizând depășirea celor cinci simțuri.

Iată că niște hoinari
s-au instalat pe un ogor care nu era al lor¹²⁶.
Când vor veni stăpânii ogorului, vor zice:
Plecați de pe ogorul nostru!
Atunci ei se vor dezbrăca în fața aceloră¹²⁷,
vor lăsa totul și vor elibera ogorul
și-l vor da înapoi.
De aceea zic:
Dacă stăpânul casei va ști că va veni hoțul,
el va veghea înainte ca el să vină
și-l va împiedica
să facă o spărtură în casa Stăpânirii lui,
ca să-i înhațe lucrurile.
Dar voi să stați de veghe¹²⁸ în fața lumii.
Întăriți-vă din toate puterile,
astfel ca jefuitorii, să nu-și facă drum
răzbind spre voi.
Căci cele trebuitoare, pe care voi vă bizuiți,
ei le vor găsi.
De-ar exista printre voi un om prevenit!
Când holdele se coc,
el vine grabnic, cu coasa pregătită, și le culege.
Cine are urechi de auzit, să audă.

22. Iisus a văzut niște prunci.
El le-a spus ucenicilor săi:
Acești prunci care sug sunt asemănători
cu cel care intră în Împărăție.
Ei l-au întrebat:
Înseamnă ca devenind prunci
noi intrăm în Împărăție?
Iisus le-a spus:
Când veți face din doi Unul,
și lăuntru să semene cu afară,
și cele din afară să semene cu cele dinlăuntru,
și cele de sus să fie ca și cele de jos,
ca să aduceți bărbatul și femeia
într-unul singur,
ca bărbatul să nu fie bărbat,
și femeie să nu fie femeie;
și când veți fauri un ochi în ochiul vostru
și o mână în locul mâinii
și un picior în locul piciorului
și un chip în locul chipului vostru,
atunci veți intra în Împărăție.

23. Iisus a spus:
Vă voi alege unul dintr-o mie

¹²⁶ Câmpul cunoașterii; acesta aparține celui „îmbrăcat în Hristos”.

¹²⁷ Vor recunoaște că sunt goi.

¹²⁸ Prin veghe va surveni înțelepciunea, apoi „îmbrăcarea” în Duh. Vezi insistența pe veghere („nepsis”; „proseuesthe”, „gregoreite”) în toate Evangheliile și-n Epistole.

și doi din zece mii,
și aceia se vor înălța împreună.

24. Ucenicii au spus:

Arată-ne locul unde ești
căci trebuie să te căutăm.

El le-a spus:

Cel care are urechi să audă!

Lumina se află înăuntrul unei ființe luminoase

și ea luminează lumea toată.

Dacă nu luminează,
este o beznă.

25. Iisus a spus:

Iubește-ți aproapele ca pe sufletul tău;

ai grijă de el

ca de lumina ochilor tăi.

26. Iisus a spus:

Tu vezi paiul din ochiul aproapelui tău,

dar nu vezi bârna din ochiul tău.

Când vei arunca bârna din ochiul tău

atunci vei vedea limpede

cum să scoți paiul din ochiul aproapelui.

27. Iisus a spus:

Dacă nu postiți pe lumea aceasta¹²⁹,

nu veți afla Împărăția.

Dacă nu faceți din Sabat, Sabat¹³⁰

nu-l veți vedea pe Tatăl.

28. Iisus a spus:

Am stat în mijlocul lumii

și le-am apărut în carne.

I-am găsit pe toți beți¹³¹.

N-am găsit printre ei pe nimeni însetat

și sufletul meu s-a mîhnit pentru fiii oamenilor,

căci ei sunt orbi în inimile lor,

și nu văd deloc.

Că au venit goi pe lume

¹²⁹ „A muri lumii”: a fi liber, nedependent de lume. Acesta-i sensul lui „a posti”, în acest context. A face post nu doar de alimente, ci și de „lumesc” (Ioan 17:16 -17).

¹³⁰ Sabat (Shabbat), în ebraică, înseamnă oprire. Oprire pentru a face trecerea de la planul fizic la planul divin. Oprire pentru înălțarea minții.

În Psalmul 46: 10 scrie: „Oprîți-vă și cunoașteți că Eu sunt Dumnezeu”. Oprire din mecanica lucrului, pentru trăirea dimensiunii spirituale, a timpului liturgic.

Hristos a fost numit „Domnul Sabatului” (Matei 12: 8; Marcu 2: 28, Luca 6: 5).

Creștinii au început a serba ca zi de odihnă (sau de oprire) Duminică, drept slăvire a zilei de **Înviere** a lui Hristos. Astfel că, ziua a șaptea, ziua de oprire, are sensul puternic de înviere.

Romanii foloseau „săptămâna planetară”, denumind zilele după planete. Ziua a șasea era a lui Saturn (în engleză s-a păstrat: Saturday). Ziua a șaptea era a Soarelui (în engl. Sunday). Noi zicem Duminică după expresia „Ziua Domnului” sau „Ziua domnească” (latină: Dies Dominica; greacă: Kyriaki imera).

¹³¹ Amețiți de aparențe, de confuzia simțurilor, de ignoranță.

și tot goi vor pleca din lume.
Acum ei sunt beți.
Când își vor vărsa vinul,
atunci își vor schimba mințile.

29. Iisus a spus:
Dacă trupul s-a produs din cauza spiritului,
este o minune.
Iar dacă spiritul a apărut din cauza trupului,
este o minune din minune¹³².
Dar eu mă minunez de aceasta:
Cum oare atâta bogăție
a încăput în atâta strâmtime¹³³!

30. Iisus a spus:
Acolo unde sunt trei zeități,
ele sunt doar zeități.
Acolo unde sunt două sau una.
Eu sunt cu ea¹³⁴.

31. Iisus a spus:
Nimeni nu-i profet în satul său.
Nimeni nu-i doctor în casa lui.

32. Cetatea zidită pe un munte înalt
și care este bine întărită
nu poate cădea,
nici nu poate fi ascunsă.

33. Iisus a spus:
Cele auzite cu urechea ta
spune-le la o altă ureche,
vestește-le în cetate¹³⁵.
Că nimeni nu aprinde o lumină
ca s-o pună sub obroc
sau s-o țină în loc ascuns,
ci o pune pe un sfeșnic,
astfel ca toți de acolo
să vadă lumina.

34. Iisus a spus:
Dacă un orb conduce alt orb,
amândoi cad în șanț.

¹³² „Înșuși Duhul adeverește împreună cu duhul nostru că suntem copiii ai lui Dumnezeu” (Romani, 8:16; vezi și Ioan 1:14).

¹³³ Interesant aici condusă dezbateră priorității materiei sau spiritului. Răspunsul înțelept mută atenția, spontan, de la „dezbateră” la revelație: cum vastitatea poate locui în Ființă.

¹³⁴ Acest capitol, în mod forțat, este apropiat de unii comentatori de Evangheliile canonice (Matei 18: 20, Ioan 10: 34). Dimpotrivă, conținutul capitolului este accentuat gnostic. Gnoza avertizează despre riscul fărâmițării și despre puterea venirii spre centru, spre Unu.

¹³⁵ „Ce vă spun Eu la întuneric voi să spuneți la lumină” (Matei 10: 27. Vezi și Luca 8:16).

35. Iisus a spus:
Nu-i cu putință
ca unul să intre în casa celui puternic
și s-o ia cu sila,
decât dacă-i leagă mâinile¹³⁶.
Atunci îi va răscoli casa.

36. Iisus a spus:
Nu vă faceți griji dimineța pentru seară
și seara pentru dimineată
cu ce-o să vă îmbrăcați¹³⁷.

37. Ucenicii L-au întrebat:
În ce zi Te vei arăta?
În ce zi Te vom revedea?
Iisus a răspuns:
Când vă veți lepăda toate poverile
și veți fi goi precum copii nou-născuți,
și vă veți dezbrăca de haine
și le veți călca în picioare,
atunci îl veți vedea pe Fiul celui ce este Viu.
Și nu vă va fi teamă.

38. Iisus a spus:
de multe ori ați dorit să auziți
cuvintele pe care vi le spun acum.
Și nu este altul
de la care să le auziți.
Vor veni zile
când mă veți căuta
și nu mă veți găsi¹³⁸.

39. Iisus a spus:
Fariseii și cărturarii
au luat cheile Cunoașterii
și le-au ascuns.
Nu numai că n-au pătruns ei înșiși înăuntru,
dar nu i-au lăsat să intre nici pe cei ce doreau.
Dar voi fiți precauți ca șerpii
și curați ca porumbeii.¹³⁹

¹³⁶ Mânia, plăcerile, posesivitatea sunt legările mâinilor și a minții. Legările primejdiesc „casa“, ființa.

¹³⁷ Încă un îndemn la eliberare de „legările“, dependențele, înrobirile omului (Matei 6: 25 - 33; Luca 12: 21 - 31).

¹³⁸ Vezi și Luca 13: 33; 16: 16.

¹³⁹ **Calea iluminatorie.** Intrarea în împărăție este dobândită prin experiență mistică (trăirea misterului mântuirii, revelat de Hristos) și prin har. Clerul și inteligenția națiunii (fariseii și cărturarii pe vremea lui Hristos; o bună parte din slujitorii bisericii și îndrumătorii spirituali, în vremea noastră), au primit cheia dar, ca să intre, au nevoie ei înșiși de o experiență mistică, și aceasta le lipsește.

„Vai de voi, învățători ai Legii! Pentru că voi ați pus mâna pe cheia cunoașterii (gnoseos); nici voi n-ați intrat, iar pe cei ce voiau să intre i-ați împiedicat să intre” (Luca 11: 52). Chiar Origene observa, încă din timpul acela, că preoții nu aprofundau învățătura lui Hristos până la miezul ei salvator. Origene zice: „Ei împart nucile fără să spargă coaja și copiii își rup dinții. Ei n-au pătruns în migdală, în nucleul mesajului”.

40. Iisus le-a spus:
Un butuc de vie sădit tară Tatăl
nu prinde viață;
el va fi smuls din rădăcină
și va pieri.¹⁴⁰

41. Iisus a spus:
Celui care are din plin
i se va da;
iar de la cel care nu are
se va lua
chiar puținul pe care îl are.¹⁴¹

42. Iisus a spus:
Fiți trecători.¹⁴²

43. Ucenicii l-au întrebat:
Cine ești
ca să ne zici asemenea lucruri?
[Iisus a răspuns:]
Din cele ce vă spun
nu aflați oare cine sunt?
Dar voi sunteți ca fariseii:
Ei iubesc pomul
și îi disprețuiesc rodul.
Ei iubesc rodul
și disprețuiesc pomul¹⁴³.

Astăzi, părintele Teoclit Dionisiatul, de pe Athos, spune același lucru: „Experiența mistică este *„terra incognita*” chiar și pentru episcopi și clerici” (*Flori atonite*, 1990). Adică s-a pierdut sensul iluminatoriu al creșterii duhovnicești (sens elucidat în *Filocalia*).

¹⁴⁰ „Orice răsad, pe care nu l-a sădit Tatăl meu cel ceresc, va fi smuls din rădăcină” (Matei 15: 13). A lucra în Numele Tatălui înseamnă a fi înrădăcinat în chiar Izvorul vieții.

¹⁴¹ Paradox întâlnit și-n Evangheliile sinoptice (Matei 13: 12, 25; Marcu 4: 25; Luca 8: 18; 19: 26). Stimularea spiritului de ofrandă și de diminuare a egoului: „Cu cât mai mult dăruiești cu atât mai mult vei dobândi”.

¹⁴² Cel mai scurt capitol (Rostire) din Toma merită un comentariu mai lung.

„Fiți trecători” înseamnă: luați cunoștință de condiția voastră de oaspeți pe acest pământ. În Levitic citim: „... Țara este a Mea, iar voi sunteți la mine ca niște străini și venetici”. Sau, altă traducere: „Pământul este al meu, iar voi sunteți străini și oaspeți” (Levitic, 25: 23; vezi și Psalm 39:13).

O idee străveche în scrierile religioase: creștinul este un străin, un pelerin și un călător. Patria sa este cerul, iar pământul îi este doar o reședință trecătoare. „Parohia” înseamnă „grup distinct de străini în mijlocul lumii, fără să accepte standardele acestei lumi, ci doar standardele lui Dumnezeu” (*W. Barclay, Analiză semantică a unor termeni din Noul Testament*).

Tertulian zice: Creștinul știe că viața pe pământ este un pelerinaj.

Și Fericitul Augustin zice că cerul, iluminarea este „țara noastră natală”.

O inscripție foarte veche (considerată o rostire apocrifă), este cea descoperită pe un templu din Skiri (India): „Iisus a spus: Lumea nu-i decât un pod; voi trebuie să treceți peste el și să nu vă clădiți locuințele voastre pe el”.

Un comentator american (Craig Schenk) spune că, enunțul 42 din Toma este străin spiritului creștin. Și totuși, versetul amintește de îndemnul lui Hristos la nefixare, la nedependență de haine, de habitat: vezi comparația cu păsările cerului pe care el o oferă ucenicilor săi.

Îndemnul lăsării lumii (lumescului) se deschide spre experiența mistică și se adresează celor chemați spre mistică. În monahism, virtutea xeniteia subliniază condiția de „străin”, pelerin pe acest pământ.

Mai amintim că un vers memorabil din literatura modernă, Apollinaire, sună astfel: „Passons, passons, puisque tout passel”.

¹⁴³ Cf Ioan 8: 25, 39; Luca 6:43 - 44.

44. Iisus a spus:
Cine îl hulește pe Tatăl
va putea fi iertat,
Cine îl hulește pe Fiul
va putea fi iertat.
Dar cine îl hulește pe Sfântul Duh
nu va fi iertat nici pe pământ, nici în cer¹⁴⁴.

45. Iisus a spus:
Nu culegi struguri-de pe tufișuri de spini,
nici smochine de pe scaieți,
căci aceștia nu dau rod.
Omul bun zămislește binele din tezaurul lăuntric
Omul stricat dă lucruri stricate
din visteria lui viciată,
care se află în inima sa.
Căci toate câte se zămislesc
sunt din plinul inimii.

46. Iisus a spus:
De la Adam până la Ioan Botezătorul,
dintre toți câți sunt născuți din femeie,
nimeni nu-l întrece pe Ioan Botezătorul,
pentru că ochii săi nu sunt învăluiți.
Dar eu vă spun:
cel care dintre voi va deveni mic¹⁴⁵
va cunoaște Împărăția
și-l va întrece pe Ioan.

47. Iisus a spus:
Nu-i cu putință
ca un om sa încalece doi cai deodată,
sau să întindă două arcuri.
Nu-i cu putință
ca un servitor să slujească la doi stăpâni,
decât doar cinstindu-l pe unul
și nesocotindu-l pe celălalt.

Nimeni, bând un vin vechi,
nu dorește, în aceeași clipă unul nou.
Nu pui un vin nou
într-un burduf vechi,
ca să nu se spargă;
și nu pui vinul vechi
într-un burduf nou
că se strică vinul.
Nu coși un petec vechi
la o haină nouă

¹⁴⁴ Cf. Matei 12: 31 - 32.

¹⁴⁵ În originalul coptic, este folosit cuvântul „mic”; unii traducători au propus cuvântul „prunc, copil”. Este posibilă și trimiterea la „smerit”. „Împărăția cerului este un abis de smerenie” spunea un ascet în vechime. (Vezi și Luca 7: 28; și Toma, 22).

că se rupe degrabă.¹⁴⁶

48. Iisus a spus:

Dacă doi fac pace deplină unul cu celălalt
în aceeași casă,
ei vor spune muntelui:
„Urnește-te!”
și el se va urni.

49. Iisus a spus:

Fericiți cei singuri¹⁴⁷ și aleși
căci aceia vor afla Împărăția.
Din ea ați ieșit
Și iarăși în ea vă veți întoarce.

50. Iisus a spus:

Dacă veți fi întrebați:
De unde sunteți?
Spuneți-le:
Venim din lumină,
acolo unde lumina s-a făcut
din ea însăși
și s-a făcut văzută în chipul lor.
Dacă vă întreabă:
Voi sunteți aceia?
Răspundeți:
Noi suntem fiii săi
și suntem dintre cei aleși de Tatăl cel Viu.
Dacă vă întreabă:
Care-i semnul Tatălui dinlăuntrul vostru?
Spuneți-le:
Este în același timp o mișcare și un repaos.¹⁴⁸

51. Ucenicii L-au întrebat:

În ce zi va veni odihna celor morți
Și în ce zi
va veni lumea nouă?
El le-a răspuns:
Ceea ce așteptați a și venit,

¹⁴⁶ În acest capitol sunt reperabile două părți distincte. Prima parte, reia porunca din Evangheliile canonice, unde e formulată mai precis: nu poți sluji și lui Dumnezeu și Banului. Aici în Toma, ideea este orientată spre practica contemplativă: mentalul prins de două preocupări se dispersează, slăbește.

Partea a doua a acestui capitol, despre înnoirea firii prin Vestea cea nouă, este elucidată prin Luca 5: 36 - 39.

¹⁴⁷ **Monachos** înseamnă cei singuri, dar și „cei unificați”. Monos înseamnă unul, având și sensul de „întoarcere la Unul”. Unul este și monahul, dar și grupul de credincioși în biserică: biserica este trup religios unificat. La vremea când a fost rostit acest text, Hristos nu putea folosi cuvântul „monohos” cu sens de călugăr, ci în sens de: îndepărtat de lume, dar și: nescindat, unificat lăuntric.

¹⁴⁸ Capitul gnostic prin excelență: cunoașterea este văzută ca o experiență a luminii.

În Evangheliile canonice, Hristos este „Lumina lumii”: „Cine Mă urmează pe Mine nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (Ioan 8: 12). Și „Credeti în lumină [în Hristos], ca să fiți fii ai luminii” (Ioan 12: 35 - 36).

Evangheliile vorbesc limpede despre „urmarea lui Hristos” drept cale a salvării; în timp ce gnoza învăluie acest aspect în exprimări cerebrale.

Ultimul verset din capitol, despre unirea contrariilor prin contemplație, este iarăși tipic gnostic.

dar voi nu o cunoașteți.¹⁴⁹

52. Ucenicii I-au spus:
24 de profeți au vorbit în Israel,
toți s-au rostit prin Tine.
El le-a spus:
Voi l-ați lăsat pe Cel Viu
care-i în fața voastră
și ați vorbit despre morți¹⁵⁰.

53. Ucenicii l-au întrebat:
Tăierea împrejur e folositoare sau nu?
El le-a spus:
Dacă era folositoare,
tații lor i-ar fi făcut tăiați împrejur din mamele lor.
Dar adevărata tăiere împrejur din spirit¹⁵¹
se arată foarte folositoare.

54. Iisus a spus:
Ferice de voi, cei săraci,
că a voastră este Împărăția cerurilor.

55. Iisus a spus:
Cel ce nu-și lasă tatăl și mama
nu va putea fi ucenicul Meu
Cel ce nu-și lasă frați și surori
și nu-și duce crucea cum o duc Eu
nu va fi vrednic de Mine.¹⁵²

56. Iisus a spus
Cel care a cunoscut lumea
a găsit un cadavru,
și cel care a găsit un cadavru
este superior lumii.

57. Iisus a spus:
Împărăția Tatălui e asemănătoare unui om
care a semănat un grâu bun.
Vrăjmașul său a venit noaptea
și a semănat neghină¹⁵³ prin grâu.
Omul n-a lăsat să se smulgă neghina
de teamă ca, plivind neghina,
să nu smulgă și grâul cu ea.
Într-adevăr, la vremea culesului,

¹⁴⁹ Vezi: Matei 24: 42; Luca 17: 20 - 21; Ioan 5: 25.

¹⁵⁰ Taina mântuirii (mysterium) „a fost ținută ascunsă timp de veacuri”, a fost arătată prin prooroci, (Romani 16: 25 - 26) dar primirea ei se face nu prin scris, ci prin trăirea lângă cel Viu, comuniunea cu El. (vezi și Marcu 12: 24 - 27).

¹⁵¹ Legământul cel nou este „în Duh și adevăr” (Ioan 4: 24). „Tăierea împrejur nu este nimic, și netăierea împrejur nu este nimic, ci păzirea poruncilor lui Dumnezeu” (I Corinteni 7:19).

¹⁵² Paralelisme cu Evangheliile canonice. Despre eliberare, sacrificiu, purtarea crucii (Luca 14: 26; Matei 10: 37; Marcu 8: 34).

¹⁵³ Neghina, buruiana, în grecește: **zizania**. „Dușmanul” este cel care seamănă „zâzanie”, discordie. „Diabolos” este cel care dezbină. Arderea răului se petrece concomitent cu întărirea trăsăturilor bune și sporirea discernământului.

neghina se va desluși bine.
Atunci va fi smulsă și arsă.¹⁵⁴

58. Iisus a spus:
Fericit bărbatul care a îndurat încercări.
El a aflat viața.¹⁵⁵

59. Iisus a spus:
Priviți spre Cel Viu
atât timp cât trăiți;
cu teamă că puteți muri
și atunci, încercând să-L vedeți,
nu veți ajunge să-L vedeți.¹⁵⁶

60. Ei au văzut un samaritean
ducând un miel.
Mergând în Iudeea.
Iisus i-a întrebat pe ucenici:
De ce se învârtește pe lângă miel omul acela?
Ei au răspuns:
Vrea să-l taie și să-l mănânce.
El le-a spus:
Atâta timp cât mielul e viu,
el nu-l va mânca,
ci numai dacă îl taie
și dacă îl face un stârv.
Ei au spus:
Firește, n-ar putea altfel.
El le-a spus:
Aveți grijă să căutați un loc, pentru voi,
în Liniște¹⁵⁷.
Ca să nu deveniți stârvuri,
și să nu fiți mâncați.¹⁵⁸

61. Iisus a spus:
Doi se vor odihni pe un pat:
unul va muri, altul va trăi¹⁵⁹.
Salomeea¹⁶⁰ a întrebat:
Cine ești, omule?
Că zămislit din Unul,
ai stat pe lavița mea
și ai mâncat la masa mea?

¹⁵⁴ Paralelism cu „Pilda neghinei”, din Matei 13: 24 - 30, 36 - 43.

¹⁵⁵ Paralelism cu Epistola lui Iacov, despre răbdare: „Fericit cel ce răbdă ispita”, căci acela „va primi cununa vieții” (1: 12), „Iată, noi numim fericiți pe cei ce au răbdat” (5:11).

¹⁵⁶ Paralelism îndepărtat cu evangheliile canonice, conform Ioan 6: 50; 8: 21; 16: 16.

¹⁵⁷ **Liniște**. Acest cuvânt, pe care și traducătorii în alte limbi îl scriu cu majusculă, poate fi o trimitere la practica Liniștii. Ca să rămâi viu, ca să nu fii „devorat”, este nevoie de întărire, de Liniștea metodică, sporitoare. Omul stă astfel împotriva morții.

¹⁵⁸ Paralelisme cu părțile din Evangheliile și Epistole care îndeamnă la „veghe neîntreruptă” și o „rugăciune neîntreruptă”.

¹⁵⁹ Posibilă trimitere la „sfârșitul veacului acestuia și semnele venirii Fiului Omului” (Cf. Matei 24: 40 - 44).

¹⁶⁰ Despre inițiativa Salomeea, ucenică a lui Iisus Hristos, se vorbește în tratatul **Pistis Sophia** (înțelepciunea credinței), și-n alte scrieri gnostice.

Iisus i-a spus ei:
Eu sunt Cel purces
din Cel Egal cu Sine.
Mi s-a dat ceea ce vine de la Tatăl meu.
Salomeea a spus:
Eu sunt ucenica ta.
Iisus a grăit către ea:
De aceea eu zic:
Când ucenicul este unificat,
el se umple de lumină.
dar când este scindat,
el se umple de întuneric.

62. Iisus a spus:
Eu dezvălui tainele
celor ce sunt vrednici de taine.
Mâna ta stângă să nu știe
ce face mâna ta dreaptă.

63. Iisus a spus: Era un om bogat
care stăpânea o mare avere.
El își spunea:
Voi folosi avuția
ca să semăn, să răsădesc, să culeg,
să-mi umplu hambarele cu grâne,
să nu duc lipsă de nimic.
Așa gândea el în sinea lui.
Și chiar în noaptea aceea, el muri.
Cine are urechi, să audă.¹⁶¹

64. Iisus a spus:
Un om aștepta oaspeți.
După ce a pregătit bucatele,
a trimis servitorul să cheme oaspeții.
A mers la primul și i-a spus:
Stăpânul meu te cheamă la masă.
Acesta a răspuns:
Am banii pentru negustori,
ei vin la mine diseară,
trebuie să vorbesc cu ei;
nu pot veni la masă.
S-a dus la altul, și i-a spus:
Stăpânul meu te invită.
Acesta i-a răspuns:
Am cumpărat o casă și asta-mi ia o zi.
N-am cum să vin.
S-a dus la altul și i-a spus:
Stăpânul meu te cheamă.
Acesta i-a răspuns:
Mi se însoară un prieten

¹⁶¹ (Cf. Luca 12:16 - 21; Ioan 4:12)

și eu îi pregătesc masa.
Nu voi putea veni. Să mă ierți.
S-a dus la altul și i-a spus:
Stăpânul meu te invită.
Acesta i-a răspuns:
Am cumpărat pământuri
mă duc să iau arenda.
Nu voi putea veni. Mă scuți.
Servitorul se întoarce
la stăpânul său și îi spune:
Cei pe care i-ai invitat la masă s-au scuzat.
stăpânul i-a spus servitorului:
să ieși în drum
și pe oricine ai să găsești
să-i aduci la masă.
Cumpărătorii și negustorii
nu vor intra
în sălașul Tatălui Meu.¹⁶²

65. El a spus:
Un gospodar avea o vie.
A dat-o pe seama unor lucrători
ca s-o îngrijească
și să primească de la ei roadele.
Și-a trimis servitorul
ca lucrătorii să-i dea roadele viei.
Ei au pus mâna pe servitor
și l-au bătut, aproape să-l omoare.
Servitorul a mers
și i-a povestit stăpânului.
Stăpânul și-a zis:
Poate că nu l-au recunoscut!
A trimis un alt servitor.
Lucrătorii l-au bătut și pe acesta.
Atunci stăpânul și-a trimis fiul.
El și-a spus:
Poate că pe fiul meu îl vor lua în seamă!
Cum lucrătorii aceia știau
că fiul este moștenitorul viei,
l-au prins și l-au ucis.
Cine are urechi să audă.¹⁶³

66. Iisus a spus:
Arătați-mi piatra
pe care zidarii au aruncat-o:
este chiar piatra unghiulară.¹⁶⁴

67. Iisus a spus:

¹⁶² Paralelă frapantă cu Evangheliile canonice. Tema ospățului și tema Mirelui.
Ospățul: scoatere din cotidian, din lumesc; așezare la masa stăpânului.

¹⁶³ Paralelism strâns cu Evangheliile canonice.

¹⁶⁴ (Cf. Matei 21: 41-43)

Cel care cunoaște Întregul,
dacă e lipsit de el însuși,
e lipsit de Întreg.¹⁶⁵

68. Iisus a spus:
Ferice de voi
când vă vor izgoni
și când vă vor ocări.
Dar ei nu vor găsi locul lăuntric
unde prigoana nu ajunge.¹⁶⁶

69. Iisus a spus:
Feriți cei prigoniți până-n adâncul inimii,
că aceia l-au cunoscut într-adevăr pe Tatăl.
Feriți cei ce flămânez,
că aceia se vor sătura.

70. Iisus a spus:
Când veți zămisli aceasta în voi,
Ceea ce ați zămislit vă va salva.
Dar dacă aceasta¹⁶⁷ nu sălășluiește în voi,
Ceea ce vă lipsește vă va ucide.

71. Iisus a spus:
Voi dărâma această casă
și nimeni n-o va putea reclădi.

72. Un om I-a spus:
Vorbește cu frații mei
ca să împartă cu mine averea tatălui.
El i-a spus:
Omule, cine a făcut din mine un împărțitor?
Apoi s-a întors spre ucenici și le-a spus:
Oare sunt un împărțitor?¹⁶⁸

73. Iisus a spus:
Recolta este bogată,
dar lucrătorii sunt rari.
Cereți așadar Domnului
să vă trimită lucrători la cules¹⁶⁹.

74. El a spus:
Doamne, mulți sunt pe lângă fântână,
dar nimeni nu scoate apă!¹⁷⁰

¹⁶⁵ Posibil paralelism cu versetul: „Și ce folosește unui om să câștige toată lumea, dacă își pierde sufletul?” (Marcu 8: 36).

¹⁶⁶ Paralelism cu dezvăluirea: „unde mă duc Eu, ei nu pot veni” (Ioan 13: 33).

¹⁶⁷ „Aceasta” înseamnă aici Cunoașterea. Versetul amintește de parabola talașilor. Paralelism îndepărtat cu: „Celui ce are, i se va da (...) iar de la cel ce n-are, se va lua chiar și ce are” (Matei 13: 12).

¹⁶⁸ În evangheliile canonice, prin acest context este biciuită lăcomia, posesivitatea (Pilda bogatului, în Luca 12: 13 -15). În Evanghelia după Toma, verbul „a împărți” este întrebuințat cu sensurile: a lua partea cuiva anume; dar și: a fracționa, a diviza.

¹⁶⁹ Paralelism strâns cu Evangheliile canonice (Cf. Matei 9: 37; Luca 10: 2).

75. Iisus a spus:
Mulți stau la ușă,
dar numai cei singuri și despovărați
vor intra în casa nunții.¹⁷¹

76. Iisus a spus:
Împărăția Tatălui e asemenea întâmplării
cu neguțătorul care avea o grămadă de mărfuri
și a găsit o perlă.
Neguțătorul era înțelept:
a vândut mărfurile
și a cumpărat perla, pentru el.
Așa și voi: îngrijiți-vă de comoara
nesticătoare,
ce se păstrează în locul unde
molia nu ajunge s-o atingă
și viermele n-o roade.

77. Iisus a spus:
Eu sunt lumina de deasupra tuturor.
Eu sunt Întregul.
Întregul a ieșit din Mine.
Întregul a ajuns până la Mine¹⁷².
Tăiați lemne: Eu sunt acolo.
Ridicați o piatră
și Mă veți găsi acolo¹⁷³.

78. Iisus a spus:
De ce cutreierați ținutul?
Să găsiți o trestie bătută de vânt?
Sau să găsiți un om cu haine subțiri?
Așa sunt cârmuitorii și mai marii voștri.
Ei au haine fine,
dar ei nu vor putea cunoaște adevărul.

79. O femeie din mulțime i-a zis:
Ferice de pântecele care te-a purtat
și pieptul care te-a alăptat.
El i-a spus:
Fericiți cei care au ascultat cuvântul Tatălui
și l-au păzit cu adevărat.
Căci vor veni zile în care veți spune:
Ferice de pântecele care n-a rodit

¹⁷⁰ Îndemnul la practică, singura care vindecă și salvează. Origene a cunoscut acest verset și l-a citat în lucrarea *Contra Celsum*; dovadă că Evanghelia după Toma a avut o circulație în antichitate.

¹⁷¹ Paralelă îndepărtată cu Evangheliile canonice. „Casa nunții”: trimitere la tema Mirelui (vezi și capitolul 64).

Pe Hristos îl iubești ca pe un mire, nu ca pe un maestru. Asemenea contexte sunt rare în Evanghelia după Toma, care-l vede pe Hristos mai mult în ipostaza de povățuitor.

¹⁷² Acest capitol trebuie citit fără idei sau temeri panteiste. Ci amintindu-ne de epistolele pauline: „Din El, prin El și pentru El sunt toate lucrurile” (Romani, 11: 36).

¹⁷³ Pentru ucenicii Săi, Hristos este o prezență continuă. Ascetul, misticul știu aceasta; și-n lucrarea mâinilor există stare de rugăciune, când ții mintea nedezipită de Dumnezeu.

și de sâinii care n-au alăptat.¹⁷⁴

80. Iisus a spus:
Cel care a cunoscut lumea
a găsit trupul.
Dar cel care a găsit trupul
este superior lumii.

81. Iisus a spus:
Cel care a ajuns bogat
să devină rege.
Și cel care are puterea
să renunțe la ea.

82. Iisus a spus:
Cel care stă aproape de Mine
este aproape de flacăra¹⁷⁵.
Cel care-i departe de mine
este departe de Împărăție.

83. Iisus a spus:
Chipurile se arată omului,
dar lumina din ele este ascunsă,
în chipul din lumină al Tatălui.
El se va face văzut,
dar chipul său va fi ascuns de lumina sa¹⁷⁶.

84. Iisus a spus:
Când veți vedea cu cine semănați,
vă veți bucura¹⁷⁷.
Dar când veți vedea chipurile
care de la începuturi erau în voi¹⁷⁸,
dinainte de voi erau în voi,
care nici nu mor, nici nu se arată,
ce mult veți îndura atunci!

85. Iisus a spus:
Adam a ieșit dintr-o mare putere
și dintr-o mare bogăție,
dar el n-a fost mai valoros ca voi.
Căci, dacă ar fi fost ca voi,
n-ar fi avut moarte¹⁷⁹.

¹⁷⁴ (Cf. Luca 11: 27 - 28; 21: 23 - 29)

¹⁷⁵ În original „sate”: foc. Ne evocă „rugul aprins” simbolul locului unde se destăinuie Cuvântul lui Dumnezeu. Hristos este chiar acest foc (logosul) întrupat.

Acest capitol este citat de mulți Părinți din paleocreștinism.

¹⁷⁶ Acest gen de formulare nu este specific Mântuitorului. Se poate face o paralelă îndepărtată între acest capitol și Epistola Sfântului Pavel către Coloseni (1:15 -17).

¹⁷⁷ „Noi toți privim cu fața descoperită, ca într-o oglindă, slava Domnului, și suntem schimbați în același chip al lui, din slavă în slavă, prin Duhul Domnului” (II Corinteni 3: 18).

¹⁷⁸ Exercițiu gnostic de meditație la chipul tău de dinaintea nașterii.

¹⁷⁹ Biruința asupra morții o aduce dobândirea naturii Noului Adam.

86. Iisus a spus:
Vulpile au vizuini
și pasările au cuiburi;
dar Fiul Omului n-are un loc
unde să-și pună capul și sa se odihnească¹⁸⁰.

87. Iisus a spus:
Jalnic este trupul
care depinde de un trup,
și jalnic este sufletul
care depinde de acestea două.

88. Iisus a spus:
Îngerii vor veni la voi,
vor veni și profeții
și vă vor da ce este al vostru¹⁸¹.
Și voi, la fel, dați-le
cele avute de voi.
Spuneți-vă vouă înșivă:
în ce zi vor veni
și vor lua ce este al lor?

89. Iisus a spus:
De ce spălați paharul pe dinafară?
Nu înțelegeți oare
că cel care a creat interiorul
tot el a creat și exteriorul?¹⁸²

90. Iisus a spus:
Veniți la mine,
căci jugul meu e ușor
și asprimea mea e blândă
și veți găsi odihna¹⁸³.

91. Ei L-au întrebat:
Spune-ne cine ești,
ca noi să credem în Tine.
El le-a zis:
Voi citiți fața cerului și a pământului,
dar pe cel care stă lângă voi
voi nu l-ați recunoscut,
și acest moment
voi nu știți să-l citiți¹⁸⁴.

Paralelism sau mai curând interferențe între acest paragraf și Epistola către Romani (5: 12). Elucidări despre „mințea Noului Adam”, în Maxim Mărturisitorul.

¹⁸⁰ Paralelă strânsă cu Evangheliile canonice.

¹⁸¹ Posibil sens: „Vă vor da ceea ce deja aveți”. Vă vor activa un nivel de conștiință superior celui cotidian. Exercițiu gnostic de trezire a stărilor mentale înalte.

¹⁸² Gnoza insistă pe percepția non-dualității și ecoul ei unificator asupra omului.

¹⁸³ Paralelă strânsă cu Evangheliile canonice.

¹⁸⁴ Gnosticul este „fiul clipei”, el știe să valorizeze spontan, să trăiască „aici și acum”. Este o revanșă (mai mult dorită) asupra pantei cerebrale.

92. Iisus a spus:
Căutați și veți găsi.
Dar lucrurile
despre care m-ați întrebat altădată,
și pe care nu vi le-am spus atunci,
acum țin să vi le spun¹⁸⁵,
dar voi nu mă mai întrebați de ele.

93. Nu dați cele sfinte la câini
ca ei să nu le ia drept gunoi.
Nu arunca perle la porci,
ca ei să nu le prefacă-n murdărie¹⁸⁶.

94. Iisus a spus:
Cel ce căuta va găsi
și celui ce bate i se va deschide.

95. Iisus a zis: Dacă aveți bani,
nu-i împrumutați cu camătă,
ci dați-i celui
de la care nu-i primiți înapoi.

96. Iisus a spus:
Împărăția Tatălui este ca-n întâmplarea cu femeia
care a luat un pic de drojdie
și a pus-o în aluat
și aluatul a crescut și s-au făcut pâini mari.
Cine are urechi, să audă!

97. Iisus a spus:
Împărăția Tatălui seamănă
cu femeia care ducea un vas de lut plin cu făină.
În timp ce mergea pe drum,
vasul a crăpat de la toartă
și făina s-a vărsat în spatele ei pe drum.
Cum ea n-a prins de veste,
nu s-a necăjit că pierde
Ajunsă acasă,
ea a pus vasul jos,
și l-a găsit gol¹⁸⁷.

98. Iisus a spus:
Împărăția Tatălui seamănă omul care

Parțial paralelism cu Evangheliile canonice: „Fățarnicilor, fața pământului și a cerului știți s-o deosebiți: vremea aceasta cum de n-o deosebiți?” (Luca, 12: 56).

¹⁸⁵ Există un decalaj între rugăciune și răspunsul la rugăciune. Omul, din nerăbdare, ar vrea răspunsul imediat. Și astfel el micșorează șansa dialogului cu divinitatea și ratează fericirea.

¹⁸⁶ Paralelism cu Evangheliile canonice.

¹⁸⁷ Paralelism cu un alt text gnostic: Evanghelia Adevărului. Avertizare despre acel cumul imperceptibil de erori, acele pierderi imperceptibile care, prin acumulare, primejduiesc viața, împărăția se dobândește prin paza „vasului”. Tragic este că omul neștiind când se golește vasul cel ales al ființei, înaintează surzător. Pierderea i se ascunde și el nu știe că pierde.

voia să ucidă un om de seamă.
El a scos sabia din teacă, acasă,
și a străpuns peretele
ca să știe dacă are mână sigură.
Atunci l-a ucis pe omul de seamă¹⁸⁸.

99. Ucenicii I-au spus:
Frații Tăi și mama Ta sunt afară.
El le-a răspuns:
Cei care fac voia Tatălui Meu
aceia sunt frații Mei și mama Mea
Și aceia vor intra
În Împărăția Tatălui Meu.

100. Ei i-au arătat lui Iisus un ban de aur
și I-au spus:
Oamenii Cezarului cer de la noi tribut.
El le-a spus:
Dați Cezarului ce este al Cezarului,
dați lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu
și Mie ce este al Meu.

101. Cine nu-și lasă tatăl și mama
ca Mine
nu poate fi ucenicul Meu.
Și cine nu-și iubește tatăl și mama
ca Mine
nu poate fi ucenicul Meu.
Căci mama M-a născut,
dar adevărata Mamă Mi-a dat viață.

102. Iisus a spus:
Bieții de fariseii
Ei seamănă cu un câine care
doarme în ieslea boilor,
și nu mănâncă nici el,
nici nu-i lasă pe boi să mănânce¹⁸⁹.

103. Iisus a spus:
Ferice de omul care știe
când sau prin ce loc pot intra jefuitorii.
Astfel el se va deștepta,
își va aduna forțele,
își va întări brațele
înainte ca ei să se strecoare¹⁹⁰.

104. Ei au spus:
Vino să ne rugăm astăzi și să postim.

¹⁸⁸ Parabola expulzării ego-ului. „Omul de seamă” poate simboliza egoul superdezvoltat; peretele este simbolul opacității care ne separă de Dumnezeu și de semenii.

¹⁸⁹ Compară cu capitolul 39.

¹⁹⁰ Paralelism strâns cu Evangheliile canonice. Vezi Matei 24: 43.

Iisus a spus:
Cu ce-am greșit oare
sau în ce am fost biruit?
Când Mirele iese din casa nunții
tocmai atunci să postești și să te rogi!¹⁹¹

105. Iisus a spus:
Pe cel ce-și va ști tatăl și mama
ei îl vor numi fiu de desfrânată¹⁹².

106. Iisus a spus:
Când veți face din doi Unul
veți deveni Fiul Omului:
și dacă veți zice:
Munte, urnește-te!
el se va urni.

107. Iisus a spus:
Împărăția seamănă cu un păstor care
avea 101 de oi.
Una dintre ele, cea mai mare, a dispărut.
El le-a lăsat pe cele 99
și s-a dus s-o caute pe aceea una
până ce a găsit-o.
După toată truda el a spus către ea:
“Îmi trebuiești mai mult decât celelalte 99”.

108. Iisus a spus:
Cel care bea de la gura Mea
va deveni ca Mine
Eu voi fi el
și cele ascunse îi vor fi dezvăluite.

109. Iisus a spus:
Împărăția este asemenea unui om care
avea o comoară ascunsă pe ogorul lui,
dar el n-o cunoștea.
După moartea sa ogorul i-a rămas fiului.
Nici fiul nu știa nimic.
A luat în stăpânire ogorul
și l-a vândut.
Cel care l-a cumpărat a venit să-l are.
Lucrând el a găsit comoara.
El a început să împrumute bani
tuturor care voiau.

¹⁹¹ Paralelism îndepărtat cu Matei 2:18 - 20; Luca 5: 33 - 35.

¹⁹² Unii comentatori admit că aici este o exprimare prin paradox. Alții presupun că fraza se termină cu semnul întrebării (dar nu sunt indicii în acest sens, în original). În fine, alții opinează că ar fi o greșeală a copistului antic, care ar fi scris porne (desfrânare) în loc deprome (om).
Dar, pentru că ne aflăm pe terenul Gnozei, se poate admite că este o rostire-paradox. Dacă rostirea 106 este o continuare și o replică la 105, atunci „tatăl și mama” sunt termenii unei dualități pe care inițiatul trebuie să-i unifice.

110. Iisus a spus:
Cel care a găsit lumea
și a devenit bogat,
să lase lumea¹⁹³.

111. Iisus a spus:
Cerurile și pământurile se înfășoară
în fața voastră
și Cel Viu ieșit din Cel Viu
nu va vedea moarte¹⁹⁴.
Pentru că, vă spun:
Când cineva se găsește pe sine,
lumea nu-i mai presus decât el.

112. Iisus a spus
Jalnică e carnea care depinde de suflet.
Jalnic e sufletul care depinde de carne.

113. Ucenicii L-au întrebat:
În ce zi va veni Împărăția
Iisus a răspuns:
N-o veți vedea dacă stați s-o pândeți.
Nu se poate spune:
Iată, este aici!
sau: iată, este acolo!
ci Împărăția Tatălui se întinde pe tot pământul
și oamenii n-o văd.¹⁹⁵

114. Simon Petru I-a spus:
să iasă Măria dintre noi,
căci Viața aceea nu-i pentru femei!
Iisus a spus:
Iată că Eu o voi îndruma
ca să se facă bărbat
și ea va fi un spirit viu
asemenea vouă, bărbaților.
Căci orice femeie care se va face bărbat
va intra în Împărăția cerurilor.¹⁹⁶

¹⁹³ Acest capitol 110 este variantă sau întărire a capitolului 81. (Vezi și Matei 16: 24 - 26).

¹⁹⁴ Capitol care pare să încheie Evanghelia lui Toma. Conține accente de Apocalipsă și Parusie. Paralelism îndepărtat cu Evangheliile canonice: „Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece” (Matei 21: 33).

¹⁹⁵ Paralelism îndepărtat cu Luca 17: 20 – 21; Matei 24: 3.

¹⁹⁶ Capitolul 114 tratează despre obținerea perfecțiunii prin integrarea conținuturilor feminine și masculine ale minții, prin credință și prin asceză.

Pentru a explica acest capitol, comentatorii recurg la încă un text apocrif: „Evanghelia după Măria”.

Ca o completare, se citează un paragraf din Matei: unii „s-au făcut fameni pentru împărăția cerurilor” (19: 12).

Evident că discuția se mută de la fiziologic la simbolică spirituală.

Vom înțelege acest capitol și printr-o trimitere la Maxim Mărturisitorul (Filocalia, vol. III, întrebarea 25). Firește, Maxim Mărturisitorul nu pornește de la Evanghelia după Toma, ci de la Sfântul Pavel.

Maxim Mărturisitorul distinge trei stadii ale minții, dinspre natural spre spiritual: mintea de femeie, mintea de bărbat și mintea lui Hristos. Orice om, indiferent de sex, poate cunoaște cele trei stadii ale minții.

În primul stadiu, predomină intuiția, valurile emoționale.

Prin asceză și har, se dobândește „mintea de bărbat”, dominată de rațiune (logos). Îngerul - logos este reprezentat printr-un bărbat în veșminte albe.

Stadiu ultim este dobândirea Minții lui Hristos: puritatea desăvârșită, kenoză, atribute divine. Aceste referințe sunt mistice.

Maxim Mărturisitorul spune: „Iar cap al lui Hristos, adică al rațiunii negată tainic prin depășire, este Mentea ridicată în chip absolut și infinit peste toate și în tot chipul. Pe aceasta, Hristos cel înțeles spiritual ca Rațiunea Minții prin fire, o face cunoscută celor vrednici. Pentru că, zice: Cel ce m-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl”.

Maxim Mărturisitorul mai zice: „Cuvântul bărbat nu cuprinde și pe bărbații necredincioși”.

Dovadă clară că nu se referă la sexul omului, ci la un stadiu al minții. Numai credința conferă atributul de bărbătesc unui om.

Astfel, Maxim Mărturisitorul elucidează propoziția din Sfântul Pavel „Capul femeii este bărbatul, iar capul a tot bărbatul este Hristos”(I Corinteni 11: 3 -10).

Bărbat înseamnă „minte activă”, minte inițiată în teologie mistică, „minte când se roagă sau proorocește, adică primește învățătură sau învață pe alții”. Femeia care se roagă sau proorocește, care primește învățătură sau învață pe alții, are minte de bărbat, ea cunoaște Împărăția.